

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN
KADINLARLA İLGİLİ HUKUKİ GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Elif DEMİRCİ

Tez Danışmanı

Doç Dr. Selahattin EROĞLU

Ankara–2010

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN
KADINLARLA İLGİLİ HUKUKİ GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Elif DEMİRCİ

Tez Danışmanı

Doç Dr. Selahattin EROĞLU

Ankara–2010

ONAY

Elif DEMİRCİ tarafından hazırlanan “Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Kadınlarla İlgili Hukuki Görüşleri” başlıklı bu çalışma, 29/12/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)
Doç.Dr.Selahattin EROĞLU

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]
Prof. Dr. Şamil DAĞCI

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]
Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber (S.A.V)'den sonra Kur'an-ı Kerim'i iyi bilenlerin, onu doğru anlayanların, Kur'an-ı Kerim'i anlamakta güçlük çekenlere yardımcı olmak için ciltler dolusu tefsirler yazdıkları bilinen bir gerçektir. İşte bu amaca hizmet etmek niyetiyle yazılanlardan biri de Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'an Dili" adlı tefsiridir.

Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden silinişinin ardından, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, bir çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da yenilikler yapılmış, kabul edilen yeni alfabeye uygun olarak bu geçiş döneminde halkın dini konularda doğru bir şekilde bilgilendirilmesi için, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin teklifiyle Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a "Hak Dini Kur'an Dili" tefsiri yazdırılmıştır.

Eseri incelediğimizde içerisinde dini ilimlerin yanı sıra psikoloji, biyoloji, astroloji, felsefe gibi pozitif ilimlerden de yararlandığı görülmektedir.

Tefsir, bu kadar geniş bir ilmi yelpazeye sahip olduğundan, kendisi üzerinden yapılmış tefsir çalışmalarının yanı sıra hadis, kelam, psikoloji vb. ilim dalları ile ilgili olan ilmi çalışmalar da yapılmıştır.

Fıkıh sahası da bilgilendirme ve değerlendirme açısından "Hak Dini Kur'an Dili" tefsirinin çok güçlü olduğu sahalardan biridir. Bu nedenle M.Hamdi Yazır'ın tefsirindeki kadınlarla ilgili hükümleri, İslam Hukuku alanında incelemeyi uygun gördük.

Çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım sayın Doç. Dr. Selahattin EROĞLU hocama, değerli vakitlerini ayırma lütfunda bulunup, önerileri ile çalışmama yön veren sayın Prof. Dr. Şamil DAĞCI hocama ve

hiçbir fedakârlıktan kaçınmayıp, her türlü desteğini veren eşim İsmail DEMİRCİ'ye ve oğlum Halil İhsan DEMİRCİ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Elif DEMİRCİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi

GİRİŞ

KONU İLE İLGİLİ TEKNİK BİLGİLER

I. KONUNUN AMACI	2
II. KONUNUN ÖNEMİ	2
III. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI	3
IV. KONUNUN SUNULMASI	3
V. KONUNUN İNCELENMESİNDE İZLENEN YÖNTEM	3

BİRİNCİ BÖLÜM

ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN HAYATI VE ESERLERİ

I. HAYATI	6
A. Çocukluk Dönemi	6
B. Öğrenim Yılları	6
C. Osmanlı Meclis-i Mebusân'ında Milletvekilliği	8
D. Hocalığı	9
E. Âyan Azalığı ve Bakanlığı	10
F. Tutuklanması ve Aklanarak Beraat Etmesi	10
G. Son Yılları	11
II. ESERLERİ	12
A. Telifleri	12
1. Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri	12
2. İrşâdü'l Ahlâf fi Ahkâmî'l Evkâf	13
3. Sefer Bahsi	14
4. Hz. Muhammed'in Dini	15
B. Tercümeleri	15
1. Metâlib ve Mezâhib	15
2. İstintâcî ve İstikrâî Mantık	16
C. Sebilü'r Reşâd Mecmuasında Yayımlanan Makaleleri	17
D. Beyânü'l Hak Mecmuasında Yayımlanan Makaleleri	19
E. Ceride-i İlmîye'de Yayımlanan Makaleleri	20
F. Basılmamış Eserleri	21
1. Huccetullâhi'l Bâliğa	21
2. Yarım Kalmış İslam Hukuku Kamusu	22
3. Sûrî Mantık'a Ait Bir Eseri	22
4. Usûl-i Fıkha Ait Bir Eseri	22

III. HAK DİNİ KUR'AN DİLİ İSİMLİ ESERİNİN KISACA ANALİZİ	22
A. Tefsirin Yazılış Sebebi	23
B. Tefsiri Yazarken İzlediği Yöntem	24
C. Tefsirin İlmi İçeriği	27
D. Tefsir'in Dili ve Üslûbu	28

İKİNCİ BÖLÜM

M.HAMDİ YAZIR'IN KADINLARIN İBADETLERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

I. İBADET KONULARI	31
A. Tesettür	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ELMALILI'NIN KADINLARLA İLGİLİ HUKUKİ HÜKÜMLERE DAİR GÖRÜŞLERİ

I. KADININ ŞAHİTLİĞİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	41
II. KADININ MİRASÇILIĞI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	44
III. NİKÂH	52
A. Mehir	54
B. Nikâhı Haram Olan Kadınlar	56
C. Nikâhı Helal Olan Kadınlar	60
D. Köle Kadınların Nikâhı	61
E. Müşrik Kadınlarla Nikâhlanma	63
F. Köle ve Cariyelerin Nikâhlandırılması	66
G. Hicret Eden Mümin Kadınların Nikâhları	67
IV. BOŞANMA İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	70
A. İlâ	71
B. Boşanmış Kadınların İddeti	72
C. Hayızdan Kesilmiş Olan Veya Hayız Görmemiş Olan Kadınlarla, Hamile Olan Kadınların İddeti	76
D. Hulle	77
E. İddetini Bekleyen Kadına Kocasının Eziyet Etmemesi	78
F. Eşleri Vefat Eden Kadınların İddeti	79
G. Boşanan Kadınların Mehiri	81
V. ZİNA SUÇU İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	84
A. Zina Suçunu İşleyen Failere Uygulanacak Cezalar	86
B. Zina Eden Erkek Ve Kadınların Evlenebilecekleri Kişiler	89
C. Kazif Cezası (İffet Üzerine İftira)	91
D. Li'ân	93

VI. HZ. AİŞE’NİN İFTİRAYA MARUZ KALMASI (İFK) İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	96
VII. ZIHAR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	99
VIII. HZ. ÂDEM VE HZ. HAVANIN YARATILIŞI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	101
IX. BİRDEN FAZLA KADINLA EVLİLİK (POLİGAMİ) İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	103
X. EVLATLIK EDİNME VE EVLATLIĞIN EŞİ İLE EVLİLİK HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	107
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	112
ÖZET	116
ABSTRACT	117

KISALTMALAR

a.s	:Aleyhisselam
a.g.e	:Adı geçen eser
a.g.m	:Adı geçen makale
bkz.	:Bakınız
H.z.	:Hazreti
r.a	:Radiyahü anh
r.anha	:Radiyahü anha
S.A.V	:Sallallahü Aleyhi Vessellem
T.B.M.M	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

KONU İLE İLGİLİ TEKNİK BİLGİLER

I. KONUNUN AMACI

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, geçirmiş olduğu uzun tahsil hayatı ve yaptığı ilmi çalışmalar neticesinde herkes tarafından kabul gören önemli bir şahsiyettir.

Elmalılı'nın büyük bir titizlikle hazırladığı; amacı, toplumu dini yönden aydınlanmak üzere hazırlanmış olan "Hak Dini Kur'an Dili" tefsiri de üzerinde birçok çalışmaların yapılmaya değer görüldüğü önemli bir eseridir.

Elmalılı'nın, tefsirinin en önemli özelliği birçok müfessirin yaptığının aksine, nakiller arasında tercihlerde bulunması, yanlış bulduklarını tenkit etmesi ve görüşlerini cesurca ortaya koymasıdır.

Elmalılı'nın güvenirliliği neticesinde görüşlerinin araştırılmaya değer olması ve kadınları ilgilendiren dini hükümlerin ele alınış tarzının toplumsal bir ihtiyacı gidermesi amacıyla elinizde bulunan çalışma ortaya çıkarılmıştır.

II. KONUNUN ÖNEMİ

Yaptığımız alışma neticesinde Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın tefsiriyle ilgili olarak, tefsir alanı başta olmak üzere hadis, tasavvuf, kelam, psikoloji vb. ilim alanlarını ilgilendiren çalışmaların yapıldığını tespit ettik.

Hak Dini Kur'an Dili tefsirinde çok güçlü bir alan olarak göze çarpan fıkıh sahasıyla da ilgili olarak, toplumun vazgeçilmez bir parçası olan kadınlar ve onları ilgilendiren dini hükümlerinin Elmalılı tarafından nasıl ele alındığı ve işlendiğini araştırmak konuya ayrı bir önem katmaktadır.

III. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

Tezimizin adında da anlaşıldığı üzere, Hak Dini Kur'an Dili tefsirinde geçen hükümlerden sadece kadınları ilgilendiren dini hükümler araştırmaya tâbi tutulmuştur. Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir.

IV. KONUNUN SUNULMASI

Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilir, Hak Dini Kur'an Dili tefsirinin kısaca analizi yapılmıştır.

İkinci bölümde, Elmalılı'nın kadınların ibadetleri ile ilgili olan hükümler hakkındaki görüşleri anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde de Elmalılı'nın Kur'an'ın kadınlarla ilgili olan muamelat hükümlerine dair olan görüşleri başlıklar altında ele alınmıştır.

V. KONUNUN İNCELENMESİNDE İZLENEN YÖNTEM

Kadınlar ile ilgili olan hukuki hükümleri, ibadet ve muamelat hükümleri şeklinde iki ana başlığa ayırarak ele aldık.

Ana başlıkların içermiş oldukları konuları, önce ilgili olduğu ayetleri ve daha sonra da Elmalılı'nın konu hakkındaki görüşlerini vermek suretiyle işledik.

Tez konumuzu çalışırken başvurduğumuz ana kaynak Hak Dini Kur'an Dili tefsiri olmuştur. Konuları işlerken yeri geldikçe Elmalılı hakkında yazılmış

olan makalelerden de yararlandık. Fıkhi terimleri açıklamak üzere de fıkhi sözlüklerden yararlandık.

BİRİNCİ BÖLÜM

ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN HAYATI VE ESERLERİ

I. HAYATI

Bu bölümde Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın hayatından bahsederken, daha düzenli ve anlaşılır olması nedeniyle hayatını ana başlıklar halinde ele aldık.

A. Çocukluk Dönemi

“Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, 1878 yılında Antalya'nın Elmalı ilçesinde doğmuştur. Babası Gölhisar ilçesine bağlı Yazır köyünden olan Numan Efendi'dir. Numan Efendi, daha küçük yaşlardayken Elmalı'ya göç etmiş ve burada eğitimini tamamlayarak Şer'iyye Mahkemesi başkâtibi olmuştur. Annesi ise Sarıları Mehmet Efendi'nin kızı Fatma Hanım'dır. Dedeleri Mehmet, Bekir, Hasan ve Bedrettin Efendiler ilmiye sınıfına mensupturlar.”¹

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, yeğeni Fatma Paksüt'ün “Merhum Dayım Hamdi Yazır” makalesinde belirttiği üzere çocukluk yıllarındayken de yetenekleri ve zekâsıyla kendini belli eden bir çocuk olmuştur.²

B. Öğrenim Yılları

“Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, ilk ve orta öğreniminin yanı sıra hafızlığını da Elmalı da tamamlayıp tahsiline devam etmek üzere dayısı Mustafa Sırila ile birlikte hicri 1310 senesinde İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da Küçük Ayasofya Medresesi'ne yerleşerek Beyazıt Camii'ndeki derslerine devam ettiği Kayserili Mahmud Hamdi Efendi'den 1895 yılında icazetini almıştır. Bundan sonra hocası Büyük Hamdi, kendisi de Küçük Hamdi diye

¹ Yusuf Şevki Yavuz, “Elmalılı Muhammed Hamdi”, **DİA**, XI. cilt, s.57.

² Fatma Paksüt, “Merhum Dayım Hamdi Yazır”, **Elmalı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1993, s. 6.

anılmaya başlanıp, yazılarında da bu imzayı kullanmıştır. Soyadı kanunu çıkınca babasının köyünün ismini (Yazır) soyadı olarak aldıysa da daha çok doğum yerine nispetle Elmalılı diye meşhur olmuştur.”³

1904 yılında girdiği sınavda başarılı olarak Beyazıt Dersiamı olmuştur. Bu sırada devam ettiği Mekteb-i Nüvvâb'ı (Hukuk Fakültesi) birincilikle tamamlayarak “kadı” ünvanını almıştır. Tahsili esnasında Bakkal Arif Efendi ile Sami Efendi'nin hat derslerine devam ederek onlardan da icazet almıştır. Diğer taraftan da kendi çabalarıyla edebiyat, felsefe ve musiki öğrenerek çok yönlü bir ilmi kişiliğe sahip olduğunu göstermiştir.

“Medrese eğitimi Arapçaya dayanmaktadır. İstanbul'da okuyan bir Arap öğrencinin Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ı Arap sanarak, “Hamdi Efendi Türkçeyi ne güzel öğrenmiş” demesi gösteriyor ki, onun Arapçası sınıf düzeyinin çok üstündedir. Fakat o, ilim dili Arapça ile yetinmeyerek, şiir dili kabul edilen Farsçayı da öğrenmiştir.”⁴

Ayrıca öğrencilik yıllarında, dersleri dışında da çokça okuyan ve araştıran bir kişi olan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, bu dönemin sonunda, batıya yönelerek Fransızca'yı da öğrenmenin yararlı olacağı kanısına vararak, dil çalışmalarına başlar ve milletvekili seçilmesinin ardından bu işe yoğunlaşarak bir ay içinde Fransızca bir metni anlayarak Türkçeye çevirebilecek bir düzeye ulaşır.

Görüldüğü üzere Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın ilim hayatı çok yoğun ve bir o kadar da başarılarla doludur. Kendisini hiçbir zaman bir alanla sınırlı tutmayarak şiir, musiki, hat, edebiyat, felsefe, tasavvuf, kelam, fıkıh vb. alanların her birine girerek hepsinden ayrı bir tecrübe ve lezzet almasını, çalışmalarında da onlardan faydalanmasını iyi bilmiştir.

³ Yavuz, **a.g.m.**, s.57.

⁴ Paksüt, **a.g.m.**, s. 6.

C. Osmanlı Meclis-i Mebusân'ında Milletvekilliği

“Ülkeyi çağdaş ilim ve medeniyet seviyesine ulaştırmaya vesile olabileceği ümidiyle meşrutiyet idaresini hararetle savunmaya başlamıştır ve bu görüşü temsil eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilmiye şubesine üye olmuştur. Avrupai tarzda bir meşrutiyet yerine şeriata uygun bir meşrutiyet modeli geliştirmek için çalışmalar yapmıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilk meclisine Antalya mebusu olarak girmiştir.”⁵

“II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine rıza göstermeyen fetva emini Nuri Efendi'yi ikna edip fetva müsveddesi yazmak suretiyle de bu konu da etkili bir rol almıştır.”⁶

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, mebus ve nazır olmak suretiyle bir müddet siyasete girmiş bile olsa hiçbir zaman siyasi akımlara kapılarak ilim sahasından uzaklaşmamıştır. Fakat bu kısa siyasi hayatı içinde adının geçtiği II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi hadisesi tartışmalara neden olmuştur. Bu olayda Elmalılı'nın haklı olup olmadığına dair farklı yaklaşımlar ileri sürülmüştür. 1991 yılında yapılan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır sempozyumunda, İsmet Ersöz'ün yaptığı sunumda bu işe bilerek kendi arzu ve isteğiyle karıştığı belirtilirken⁷ aynı sempozyumda sunum yapan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın yeğeni Fatma Paksüt Hanım ise dayısının böyle bir durumla itham edilmeden önce dönemin şartlarının, olayın neden ve sonuçlarının iyice bir değerlendirilmeye tâbi tutularak yapılmasının gerektiğinin, merhum dayısının bu fermanı hazırlaması için padişahın ölümden kurtarılması, memleketin karışıklığa sokulmaması ve meclisin kapatılmasını önlemek gibi nedenleri olduğunu savunan bir yazı yazmıştır.⁸

⁵ Yavuz, **a.g.m.**, s.57.

⁶ Yavuz, **a.g.m.**, s.57.

⁷ İsmet Ersöz, “Elmalılı Hamdi Yazır ve Tefsirinin Özellikleri” **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1993, s.171.

⁸ Paksüt, **a.g.m.**, s. 7.

Bu konudaki haklılığı ortaya çıkarmak tezimizdeki amacımız olmadığından, olayın sonucunu tarihe bırakmaktayız.

D. Hocalığı

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, okumayı, öğrenmeyi çok sevdiği için okutmaktan da öğretmekten de çok büyük bir zevk almıştır. Onun her zaman için öncelikli mesleği hocalık olmuştur. Yeğeni Fatma Paksüt, dayısı Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın hayatını anlatmak için kaleme aldığı makalede “Allah onu hocalık için yaratmış dense yeridir” şeklinde kurduğu cümlesiyle dayısındaki hocalık aşkını dile getirmiştir. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, gençliğinde ilk olarak Şeyhülislamlık Mektubî Kalemünde (yazı işleri müdürlüğü) görev almıştır. Ayrıca meşrutiyet idaresinin yararlarını anlatmak için kurulan heyette de bir süre çalışmıştır.

“Öğretim hayatına dersiamlık olarak girip, Mekteb-i Nüvvab ile Mekteb-i Küzat’ da fıkıh, Medresetü’l mütehassisinde usûl-i fıkıh, Süleymaniye Medresesi’nde mantık, Mülkiye Mektebi’nde vakıf hukuku dersleri okutmuştur. 1915 – 1917 yıllarında huzur derslerine muhatap olarak katılmıştır.”⁹

1918 yılında şeyhülislamlık bünyesinde kurulan “Dâr’ül Hikmet’il İslamiye’ye” önce üye daha sonrada başkan olmuştur. Dâr’ül Hikmet’il İslamiye, dini soruların çözümü, İslam’a yapılan saldırıların dini açıdan cevap verilmesi için kurulan bir İslam Akademisi niteliğindedir.

1919 yılında gelişen siyasi olaylar nedeniyle bazı derslerini bırakmak zorunda kaldıysa da Medresetü’l Mütehassisindeki derslerini ve Dâr’ül Hikmet’il İslamiye’de ki görevini bir zaman daha sürdürmüştür.

⁹ Yavuz, **a.g.m.**, s.57.

E. Âyan Azalığı ve Bakanlığı

“Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Damat Ferit Paşa’nın birinci ve ikinci hükümetlerinde Evkaf Nazırı (Vakıflar Bakanlığı) olarak görev yapmıştır. Bu görevde iken ikinci rütbeden Osmanlı nişanı ile ödüllendirilmiştir. 15 Eylül 1919’da âyan heyeti üyeliğine tayin edilerek; ilmi rütbesi de “Süleymaniye Medresesi”nde müderrisliğe yükseltilmiştir. Cumhuriyet’in ilanı üzerine memuriyet yaptığı kurumlar lağvedilince açıkta kalmıştır.”¹⁰

Görevi sırasında ilgililerin yararlanması için İrşâdü’l Ahlâf Fî Ahkami’l Evkâf (Vakıf Hükümlerini Aydınlatan Bilgiler) ismini taşıyan ve Mülkiye Mektebinde okuttuğu derslerden oluşan eserini bastırmıştır.

F. Tutuklanması ve Aklanarak Beraat Etmesi

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Cumhuriyet’in ilanından sonra, Milli Mücadele yıllarında İstanbul hükümetlerindeki görevlerinden dolayı, Ankara İstiklal Mahkemesince yargılanmış fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne üye olması nedeniyle suçsuz bulunarak İstanbul’a dönmüştür. Bundan sonra da evinde inzivaya çekilerek ilmi çalışmalarına devam etmiştir.

“Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, bu dönemde muzdarip bir kalp ile çeşitli sıkıntılar içinde kaldıysa da bu sıkıntılı dönemler onun felsefi meselelere ne derece vâkıf olduğunun ortaya çıkmasına, hatta bir filozof gibi sistemli düşünebildiğinin görülmesine vesile teşkil etmiştir. Zira o tahsil hayatında 3-4 sene sırf kelam ve felsefe ile meşgul olmuştur. Hamdi Efendi’yi

¹⁰ Yavuz, a.g.m., s.57.

bir filozof olarak tanımamıza vesile olan “Metâlib ve Mezâhib” adlı tercümesi bu mes’ud sıkıntının mahsulüdür.”¹¹

Metâlib ve Mezâhib adlı tercümesi, “Histoire de la Philosophie” adlı Fransızca eserin tercümesidir. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, bu tercümeyle 1920 yılında başlamıştır ve uzunca bir önsöz yazdıktan sonra çevirisi 1925 yılında Metâlib ve Mezâhib adı ile yayımlanmıştır.

G. Son Yılları

“Kur’an’ın geniş kapsamlı bir tefsirinin yapılması düşünülüp, bununla ilgili karar T.B.M.M’ den geçirilmiştir. 1926 yazında Diyanet İşleri Başkanlığınca Kur’an ayetlerinin tefsiri işi Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’a, meal kısmının yazılması da şair Mehmet Akif Ersoy’a verilmiştir. Mehmet Akif Ersoy, Mısır’dan yazdıklarını Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’a gönderiyor, o da bunu tefsirine ekliyordu. Fakat bu durum uzun sürmemiştir. Mehmet Akif Ersoy bu işten vazgeçmiştir. Aldığı avansı hükümete iade ederek, yazdıklarını geri istemiştir.”¹²

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, tefsir çalışmalarında tek başına kaldığı için, bu çalışma 12 yıl sürmüştür. 1938 yazında çalışmalar sona ermiş ve Hak Dini Kur’an Dili isimli tefsir, Yeni Meâlli Türkçe Tefsir adıyla Diyanet İşleri Başkanlığınca yayımlanmıştır.

27 Mayıs 1942’ tarihinde kalp yetmezliği hastalığından Erenköy’de damadının evinde vefat ederek ve Sahray-ı Cedid Mezarlığına defnedilmiştir. Hastalığı nedeniyle tamamlayamamaktan korktuğu tefsirini vefatından önce bitirmeye muvaffak olmuştur.

¹¹ Süleyman Hayri Bolay, “Bir Filozof Mufessir, M.Hamdi Yazır”, **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1993, s.125.

¹² Paksüt, **a.g.m.**, s. 13.

64 yaşında genç yaşta vefat ettiğini söyleyebileceğimiz Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, ömrüne birçok başarıyı sığdırarak, hayatını dolu dolu geçirip, ilmi çalışmalara kendini adayıp, İslam dünyasına birçok önemli eserler bırakmıştır. Her zaman daha iyiye ulaşmayı kendisine hedef koyarak, ilmin her çeşidinden nasiplenmeyi değişmez ilkesi kabul etmiştir.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, “İslam ümmetinin içtimai vicdanını kaybetmesinin büyük felaketlere sebep olacağını, Müslümanları Avrupalılaştırmanın bir hata olduğunu ve kurtuluşun Avrupa’yı içimizde eritip kendi değerlerimizi korumakla mümkün olabileceğini yazılarında ısrarla belirtmiştir. Ona göre batının değerlerinden değil ilminden faydalanmak gerekir. Çünkü insanlar ancak İslami esaslara bağlı kalmakla mutlu olabilirler.”¹³

II. ESERLERİ

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın geride bıraktığı eserlerinin bir kısmı basılmış, bir kısmı ise basılmamıştır.

Basılmış olanlar: Telif, tercüme ve makalelerinden ibaret olmak üzere şunlardır:

A.Telifleri

1.Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri

Türkçe olan bu tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesinden ayrılan ödenek ile on iki yıl içerisinde yazılmış olup, 1935 – 1939 yıllarında Ebuzziya

¹³ Yavuz, **a.g.m.**, s.58.

Matbaasında bir cildi fihrist olmak üzere, dokuz cilt ve 6433 sayfa halinde, on bin takım olarak basılmıştır.

Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri'nin 1960 yılında İstanbul'daki Nebioğlu Basımevi'nde yeniden yapılan baskısı, eski baskıdaki sayfaların filmlerini çekmek suretiyle yapılmıştır. Yapılan yeni baskının eskisinin kopyası gibi olmasının nedeni, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın sağlığında kendi zevki ile yaptırdığı baskıya sadık kalma isteğinden ileri gelmektedir. Üçüncü baskısı da 1971' de tamamlanmıştır.

2. İrşâdü'l Ahlâf fi Ahkâmi'l Evkâf

İrşâdü'l Ahlâf fi Ahkâmi'l Evkâf, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Mülkiye Mektebinde hoca iken okuttuğu vakıf hukuku derslerini ihtiva eder.

“Hicri 1330 (miladi 1914 – 1915) yılında İstanbul Ahmet Kamil Matbaasında basılan bu kitap, bir mukaddime ve iki kısım olarak planlanmıştır. Bu eserin giriş kısmı, hoca merhumun ilmi kudretine delil olarak gösterilmektedir. “Mutâlaât-ı umûmiye”, başlığı altında vakfın mevzuunu, gayesini ve tarifini anlatan kısa bir mukaddime, kısım-ı evvel ve bu kısmın 1 bab, 5 fasıllık, 160 sayfası bulunmaktadır.”¹⁴

Nazif Öztürk'ün 4 – 6 Eylül 1991 tarihinde Elmalı'da düzenlenen “Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır” sempozyumundaki tebliğinde belirttiğine göre, bu kitabın 161 – 192 sayfalık kısımları Prof. Dr. Hüseyin Hatemi tarafından sahaflardan satın alınmıştır. Fakat arada geçen 20 küsur seneye rağmen kitabın tamamı bulunamamıştır. Hatemi'ye göre kitap yarım kalmış olabilir.

¹⁴ Nazif Öztürk, “M.Hamdi Yazır'ın Vakıfçılık Anlayışı”, **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1993, s.198.

“Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır; İstanbul Darü'l-Fünunu Mekteb-i Mülkiye'de kısa bir süre, haftada bir saat ahkâm-ı Evkaf dersleri okutmuştur. Kendi ifadesiyle ders okutma sırasında, fıkıhın vakıflarla ilgili bölümlerinden çıkardığı notlara, biraz "mesail-i kanuniye", biraz da şahsî mütalaalarını ilâve etmek suretiyle" her öğretim yılı için ayrı bir kitap hazırlamıştır. Bu kitaplardan ilki 1326-1327 öğretim yılında, diğeri ise 1327'de başlayıp 1328 baharında bittiğine göre bir sonraki eğitim yılına aittir. Birinci kitap Mekteb-i Mülkiye öğrencilerinden Ahmet Halid, ikinci kitap da yine aynı okul öğrencilerinden Muhammed Şükrü tarafından taş basma olarak tâbedilmiştir. Kitaplardan birincisi 56, ikincisi ise 192 sayfadır. Ders kitabı olarak tâbedilip çoğaltılan her iki kitap da tamdır. Çünkü kitapları tabeden öğrenciler, son sayfaların altına "bitti" kelimesini yazmak suretiyle kontrol ettirip, tarih atarak imzalattırmışlardır.”¹⁵

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, İrşâdü'l Ahlâf fi Ahkâmi'l Evkâf kitabının giriş bölümünde medeniyetlerin yükselebilmemesinin ancak şahıslar arasındaki görev paylaşımıyla yapılabileceğini ve bununda vakıf müesseseleri ile gerçekleştirilebileceğini açıklamış, vakıfların faydalı ve gerekli olduğunu anlatmıştır. Dönemin “Ahkâmü'l Evkâf” kitaplarından ayrılarak klasik vakıf sistemlerinden farklı siyasi, hukuki ve felsefi yorumlar getirmiştir. Ayrıca İrşâdü'l Ahlâf fi Ahkâmi'l Evkâf isimli eseri Nazif Öztürk Doktora Tezi olarak sadeleştirmiştir.

3. Sefer Bahsi

“Hak Dini Kur'an Dili adlı tefsirinin 8. ve 9. ciltlerinin başına konulan bu uzun mektup, 1960 yılında Nebioğlu Basımevinde, Hamdi Efendi'nin büyük oğlu Muhtar Yazır tarafından basılmıştır.”¹⁶

¹⁵ Öztürk, a.g.m., s. 198.

¹⁶ Ersöz, a.g.m., s.172.

4. Hz. Muhammed'in Dini

“Anglikan Kilisesinin sorularına şeyhülislamlık adına verdiği cevaplardan oluşan bir risaledir. Tefsirinin sonraki baskıların baş tarafına eklenerek yayımlanmıştır.”¹⁷

B. Tercümeleri

1. Metâlib ve Mezâhib

Fransız felsefe tarihçisi Paul Janet ve Gabriel Sealles tarafından yazılan “Histoire de la Philosophie” adlı eserin bir tercümesidir. Hicri 1341’de İstanbul’da basılmıştır. Eserine Tarih-i Felsefe başlığını da veren Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, yazmış olduğu önsözü ile de tercümesine felsefi anlamda büyük değer katmıştır.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, İstiklal Mahkemelerince idama mahkûm edilip, beraat edildikten sonra İstanbul’daki evinde inzivaya çekilmiştir ve bu inzivanın ürünü olarak Metâlib ve Mezâhib tercümesi ortaya çıkmıştır.

“Metâlib ve Mezâhib tercümesine yazdığı Dîbâce yani önsöze bakıldığında onun müstakil düşünebilen dirayetli bir kafaya sahip olduğu anlaşılır. Hadiseler, tarih ve âlem karşısındaki tavırlarını da hem bu Dîbâce’de hem tercümeye koyduğu tenkitçi dipnotlarında, hem de tefsirinde açıkça ortaya koymuştur.”¹⁸

Ayrıca “Metâlib ve Mezâhib” basıldığı zaman Dârülfünun Edebiyat Fakültesi’nin Felsefe Müderrisi olan Mehmet Emin Erişilgil, fakülte mecmuasının 1923(1339) de çıkan Ağustos (Teşrîn-i Evvel) sayısında “İki

¹⁷ Yavuz, a.g.m., s.62.

¹⁸ Bolay, a.g.m., s.135.

Eser-i Felsefî Münasebetiyle” başlıklı bir makale yayımlamıştır. Bu makalede “Metâlib ve Mezâhib” için şu hüküm verilmiştir:

“Bu sebepten kitabın bence kıymetli olan yönü tercüme edilen kısımlardan ziyade “Dîbâce”sidir. O “Dîbâce” yalnız başına yayımlansaydı, haiz olduğu öneminden yine de hiçbir şey kaybedemezdi. Çünkü baştanbaşa okuyunca, felsefi meseleleri kavrayan bir zekânın tesiri altında bulunduğunuzu hemen fark ediyorsunuz. Gerçekten ben içindeki bazı fikirlere katılmıyorum. Ancak felsefi meseleler üzerine yazılmış bir eserin kıymeti, parça parça fikirlerin sıhhatinde değil, kavrayış ve görüşteki vüs’at ve ihâtâdır. Bu “Dîbâce” ise her yönden bize yazarın felsefi meseleleri anlayışındaki ihâtasını gösteriyor.”¹⁹

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Dîbâce kısmında, Metâlib ve Mezâhib’ in ortaya çıkış sürecinden bahsederek, böyle bir batı eserini tercüme etmesinden dolayı kendisine ön yargılı yaklaşılmaması gerektiğini, bu tercümeyi İslam âlimlerinin çalışmalarında kolaylık ve fayda sağlaması niyetiyle yaptığını açıklamıştır.

2. İstintâcî ve İstikrâî Mantık

“İngiliz filozoflarından Alexandra Bain’in bu isimdeki kitabı Gabriel Compayre tarafından 1875 yılında Fransızcaya çevrilmiş, Hamdi Efendi de bu kitabı Türkçeye çevirerek, hoca olarak bulunduğu Süleymaniye Medresesi’nde mantık müderrisliği yaptığı sırada okutmuştur.”²⁰

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, fıkıh okuttuğu sıralarda, batı hukukunun esaslarını tanımak ve İslam hukuku ile insani ve içtimai yönlerini

¹⁹ Mehmet Emin Erişirgil, “İki Eser-i Münasebetiyle”, **Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1923(1339), sene 3, sayı 2-3 içinde, s.162 – 166 (Sadeleştiren Recep Kılıç, **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1993, s.45.)

²⁰ Ersöz, **a.g.m.**, s.173.

kıyaslayabilmek için, fikir edinebilmek adına Fransızca eserleri incelemeye başlamış ve bu işe mantıktan başlayarak Alexandra Bain'in bu eserini tercüme etmiştir.

C. Sebilü'r Reşâd Mecmuasında Yayımlanan Makaleleri

“Sebilü'r Reşâd önce Sırat-ı Müstakim adıyla çıkmış bulunan derginin devamıdır. Ebu'l Ulâ Zeynelâbidin ve Eşref Edip'in kurduğu, başyazarlığını Mehmet Akif'in yaptığı haftalık bir dergi olan Sırat-ı Müstakim, dini, milli, edebi ve siyasi konulara yer veren çok önemli bir süreli yayın organıdır. 14 Ağustos 1324 – 16 Şubat 1327 (27 Ağustos 1908 – 29 Şubat 1912) arasında 182 sayı bu adla çıktıktan sonra 183. sayısından itibaren (24 Şubat 1327 / 8 Mart 1912), Eşref Edip'in mesul müdürlüğünde 5 Mart 1927'e kadar Sebilü'r Reşad (47 cilt, 1000 sayı), şüphesiz bu haliyle dini süreli yayınlar içinde, inkârı mümkün olmayan önemli bir mevkii sahibidir.”²¹ “Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın bu dergideki makaleleri 1917 – 1924 senelerinde yayımlanmıştır.”²²

Bu dergide çıkan makaleleri şunlardır:

1. Ulûm-ı İslâmiyye'nin Ruhı ve Mizaç Tasnifi, S. 364 (30 Şevval 1336), s.256-260
2. Müslümanlık Mânî-i Terakkî Değil, Dâmin-i Terakkidir, S. 544-45 (27 Zilkâde 1341), s. 187-189; S. 546 (4 Zilhicce 1341), s. 203-205; S 547-548 (19 Zühicce 1341), s. 3-7; S. 549-550 (22 Zilhicce 1341), s.21-22; S. 551-552 (3 Muharrem 1342), s. 36-38; S. 553-554 (10 Muharrem 1342). s. 52-53.

²¹ Abdullah Ceylan, “Türk Yayın Hayatında Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r Reşad Mecmualarının Yeri”, **Türk Kültürü**, Yıl XXIX, sayı 335, Mart, 1991, s.161-165.

²² Nesimi Yazıcı, “Muhammed Hamdi Yazır'ın Basın Hayatı ve Yazarlığı”, **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1993, s.26.

3. Hazret-i Muhammed Aleyhisselâm'ın Dini İslâm, S. 423-424 Ramazan 1337), s. 52-54; s. 425-426 (27 Ramazan 1337), s. 65-66 S. 430 (18 Şevval 1337, s. 98-101, S. 431-432 (25 Şevval 1337), s. 115-117; S. 433-434 (25 Zilkade 1337), s. 130-132; S. 435-436 (17 Zilkade 1337), s. 147-148; S. 437-438 (24 Zilkade 1337), s. 162-163; S. 442 (29 Zilhicce 1337), 215-216; S. 443 (13 Muharrem 1338), s. 5-6; S. 444 (20 Muharrem 1338), s. 15-17; S. 445 (27 Muharrem 1338), s. 27-29; S. 446 (5 Safer 1338). s. 40-42

4. Rü'yet-i Hîlâl Meselesi. Fâzılı Muhterem Mehmed Fatih Efedî Hazretlerine, S. 561-562 (8 Safer 1342), s.115-117; S. 563-564 (16 Safer 1342), s. 132-134; S. 565-566 (23 Safer 1342), s. 148-150.

5. Metâlib ve Mezâhib önsözünden, S. 565-566; (23 Safer 1342), s.152-153; S. 567-568 (30 Safer 1342), s. 164-166; S. 569-570 (7 Rebülevvel 1342), s. 179-180; S. 571-572 (14 Rebülevvel 1342), s.197-199; S. 573 (6 Rebü'l-âhir 1342), s. 2-3.

6. İlhâd Ne Büyük Cehalettir, S. 622 (24 Rebülevvel 1343), s.369-370; S.623 (1 Rebü'l-âhir 1341), s. 385-388; S. 624 (8 Rebü'l-âhir 1343), s.401-402; S. 625 (15 Rebü'l-âhir 1343), s. 2-4; S.626 (22 Rebü'l-âhir 1343), s. 17-19; S. 627 (29 Rebü'l-âhir 1343), s. 33-36; S. 628 (7 Cemaziyelevvel 1343), s. 49-52; S. 629 (14 Cemaziyelevvel 1343), s. 65-69: S.630 (21 Cemaziyelevvel 1343), s. 81-83; S. 632 (5 Cemazyeilâhir 1343)s. 112-117.

7. Hayat ve Ubûdiyyet, S. 634 (19 Cemaziyelâhir 1343), s. 145-147

8. İzdırabât-ı Beşerin Sebebi Şirkîr, S. 635 (26 Cemaziyelâhir 1343), s. 162-164; S. 636 (4 Recep 1343), s. 177-180.

D. Beyânü'l Hak Mecmuasında Yayımlanan Makaleleri

“Beyânü'l Hak, “İkinci Meşrutiyet döneminin önde gelen dini süreli yayınlarından. Edebi, siyasi, dini, fenni gazete olarak kendini niteleyen Beyânü'l Hak, haftalıktır. 22 Eylül (7 Ekim 1908) ile T.evvel 1328 (Ekim 1912) arasında toplam 7 cilt tutan 182 sayıdan ibarettir. Derginin imtiyaz sahibi, İstanbul Mebusu Nasuhefendizâde Mustafa Asım, başmuharriri Muallim Münir'dir. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın buradaki yazıları ilk sayısında başlar, 88.sayıya kadar devam eder.”²³

Bu dergide çıkan makaleleri şunlardır:

1. Hutbe-i Peygamberi, S. 1 (9 Ramazan 1326), s. 4-6.
2. Vaaz, S. 2 (16 Ramazan 1326), s. 6-8.
3. Ulûm-ı İslâmiyye, S. 3 (23 Ramazan 1326), s. 4-6; S. 5 (7 Şevval 1326), s. 84-88; S. 7 (21 Şevval 1326), s. 130-134; S. 9 (6 Zilkade 1326), s. 178-182.
4. Siyâset-i Medeniye (Şah Veliyyullah Dehlevi'nin Hucetullahu'l-Bâliğa isimli kitabından tercüme edilmiştir.), S. 6 (14 Şevval 1326), s. 110-112.
5. Saâdet-i Hakîkaye, S. 15 (18 Zilhicce 1326), s. 328-333.
6. Makâle-i Mühimme, S. 18 (9 Muharrem 1327), s. 399-404.
7. İslâmiyetle Medeniyet-i Cedide Birleşebilir mi? S. 20 (23 Muharrem 1327), s. 442-444; S. 21 (30 Muharrem 1327), s. 466-468; S. 23 (15 Safer 1327), s. 522-525; S. 24 (22 Safer 1327), s. 546-548.
8. İslâmiyet ve Hîlâfet ve Meşîhat-ı İslâmiye, S. 22 (8 Safer 1327, s. 511-514; S. 23 (15 Safer 1327), s. 522-525.

²³ Yazıcı, a.g.m., s.26.

9. Otuzbir Mart, S. 30 (2 Cemâziyelâhir 1327), s. 698-700; S. 31 (9 Cemâziyelâhir) 1327), s. 723-725; S. 32 (6 Cemâziyelâhir 1327), s. 747-750; S. 34 (2 Recep 1327), s. 788-791.

10. Küçük Bir Düşünce, S. 45 (19 Muharrem 1328), s. 978-981.

11. Mecelle-i ahkâmı Adliyemize Reva Görülen Muahezeyi Müdafaa, S.48 (11 Safer 1328), s. 1024-1026; S. 49 (18 Safer 1328), s. 1035-1038; S. 50 (25 Safer 1328), s. 1051-1054; S. 51 (2 Rebiülevvel 1328), s. 1067-1070; S. 53 (26 Rebiülevvel 1328), s.1100-1103; S.54 (23 Rebiülevvel 1328), s.1114-1116; S.55 (30 Rebiülevvel 1328), s. 1130-1132; S.59 (28 Rebiülevvel 1328) s.1194- 1197; S.61(14 Cemâziyelevvel 1328), s.1226-1228.

E. Ceride-i İlmiye’de Yayımlanan Makaleleri

“Ceride-i İlmiye, Meşihat-ı Celile-i İslamiyye’nin resmi yayın organıdır. 3 Recep 1332 (28 Mayıs 1914) – Safer 1341 (Eylül 1922) tarihleri arasında toplam 79 sayı yayımlanmıştır. Bu aylık dergi özellikle de 4 Zilkâde 1336 (11 Ağustos 1918) de çalışmalarına başlayan Daru’l Hikmeti’l İslamiye’nin karar ve çalışmalarına yer verdiği 36. sayısından itibaren önemli bir dini, fikri dergi durumundadır. Burada Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın tek makalesi, Tevbe başlığını taşıyan, Ceride-i İlmiye’nin Aralık 1918 tarihli 41.sayısında yayımlanmış olan makalesidir.”²⁴

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın bir derginin bir sayısında yayımlanmış olan yazıları da bulunmaktadır. Bunların bir kısmı halk tarafından anlaşılması kolay yazılardır. Amaçları okuyucusuna dini konularda bilgi vermek, imanını güçlendirmek ya da güncel bir konuda kendi görüşlerini

²⁴ Sadık Eraslan, “Şeyhülislam Kurumu ve Ceride-i İlmiye”,Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989, s.200 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ortaya koymaktır. Bunlara bir örnek verirse eğer, Beyânü'l Hak'ın ilk sayısındaki Sure-i Asr'ın tefsiri mahiyetindeki Saâdet-i Ebediye'dir.

Ayrıca döneminde çıkan, dini içerikli güncel tartışma konularıyla da ilgili olarak, kendi görüşlerini açıkladığı makaleler yazmıştır. “Donanma İanesi Zekât Yerine Geçer mi?” adlı makalesi ile kurbanın bedelinin donanmaya verilmesi ve zekâtın yine donanmaya verilip verilemeyeceği konuları hakkındaki görüşlerini belirtmiştir.

“Makalelerinde Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır şu unvanları kullanmıştır: Küçük Hamdi, Elmalılı Küçük Hamdi, Dersiâm Mülâzımlarından Küçük Hamdi, Mekteb-i Nüvvab Fıkıh Muallimlerinden Elmalılı Küçük Hamdi, Medrese-i Süleymaniye ve Medresetü'l Kuzat Muallimlerinden Muhammed Hamdi, Dâru'l Hikmeti'l İslamiye Fıkıh Encümeni Azâsından Muhammed Hamdi.”²⁵

F. Basılmamış Eserleri

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın başlayıp da çeşitli nedenler yüzünden devam edemediği birkaç eseri de bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir:

1. Hucetullâhi'l Bâliğa

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Şah Veliyullah Dehlevî'nin kitabını Diyanet İşleri Başkanlığı adına tercümeye başlamış, ancak fazla bir şey tercüme edemedi vefat etmiştir.

²⁵ Yazıcı, a.g.m., s.29-30.

2. Yarım Kalmış İslam Hukuku Kamusu

“Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın, “Hak Dini Kur’an Dili” adlı Türkçe tefsirini yazmaya başlamadan önce, Prens Abbas Halim Paşa’nın teşvikiyle hazırlamaya başlamış ama tefsire başladığından dolayı yarım kalmıştır.”²⁶

3. Sûrî Mantık’a Ait Bir Eseri

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu’nda Elmalılı’nın metrukâtı hakkında ön rapor yazan Nazif Öztürk, Elmalılı’nın torunlarıyla yaptığı görüşmede basılmamış eserler arasında gösterilen bu kitaba rastlamadığını yazmıştır.

4. Usûl-i Fıkha Ait Bir Eseri

Elmalılı Sempozyumu’nda tebliğ sunan İbrahim Kâfi Dönmez varisleri nezdinde yapılan teşebbüslere rağmen bu basılmamış esere ulaşamadığını belirtmiş ancak Nazif Öztürk ise Elmalılı’nın torunu ile yaptığı görüşmede usûl-ü fıkha ait basılmamış bir eseri olduğunu teyit etmiştir. Bu nedenle bu eser basılmamış eserler arasında zikredilmektedir.

III. HAK DİNİ KUR’AN DİLİ İSİMLİ ESERİNİN KISACA ANALİZİ

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, farklı ilim alanlarında birçok eserler vermesine karşın kendisinin en çok tanıdığı eseri “Hak Dini Kur’an Dili” adlı tefsiridir.

²⁶ Nazif Öztürk, “Elmalılı M. Hamdi Yazır’ın Metrukâtı Hakkında Ön Rapor”, **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1993, s.337.

A. Tefsirin Yazılış Sebebi

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın bu eseri, "Türkiye'de Batı örneğine uygun bir toplum ve devlet düzeni kurmayı hedefleyen, bu hedefe ulaşmak için yerli kültürü ve tarihi kimliği reddeden ve bu değerlerin aslî kaynağı olan İslâm'ı gelişmenin engeli olarak gören Batılılaşma sürecinin en hareketli ve en problemlili döneminde yaşamış çok yönlü bir müderrisin, resmî talep üzerine söz konusu süreçte yaşanan gelişmelerin İslâm üzerinde yarattığı tartışmalara, ortaya çıkardığı dinî problem ve ihtiyaçlara Kur'an ve tefsiri açısından bir çözüm ve cevap olmak üzere hazırladığı, tahrip edilen İslâmî değerleri modern bilgilerle hazırlanmış yeni kalıplar içinde yerli yerine oturtma mücadelesi veren bir tefsir olarak dikkate değer bir çalışmadır."²⁷

Cumhuriyet dönemiyle birlikte medreselerin kapatılması, yeni eğitim sisteminde din eğitiminin ciddiye alınmaması ülkede ciddi bir dini boşluk yaratmıştı. Bu durumdan yararlanmak isteyen, dini yönden ehliyetsiz bazı kişiler tarafından hazırlanmış Kur'an tercümeleri ortaya çıkmıştı.

Milleti düşülen bu durumdan kurtarmak, kendi dilleriyle İslam kültürünü öğretmek amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan uzun görüşmeler sonucunda İslami kültürün temel kaynaklarının Türkçeye kazandırılmasına karar verilmiş, bu çalışmalar için de Diyanet İşleri Riyaseti'ne tahsisat ayrılmıştır.

Dönemin Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi ve yardımcısı Ahmet Hamdi Akseki'nin ısrarları ile tercümenin Mehmet Akif'e, tefsirinin de Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a yaptırılması kararlaştırılmıştır. Bir süre sonra Mısır'a giden Mehmet Akif, orada hazırladığı ilk tercümeleri Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a göndermiş; fakat bu işi hakkıyla yapamayacağına inandığını ifade ederek tercüme işinden vazgeçmiştir. Bunun üzerine Diyanet İşleri yetkilileri tercüme işini de Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın

²⁷ Mustafa Bilgin, "Hak Dini Kur'an Dili", **DİA**, XV, 153.

üstlenmesini teklif etmişler; Yazır, Kur'an'ın hak ettiği doğrulukta tercümesinin yapılacağına inanmadığını söyleyerek kabul etmese de görüşmeler sonrasında meal işini de üstlenmiş, ayetlerin tefsirine geçmeden önce meallerini vereceği konusunda anlaşmışlardır. İşte Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri'nin yazılış amacı ve meydana geliş serüveni de bu şekilde olmuştur.²⁸

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, tefsir çalışmalarını 1926'da başlayıp, 1938 yılında bitirerek tam 12 yıl içinde tamamlamıştır. Kendisi başladığında 48 yaşında, bitirdiğinde ise 60 yaşındadır. 1934 yılı başlarında geçirdiği bir kalp krizi sonucu bir ay yatağa bağlanmıştır. Tefsirini bitiremeden vefat edeceği korkusundan dolayı, bazı surelerin tefsirini yaparken ayrıntıya girmedeği de söylenir.

B. Tefsiri Yazarken İzlediği Yöntem

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın tefsirini yazarken takip edeceği esasları, Diyanet İşleri Başkanlığı ve kendisi arasında yapılan bir anlaşma ile belirlenmiştir. Bu anlaşmaya göre, önce tefsiri yapılacak ayetin veya ayetlerin metni altına mealleri yazılacak, ardından da tefsire geçilecektir. Tefsir bölümünde de uyacağı esaslar şöyle idi:

“1. Âyetler arasındaki münasebetler gösterilecek;

2. Nüzul sebepleri kaydedilecek;

3. Kırâat-i aşereyi geçmemek üzere kıraatler hakkında bilgi verilecek;

4. Gerekli yerlerde kelime ve terkiplerin dil izahları yapılacaktır;

5. İtikadda Ehl-i sünnet ve amelde Hanefi mezheplerine bağlı kalınmak üzere âyetlerin ihtiva ettiği dinî, şer'î, hukukî, içtimaî ve ahlâkî hükümler açıklanacak, âyetlerin ima ve işarette bulunduğu ilmî ve felsefî konularla ilgili bilgiler verilecek, özellikle tevhid konusunu ihtiva eden, ibret ve

²⁸ Bilgin, a.g.m., s.153.

öğüt mahiyeti taşıyan âyetler genişçe izah edilecek, konuyla doğrudan veya dolaylı biçimde ilgisi bulunan İslâm tarihi olayları anlatılacak;

6. Batılı müelliflerin yanlış yorumlar yaptıkları noktalarda okuyucunun dikkatini çeken notlar konularak gerekli açıklamalar yapılacaktır;

7. Eserin başına, Kur'an hakikatini açıklayan ve Kur'an'la ilgili bazı önemli konuları izah eden bir mukaddime yazılacaktır.”²⁹

Görüldüğü üzere belirlenen bu programda tefsir hazırlamadaki amacın Türk okuyucusuna Kur'an-ı Kerim'i klasik tefsir kaynakları ışığında, doğru bir biçimde tanıtmaktır.

Hak Dini Kur'an Dili tefsiri, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1935 – 1939 yılları arasında dokuz cilt halinde bastırılmış, İstanbul 1960' da ikinci baskısı, İstanbul 1971'de de üçüncü baskısı yapılmıştır. Daha sonra İstanbul 1982'de Suat Yıldırım başkanlığındaki bir heyet tarafından, esere onuncu cilt ilave edilmiştir.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, tefsirine başlamadan önce, Kur'an-ı Kerim hakkında önemli bilgiler verdiği, tefsir, meâl, tercüme kelimelerini ve aralarındaki farkı ayrıntılı bir biçimde aktardığı ve Kur'an-ı Kerim'in eşsiz güzellikte yazılmış bir kitap olduğunu, aynen tercümesinin yapılamayacağını anlattığı 25 sayfalık önemli bir mukaddime de yazmıştır.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, tefsirini şu metod çerçevesinde hazırlamıştır:

“1- Sûreler hakkında genellikle şu bilgileri vermiştir:

- a) Sûrenin ismini, şâyet var ise muhtelif isimlerini,
- b) Var ise nüzûl sebebini,
- c) Ayetlerin sayısını,

²⁹ Bilgin, a.g.m., s.153.

- d) Kelime sayısını,
- e) Harf sayısını,
- f) Fâsılasını,
- g) Sûrenin Mekkî veya Medeni oluşunu.

2- Elmalılı, Fâtiha ve Bakara sûrelerinin tefsirlerini çok geniş ve tafsilatlı yazmış, bununla da Türkçe mükemmel bir tefsir meydana getirme gayesini gütmüştür. Orta kısımlarını muhtasar yazması ise, tefsirin bir kısmı bir yandan yazılırken bir yandan da hemen basılmasından ileri gelmiştir. Ayrıca, kalp hastası olduğu için bitirememesi endişesi bu hususta rol oynamıştır.

3- Üslûbu ağır olmakla beraber kendi neslinin güzel bir Türkçesidir. Elmalılı, dilde taassuba sapsamadığını, yabancı kökenli kelimelerden dilimizin malı haline gelmiş olanları kullanmakta tereddüt göstermediğini beyan etmiştir.

4- Kaynak gösterme tarzı, modern ilmî arılayışa uygun olmakla beraber, okuyucuya güven verici niteliktedir. Birçok tefsirlerde meşhur ve yaygın olan her mâna ve meselede kaynak göstermeye gerek görmediğini, ifâde eden Elmalılı, tefsirinin; Arapça muayyen bir tefsir kitabının tercümesi olmadığını, gerektiğinde birçok tefsirlere başvurduğunu vurgulamakta, daima yanından ayırmadığı kaynaklar olarak da şu eserleri zikretmektedir: Ebussûd, Beyzâvi, Keşşâf, Râzi nin Tefsir-i Kebîr'i, Cessâs'ın Ahkâm-ı Kur'ân'ı, Ebu Hayyân'ın Bahr-ı Muhit adındaki büyük tefsiri ile Nehr-i Mârid namındaki Telhis'i, Taberi Tefsiri, Neysâbüri Tefsiri, Âlusi Tefsiri; hadisten Kütübü's Sitte ve en-Nihâye. Bunlardan başka İstanbul kütüphanelerinde mevcut, çeşitli ilim ve fenlere ait daha pek çok eserlere başvurduğunu; ancak, meşhurun hilafına bir görüş ileri sürdüğü veya bir iddia ortaya attığı zaman, nakil ve rivayete bağlı hususlarda kaynak gösterdiğini kaydetmektedir.

5- Hadis isti'mal tarzına gelince, asıl tefsirin, rivâyete bağlı olan açıklama olduğunu ifade eden Elmalılı, âyetlerin tefsirinde bazen metin, bazen metinle birlikte anlam, bazen parçalar halinde, bazen da yalnız anlam olarak hadisler isti'mal etmiştir. "Herhalde doğrusunu söylemeye özendim" diyen Elmalılı, rivâyet nakli hususunda oldukça titiz davranmış ve her bulduğunu nakletmemiştir. Rivâyetleri kritiğe tabi tutmuş, gerektiğinde onlar arasında tercihler yapmıştır. En önemlisi, İsrâliyyat'tan olan rivayetlere itibar etmediği gibi, bazı yerlerde de İsrâiliyyât'tan olduğuna, özellikle işaret etmiştir.

Elmalılı, gerektiğinde, lügatî izahlar yapmış, şiirlerle istişhadda bulunmuş, ilgili gördüğü âyetlerin tefsirinde ise tasavvufi açıklamalara yer vermiştir. Ayrıca, Mükatta'a harfleri hakkında kapsamlı ve doyurucu izahlarda bulunmuştur. Tefsirini güzelleştiren faktörlerden biri de, âyetler ve sûreler arasındaki ilgi ve münâsebetleri tebârüz ettirmeye çalışmasıdır."³⁰

C. Tefsirin İlmi İçeriği

Hak Dini Kur'an Dili, temelde bir tefsir kitabı olmasına karşın; hadis, fıkıh, siyer, tasavvuf, kelam, dinler tarihi gibi İslami ilimlerle ilgili okuyucusuna değerli bilgiler veren ayrıca eserde yer alan fizik, kimya, biyoloji, jeoloji gibi deney ve ispata dayanan pozitif bilimlerin neredeyse hepsiyle ilgili değerlendirmeler yapıp okuyucusuna farklı bakış açılarını kazandıran çok yönlü bir eserdir.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın eserinde pozitif bilimleri kullanmasının nedeni, birçok ayetin tefsirinin daha iyi anlaşılmasını ve Kur'an'ın yanlış tevillerden arındırılmasını sağlamaktır.

³⁰ Ersöz, a.g.m., s.174-175.

“...müellif, yeri geldikçe pozitivist ve ateist akımlarla cesur bir hesaplaşmaya girişerek zengin bilgi birikimi ve felsefi nosyonunun yanı sıra tahlil ve terkip gücü, diyalektik kabiliyeti ve mükemmel üslubu sayesinde başarılı sonuçlara ulaşmış, bu bakımdan söz konusu akımların ağır tehdidi karşısında bunalan inançlı gönüllere de ferahlık vermiştir. Bu suretle eser, bir Kur'an tefsiri olmanın yanında, ilgili âyetlerin yorumu münasebetiyle pek çok itikadi, amelî, ilmi ve felsefi meseleye, klasik âlim özellikleriyle çağdaş fikir adamı özelliklerini kendisinde birleştiren komple bir şahsiyetin çağdaş metodolojiyi de kullanarak ulaştığı, geniş ölçüde orijinal düşünce ve çözümlerini ihtiva eder.”³¹

Tezimizin ilgili olduğu alan olan fıkıh sahası, “literatür, bilgi, görüş ve değerlendirme itibarıyla Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri'ndeki en güçlü sahalardan biridir. Fıkhi ayetlerin tefsirinde elliye yakın kaynağa başvurulmuştur. Sözleşmede yer alan madde gereği tefsirde özellikle Hanefi fıkhi yansıtılmış, diğer fıkhi mezheplere ve görüşlere ancak mukayeseli izah çerçevesinde yer verilmiştir. Müellif, fıkhi konularda sadece kaynaklardaki bilgileri aktarmamış, çeşitli meselelerde tahkik, tenkit ve tercihler yaparak kendi görüşünü de ortaya koymuştur.”³²

Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri, ilmi yelpazesinin zenginliği nedeniyle eski ve yeni tefsirler arasında çok seçkin bir yere sahip olmuş, eser üzerine son zamanlarda birçok yüksek lisans ve doktora tezleri yapılmıştır.

D. Tefsir'in Dili ve Üslûbu

Hak Dini Kur'an Dili tefsirinde kullanılan dil ve üslûb hakkında yapılan araştırmalardaki ortak görüşe göre, meâl ve tefsir bölümlerinde kullanılan dil ve üslûplar arasında farklılıklar görülmektedir. Tefsir bölümlerinde Türkçenin

³¹ Bilgin, a.g.m., s.162.

³² Bilgin, a.g.m., s.156.

gramer yapısına uygun bir dil ve üslûp görülürken, meâl çevirilerinde ise ayetin metindeki cümle yapısına bağlı kalınarak, birebir biçimde sadece Arapça kelimelerin Türkçe karşılığı verilerek çeviri yapılmıştır. Müellifin bu şekilde davranmasının nedeninin, Kur'an'ın hakkıyla tercüme edilemeyeceği görüşüne binâen metne duyduğu sadakatten ileri geldiği söylenebilir. Çünkü o dönemlerde (1932) Türkçe ibadet tartışmaları ve ezan üzerinde yapılan Türkçe denemeler nedeniyle Elmalılı da bunlara malzeme olmamak amacıyla Türkçenin gramerine aykırı bir biçimde çeviri yapmıştır. Ayrıca tefsirine seçtiği isimde de İslam'ın "Hak dini" olduğu, Arapçanın da "Kur'an dili" olduğunu vurgulayarak ibadetin Türkçeleştirilmesine duyduğu karşıtlığı göstermiştir.³³

"Hak Dini Kur'an Dili, Cumhuriyet devrinde. Doğu medeniyetini ve on dört asırlık İslâm kültürünü temsil eden "medrese ulûmu" ile Batı medeniyetinden gelen ve iki asırlık seküler kültürü temsil eden "mektep fûnûnu" arasında kuracağı köprülerle, Mehmed Âkif in ifadesiyle, "İslâm'ı asrın idrakine söyletme" gayesi taşıyan ciddi ve yorucu bir emeği yansıtmaktadır."³⁴

³³ Bilgin, **a.g.m.**, s.163.

³⁴ Bilgin, **a.g.m.**, s.153.

İKİNCİ BÖLÜM

M.HAMDİ YAZIR'IN KADINLARIN İBADETLERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

I. İBADET KONULARI

İbadet konuları Kur'an-ı Kerim'i oluşturan temel konulardan biridir ve Peygamberlerin getirdiği öğretilere inanan bireylerin, Rablerine karşı yükümlü oldukları davranışların bütününe kapsayan konulardır. Namaz, oruç, hac, zekât, sadaka vb. ibadet konuları içindedir.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın tefsirinde kadınların ibadet hayatlarına dair olan namaz, oruç, hac, Kur'an-ı Kerim'i okuma ve Kur'an-ı Kerim'e dokunma gibi durumlarını çok kısa bir biçimde, Bakara suresi 222. ayetteki açıklamalarında görmekteyiz.

“Ey Muhammed! Sana kadınların aybaşı halinden de soruyorlar. De ki: O bir eziyettir Onun için aybaşı halinde oldukları zaman kadınlardan çekilin ve temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendikleri zaman ise Allah'ın emrettiği yerden onlara varın, yaklaşın Şüphesiz ki Allah çok tövbe edenleri de sever, çok temizlenenleri de sever.”³⁵

Ayette “aybaşı” kelimesi mahîz olarak geçmiştir ki mimli mastar, mekân ismi veya zaman ismi olabildiğinden mahîz; hayız, hayız yeri veya hayız zamanı demek olur.

“Hayız, aslında dilde seyelan (akmak) anlamında alınmış olarak kadınların âdeti olan kan akıntısının ismidir, rahimden zaman zaman gelen kirli bir tabii salgı olup kişilere ve durumlara göre süresi farklılık gösterir. Bununla birlikte en azı üç, en çoğu on gündür.”³⁶

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, hayızın süresini en az üç, en çoğu on gündür derken de Hanefi imamlarının görüşlerini benimsemiştir. Daha sonra da Şafii ve Malikilere göre olan hayız müddetinden bahsetmiştir.

³⁵ Bakara 2/222.

³⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, II. Cilt, İstanbul, Azim Dağıtım, 1992, s.99.

“Hayızın şer’i hükümleri, namaz ve oruca engel olması, mescide girmekten, Kur’an okumaktan ve mushafa dokunmaktan kaçınılması, kadının bununla buluğa ermesi ve bu halde cinsel birleşmenin haram olmasıdır.”³⁷ Görüldüğü gibi Elmalılı, kadınların ibadetleri ile ilgili olan hükümleri bu cümleleriyle, kısa bir şekilde ayrıntıya girmeden açıklamıştır.

Ayette “sana hayız hakkında soru soruyorlar” ifadesi geçmektedir. Bu, soruların Müslümanlar tarafından sorulmuş olduğuna işarettir. Elmalılı burada cinsel ilişki konusundaki görüşlerini açıklar. Buna göre, cahiliye Arapları hayızlı kadınlarla birlikte durmazlar, beraber yemek yemezlerdi. Yahudilerin ve Mecusilerin de âdetleri bu şekildedir. Hristiyanlar ise hayza önem vermezler, cinsel birleşmede bile bulunurlardı. Ashaptan birkaç kişinin Peygambere böyle bir soru sormalarıyla ifrat ve tefrit arasında orta bir yol bulunmuş ve hayız halinin kadına bir eziyet, kirlilik ve pislik olduğu bu nedenle de bu haldeki kadının göbek ve diz kapağı arasına yaklaşılmaması gerektiği öğretilmiştir. Ne zaman ki bu hal bitsin ve kadın temizlensin, Allah’ın emrettiği yerden kadınlarla cinsel birleşmeye izin vardır.³⁸

Ayette hayızlı kadına bu şekilde bir davranışın emredilmesi, İslam’ın kadını koruyan, onu önemseyen, sağlığını düşünen bir din olduğunun göstergesidir. Çünkü hayız nedeniyle zaten fiziksel ve ruhsal yönden yıpranan, hassaslaşan kadınla bir de cinsel birleşme serbest bırakılsaydı çok büyük bir külfet olacaktı.

A. Tesettür

Günümüzde birçok tartışmalara konu olan tesettür konusuna geçmeden önce fıkhi bir terim olarak anlamını açıklayalım.

³⁷ Yazır, a.g.e., II, 99.

³⁸ Yazır, a.g.e., II, 99.

“Sözlükte “bir şeyin içinde veya arkasında gizlenmek” anlamına gelen tesettür, dini bir kavram olarak, kişinin bir zaruret olmaksızın açılması ve bakılması helâl olmayan uzuvlarını örtmesi demektir. Bu kavramdan daha çok kadınların, yabancı erkeklere karşı eli ve yüzü dışındaki uzuvlarının örtünmesi anlaşılmaktadır. İslam bilginleri ayet ve hadislerle dayanarak, avret mahallini (örtünmesi zorunlu yerlerini) erkekler için göbük ve diz kapağı arasının, mahremlere yani dinen evlenemeyeceği erkeklere karşı; yüzü, başı, saçı, göğsü, ayakları, bacakları, elleri ve kolları hariç diğer uzuvlarının; namahremlere yani dinen nikâhlanması helal olan erkeklere karşı; yüzü, elleri ve ayakları hariç bütün uzuvlarının avret yeri olduğunu söylemişlerdir.”³⁹

Tesettür konusundan Kur’an-ı Kerim’de Nur suresinin 31. ayet ve 60. ayetleriyle, Ahzab suresinin 59. ayetinde bahsedilmektedir.

“Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunan (köleleri), erkeklerden, kadına ihtiyacı kalmamış (cinsî güçten düşmüş) hizmetçiler yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye, ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birden Allah’a tevbe ediniz ki, kurtuluşa eresiniz.”⁴⁰

“Bir nikâh ümidi kalmayan, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların ise, zinetlerini (yabancı erkeklere) göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında

³⁹ Paçacı, a.g.e., s.654.

⁴⁰ Nur 24/31.

kendilerine bir vebal yoktur. Yine de iffetli olmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.”⁴¹

“Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına hep söyle de cilbablarından (dış elbiselerinden) üzerlerini sımsıkı örtsünler. Bu onların tanınmalarına, tanınıp da eziyet edilmemelerine en elverişli olanıdır. Bununla beraber Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”⁴²

Elmalılı, 31. ayette geçen “zinetlerini teşir etmesinler” ifadesindeki zinetten kastın ne olduğunu tartışarak tesettür konusuna geçmektedir. Buna göre; örfte kadının zineti denince, taç, küpe, kolye, yüzük, kına, sürme gibi şeyler akla gelirdi ki, Araf suresi 31. ayette “Ey Ademoğulları! Her mescide gidişinizde zinetli elbiseler giyin” geçtiği üzere zinet elbise anlamına da gelmektedir. O halde bu zinetleri açmak bile yasak olunca, bunların takıldığı yer olan vücudun açılması doğal olarak yasaklanmış olur.⁴³

Bazı alimlere göre de buradaki zinetten maksat, zinetin takıldığı ve kullanıldığı yerdir. Yani eller yüzük yeri, baş taç yeri, kolye boyun, kulaklar küpe yeri vb.dir. Bazı alimler ise kadının zineti olarak onun kendi güzel yaratılmış vücudunun olduğunu ve bunun her kadında bulunduğunu savunarak ayete; kadınların zinetleri olan vücutlarını açmamaları gerektiği anlamını vermişlerdir.⁴⁴

Elmalılı ise doğal olan güzelliklere daha çok “cema” denildiğini ve yapma şeyler olan süs eşyalarına zinet denildiğini düşünür. Yalnız Ali İmran suresi 14. ayette geçtiği üzere “Kadınlardan, oğullardan yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşten... aşırı sevgi ile bağlanan bu gibi şeyler insanlar için bezenip süslendi.” biçimindeki ifadede doğal olan güzelliklere de yapma şeylere de zinet denilebileceği kararına varır. Bu nedenle de zinet

⁴¹ Nur 24/60.

⁴² Ahzab 33/59.

⁴³ Yazır, a.g.e., VI, 13.

⁴⁴ Yazır, a.g.e., VI, 14.

güzelliği nâmahrem olanlara gösterilmemelidir. Yalnızca bu zinetlerden el ve yüz müstesna tutulmuştur. El ve yüzün namazda görünebilmeleri de adet olduğundan gizlenmelerine gerek yoktur. Çünkü:

“Ebu Davud'un Müsned'inde rivayet edildiği üzere, Peygamber (s.a.v) Hz. Esma'ya "Ya Esma, kadın bülûğa erince ondan görülebilecek olan ancak şudur."⁴⁵ buyurmuş ve kendi mübarek yüzüne ve avuç içlerine işaret etmişlerdir. İş yaparken, gerekli eşyayı tutarken ve hatta örteceğini örterken bile elin açılması gerekli olduğu gibi, zarurî olan bakma ve nefes alma sebebiyle yüzün diğerleri gibi örtülmesinde zorluk vardır. Bir de şahitlikte, mahkemede, bir de nikâhta yüzün açılmasına ihtiyaç vardır. Bundan dolayı zaruretler kendi miktarınca takdir olunmak üzere bunların açılmasında sakınca yoktur. Fakat bunlardan geriye kalanlarının açılması, görülmesi, bakılması haramdır ve namahremden örtülmesi gerektir.”⁴⁶

Ayette “Ve bu başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar” diyerek şekil itibariyle de örtünmenin nasıl olması gerektiği anlatılmıştır. Yani kadınların başları, saçları, kulakları, boyunları, gerdanları, göğüsleri örtülecektir. Bunun içinde başörtüsü kullanmaları gerekmektedir. Aslında cahiliye kadınları hiç başörtüsü kullanmıyorlar değillerdi ama başörtülerini enselerine bağlarlar ya da arkalarına bırakırlardı ve yakaları, gerdanları görünürdü. İşte bu örtüş şekli İslam dinince yasaklanmıştır ve belirtilen örtüş şekli farz kılınmıştır. Ayrıca Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a göre, “bu emirde tesettürün yalnız vacib oluşu değil, özel bir şekilde gösterilmiştir ki, kadın edeb ve temizliğinin en güzel ifadesi budur.”⁴⁷

Daha sonra da kadınların zinetlerini yanlarında açabilecekleri ve örtünme konusunda gevşek davranabilecekleri kimseler sıralanmaktadır. Buna göre; kocalarına, kendi atalarına yani babalarına, dedelerine, amca ve

⁴⁵ Ebu Dâvud, Libas, 31.

⁴⁶ Yazır, a.g.e., VI, 14.

⁴⁷ Yazır, a.g.e., VI, 15.

dayılarına, kocalarının atalarına, kendi oğullarına, kocalarının oğullarına, kendi erkek kardeşlerine, erkek kardeşlerinin oğullarına, kız kardeşlerinin oğullarına, kendi kadınlarına yani Müslüman kadınlara ya da hizmet veya sohbetlerinde özel yeri bulunan kadınlara zinet yerlerinin gösterilmesi caizdir.

Elmalılı burada geçen “kendi kadınlarına” ifadesini şöyle açıklamıştır: “Demek ki, özelliğini bilip tanımadıkları yabancı kadınlara da açılmaları caiz olmayacaktır. Önceki müfessirlerin çoğunluğu demişlerdir ki; müminlerin kendi kadınları demek, kendi dinlerinde olan Müslüman kadınlar demektir. Bundan dolayı Müslüman kadınları, Müslüman olmayan kadınlara açılmamalıdır. Fakat bazıları da bunu istihsane hamlederek müminlerin kadınları, hizmet veya sohbetlerinde bulunan gerek Müslüman, gerek Müslüman olmayan kadın cinsi demek olduğunu söylemiştir ki, Fahreddin Râzî buna "mezhep budur" demiştir.⁴⁸ Önceki daha ihtiyatlı, bu ise daha uygundur.”⁴⁹

Yine ayet devam eder, “ellerinin altında malik oldukları cariyelerine, erkeklerden ırbe sahibi olmayan hizmetçilerine” yani kadına ihtiyaç duymaz olmuş, şehveti kalmamış ihtiyarlardır ve sonuncu olarak da henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklara zinetlerini açabilirler.

Daha sonra Elmalılı, zinetlerin açılmasının helal olduğu kişileri altı başlık halinde açıklar:

“a. Kocalar için vücutlarının tamamına bakmak helaldir. Çünkü zinetten kasıt onlardır.

b. Zikredilen mahremlerine bilinen zinet yerlerinden yüz, el ve ayaklarla, iş ve hizmet anında açılan başını, saçını, kulaklarını, boynunu,

⁴⁸ Fahrüddin Muhammed b. Ömer Ziyaeddin er-Râzî, *Tefsirul Kebir Mefatihü'l Gayb*, XXIII.cilt, Tahran, İlmiye Kitabevi, s.208.

⁴⁹ Yazır, *a.g.e.*, VI,15.

kollarını ve inciklerini açabilir. Onların da bunlara bakmaları helaldir. Çünkü yakınlıklarından dolayı bir arada bulunmaları gerekir. Ve fitne düşünülemez. Fakat karnını ve sırtını göstermek caiz değil, arsızlıktır.

c. Erkeğin erkeğe karşı olduğu gibi kadının kadına karşı avreti de göbekten dize kadardır. Geri kalan kısmına bakması caizdir.

d. Erkeklerden kadına ihtiyacı kalmamış, cinsi güçten düşmüş hizmetkârların, etkilenmemek ve fitne düşünülmemek itibarıyla bakmaları, mahrem olanların bakmasına benzer.

e. Çocuklar mükellef değildir. Ancak anlayış ve idraklerine göre edeb ve terbiye öğretilmesi gerekir.

f. Bu örtünme emri, esir cariyeler hakkında değil, hür olan Müslüman hanımlar hakkındadır.”⁵⁰

İşte kadınların bu zikredilen erkeklerden başkalarına zinetlerini göstermemeleri, kendi iffetleri ve korunmaları açısından önemli olduğu gibi, yabancı erkekleri etkilememek, onları günaha sokmamak açısından da çok önemli olduğundan, yürüyüş ve tavırlarına bile dikkat edip, kırıtarak yürümeleri caiz olmayacaktır. Yani baştan aşağıya örtündükten sonra yürürken de edepli yürüsünler. Dikkat çekmek adına yürürken ayak çalmasınlar. Çünkü; bu durum erkekleri etkiler, şüphe uyandırır.

Nur suresi 60. ayette de yaşlı kadınlarda olması gereken örtü şekli anlatılır ki ayette bahsedilen kadınlar hayız ve nifastan kesilmiş kadınlardır. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’a göre bu kadınlar, yine gizlemeleri gereken zinetlerinden hiçbirini göstermemek şartıyla üzerlerindeki çarşaf, pardüse gibi kıyafetleri olmadan yalnız başörtüleri ile dışarı çıksalar bile bir günah yoktur.

⁵⁰ Yazır, a.g.e., VI, 16.

Fakat kadının süslenerek dışarı çıkması gençlerde olduğu gibi yaşlı kadınlar için de günahtır. Tabi ki buradaki günah olan süslenme, yabancı erkekler yanına çıkarken ki yapılan süslenmedir. Aslında onların da iffet ölçülerine uyarak, gençler gibi sakınıp, dış örtülerini bırakmamaları gerekir. Bu onların haklarında çok daha hayırlıdır.⁵¹

Ahzab 59. ayette geçtiği üzere, örtü sadece Peygamber (s.a.v) hanımları ve kızları için değil bütün müminlerin kadınları için de şarttır. Mümin kadınlarda da asıl olan hürriyet olduğu için bundan kastedilen de hür kadınlardır. Yani hür kadınlar Nur suresi 31.ayette ki “Başörtülerini yakalarının üstüne koysunlar, zinetlerini göstermesinler” emrine muhataplardır. İşte Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır burada tesettür emrinin sebebini şu cümle ile açıklar:

“Araplarda tesettür adet değildi. Cahiliyet devrinde kadına hürmet yoktu. Eski cahiliye kadınlarında, erkeklerin dikkatini çekecek şekilde göz alıcı biçimde açık saçık çıkan, açılıp saçılan orta malı olanlar bulunurdu. Bunlardan dolayı kız çocuklarını diri diri gömenler olmuştu. İslam ise kadının şânını ismet ve iffetle, vâkâr ve haysiyetle yükseltiyordu.”⁵² Yani Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’a göre İslam, tesettür emri ile kadını erkekler tarafından rahatsız edilmekten, aşağılanmaktan ve dolaylı olarak da kız çocuğu iken diri diri toprağa gömülmekten korumuş oluyor.

Ahzab 59. ayette geçen “cilbablarından üzerlerini sımsıkı örtsünler” ifadesinde ki cilbaptan kasıt, “baştan aşağı örten çarşaf, ferace gibi dış elbisenin adıdır”⁵³. Bu ayet nazil olduktan sonra rivayetlere göre Ensar kadınları üzerlerini sımsıkı örtüp başlarında kuşlar varmışçasına ağır başlılıkla hareket etmeye başlamışlardır.

⁵¹ Yazır, a.g.e., VI, 40.

⁵² Yazır, a.g.e., VI, 337.

⁵³ Yazır, a.g.e., VI, 337.

Elmalılı bu ayetin kendisine ilham ettiklerini şu şekilde maddeleyerek açıklar:

“1- Allah'ın bağışlaması çoktur. Bugüne kadar geçmiş açıklıkları bağışlar. O kusurları örter. Rahmeti de çoktur; bundan böyle emrini tutanları rahmetiyle arzusuna çok ulaştırır.

2- Allah bağışlayıcı ve merhametli olduğu içindir ki, kadınlara eziyet edilmesine razı olmaz ve onun için örtülmelerini emreder.

3- Tesettür emir olduğundan dolayı da kadınlar bir baskıya uğratılmasın, aşırıya gidilmesin; çünkü Allah bağışlayıcı ve çok merhametlidir. Bu emri onların aleyhine değil, lehine olarak vermiştir demek de olabilir.”⁵⁴

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın buradaki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, tesettür emri kadını baskı altına alıp, onu sıkı bir durum değil aksine kadına değer yükleyerek, onu koruma altına alan bir emirdir. Cahiliye döneminde, açılıp saçılan kadına erkekler tarafından yapılan tacizler neticesinde Allah-ü Teâla'nın kadını koruma şeklidir ki yaşadığımız çağda da kadın bu şekilde haramdan korunmaktadır.

Ayrıca Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır 'ın bizim için dikkat çekici bir ifadesi olan “tesettür emir olduğundan dolayı da kadınlar bir baskıya uğratılmasın, aşırıya gidilmesin...” cümlesi, bugün din adına kadına baskı yapan ve belki de şiddet uygulayan çevreler için o zamanlardan yapılmış medeni bir uyarı olarak kabul edilebilir.

⁵⁴ Yazır, a.g.e., VI, 338.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ELMALILI'NIN KADINLARLA İLGİLİ HUKUKİ HÜKÜMLERE DAİR GÖRÜŞLERİ

I. KADININ ŞAHİTLİĞİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Kur'an-ı Kerim'de belli bir düzeni ve zamanlaması olan ibadet konularının haricinde, insanların toplumsal yaşamlarıyla ilgili olan evlenme, boşanma, vasiyet, ticaret vb. konuların ele alındığı ayet-i kerimeler de bulunmaktadır. Bu ayet-i kerimelerin içerdiği konulara muamelat konuları denir ve bu ayetler, toplumsal yaşamı düzenlemeyi ve daha olumlu hale getirmeyi, kişinin aile hayatına yön vermeyi, çıkabilecek her türlü sorunlara kalıcı çözümler getirebilmeyi hedeflemektedirler.

“Sözlükte “bir kimse ile bir işi pazarlamak, alışveriş etmek” anlamlarına gelen muamele kelimesinin çoğulu olan muamelat, bir fıkıh terimi olarak, alışveriş, kira, şirketler, evlilik, miras, vasiyet gibi insanlar arası ilişkileri düzenleyen kuralların tamamını ifade eder.”⁵⁵

Kadının şahitliği konusu, üzerinde çokça tartışılan ve çalışmalar yapılan konulardan biridir. Elmalılı da bu konuyu tartışan âlimlerimizdendir ve aşağıda mealini verdiğimiz Bakara suresinin 282. ayetinde bu konu üzerindeki düşüncelerini açıklamıştır.

“Ey iman edenler! Belli bir vade ile karşılıklı borç alış verişinde bulunduğunuz vakit onu yazın. Hem aranızda doğruluğuyla tanınmış yazı bilen biri yazsın. Yazı bilen biri, Allah'ın, kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın da yazsın. Bir de hak kendi üzerinde olan adam söyleyip yazdırsın ve her biri yazarken Rabbi olan Allah'tan korksun da haktan bir şey eksiltmesin. Şayet borçlu bir bunak veya küçük bir çocuk veya söyleyip yazdıramayacak durumda biri ise velisi doğrusunu söyleyip yazdırsın. Erkeklerinizden hazırda olan iki kişiyi şahit de yapın. Şayet iki tane erkek hazırda yoksa o zaman doğruluğuna güvendiğiniz şahitlerden bir erkekle iki kadın ki, birisi unutulunca, öbürü hatırlatsın, şahitler de çağırıldıklarında kaçınmasınlar; siz yazanlar da az olmuş, çok olmuş, onu vadesine kadar

⁵⁵ Paçacı, a.g.e., s.453.

yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adaletle daha uygun olduğu gibi; hem şahitlik için daha sağlam, hem şüpheyi düşmemeniz için daha elverişlidir. Meğerki aranızda hemen devredeceğiniz bir ticaret olsun, o zaman bunu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alım satım yaptığınız vakit de yine şahit tutun. Ayrıca ne yazan, ne de şahitlik eden bir zarar görmesin. Eğer onlara zarar verirsiniz, o işte mutlaka size dokunacak bir günah olur. Üstelik Allah'tan korkun. Allah size ayrıntılarıyla öğretiyor ve Allah her şeyi bilir.”⁵⁶

Elmalılı, ilk önce şahitliğin şartlarından bahsederek konuya girer. Buna göre şahitliğin şartlarından biri, akılda iyi tutmak, unutkan olmamaktır. Yani olayı başkasının hatırlamasına bırakmadan, kendi kendine hatırlayabilmektir. Diğer bir şart da ahlâki olarak güvenilir olmaktır ki güvenilirliği olmayan ya da yalancı olarak tanınan kimselerin şahitliği kabul edilemez. Şahit sayısının en az iki kişi olmasının nedeni de, unutmayı, şüpheyi, yanlışlığı ortadan kaldırarak adaleti en iyi şekilde sağlayabilmektir. Yani birinin unuttuğunu diğeri hatırlayabilmelidir.⁵⁷

İşte Elmalılı, akılda tutma gücü bakımından kadınların erkeklerden daha zayıf yaratıldıklarını ve o nedenle bir erkeğe karşılık iki bayan şahit olması gerektiğini şu cümleleriyle açıklar:

“Genellikle göz önünde bulundurulduğu zaman erkeklere nispetle kadınlarda zabt denilen akılda tutma gücü biraz eksiktir, unutma ihtimali biraz daha fazladır. Böyle olmayanları bulunabilirse de burada itibar kişiye değil, cinsedir, cinsin de çoğunluğuna göredir. Evvela kadınlığın yaratılışında duygusallık ağır basar, duygusallığın ağır bastığı kimseler de aşırı heyecan ve etkilenme söz konusu olur, yani duygusallık etkilenmeyi gerektirir.”⁵⁸ Yani

⁵⁶ Bakara 2/282.

⁵⁷ Yazır, **a.g.e.**, II, 260.

⁵⁸ Yazır, **a.g.e.**, II, 261.

buradan anlaşıldığı üzere, kadınlardaki duygusallık, onların unutmaya sebepleridir ve bu durumun zekâ ile de bir ilgisi yoktur.

Elmalılı bu konu ile ilgili olarak kadınların sübjektifliğinden de bahseder. O'na göre, “kadında enfusiyet (sübjektiflik) daha ileridedir. Dış çevredeki olaylar onu ilk anda ilgilendirir ve telaşa sevk eder. Doğrusu ticari işlemler ve insanlar arasındaki borçlanmalar gibi dışarıya ait olaylar ile ilgilenmek veya böyle şeylerle meşgul edilmek kadınlık açısından arzu edilecek bir olgunluk değildir. Bu gibi işler esas itibarıyla erkeklerin işleri olmalıdır.”⁵⁹ Elmalılı'ya göre kadının duygusallığından ileri gelen sübjektif bakışı, dış hayatta olan olaylar karşısında yorulmasına, üzülmeye yıpranmasına neden olabilir ama iki kişi olmaları birbirlerine güç katar.

Elmalılı'nın düşüncesinde, şahitlikte bir erkeğe karşılık iki kadının olmasını gerektiren, kadına özgü bir durumda, kadının daha utangaç ve haya duygusu bakımından daha kuvvetli olmasıdır. “Onun bu değerli özelliği, en küçük bir uğraşmayla büyük ölçüde gücünü kaybeder. Bunun için olayların kadına anlattıkları erkeğe anlattığından daha azdır. Bu şartlar altında bir kadına şahitlik yükünü yüklemek, onu bir anlamda zarara uğratmak ve tedirgin etmektir.”⁶⁰ Elmalılı, kadının daha utangaç olmasından dolayı, olaylara bakışının erkeğe göre daha yüzeysel olacağını, geniş ve etrafıca olmayacağını düşünmektedir.

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi, Elmalılı, bir erkeğe karşılık iki kadın şahit hükmünü, kadının yaratılışındaki özelliklere bağlayarak açıklamaktadır. Şu halde “yaratılış gerçeği kadının mükemmelliğiyle erkeğin mükemmelliğini ayrı ayrı özelliklere bağlamış ve farklı kılmış olduğundan, kadının dışarıda olup biten olaylarla ilgisini ve onlara ait hafızasını kısmen kapalı tutması kendi kadınlığının ve kadınlığındaki mükemmelliğin bir gereğidir.”⁶¹ Kadını

⁵⁹ Yazır, a.g.e., II, 261.

⁶⁰ Yazır, a.g.e., II, 261.

⁶¹ Yazır, a.g.e., II, 261.

dışarıda olup biten olaylara şahit kılmak ona haksızlıktır, ama iki kişi olduklarında birbirlerine olan destekleri ile şahitlikleri daha kolay geçecektir.

Elmalılı'ya göre kadın fıtratının ve insan haklarının korunması için erkeklerin daha iyi bilgi sahibi olacağı işlerde kadın şahit yapılmamalı, “bu işlerde erkek bulunmadığı ve kadına başvurmaya ihtiyaç duyulduğu takdirde de bir erkek yerine bir kadın değil, iki kadına yükletilmelidir. Şu halde erkeklerin haberli olmaları caiz olmayan hususlarda yalnızca kadınların bilgi vermesiyle hatta yerine göre yalnızca bir kadının bilgi vermesiyle de amel etmek caiz olur. Mesela, kadınlar hamamında gelmiş bir olayın şahidi ancak kadın olabilir.”⁶²

İşte Elmalılı, kadının şahitliği konusunda bir erkeğe iki kadın şahidin gerektiği kaidesini, kadının yaratılışındaki özelliğe bağlayarak, bir eksiklik ve erkeğe nazaran düşüklük vesilesi olarak görmeden açıklamıştır. Aksine kadını şahitlik konusunda saf dışı bırakmayarak, şahitliği yapılacak konuları erkek ve kadın için ayrı ayrı değerlendirmiştir.

II. KADININ MİRASÇILIĞI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Elmalılı'nın, kadınların mirası hakkındaki görüşlerini, aşağıda mealini vereceğimiz Nisa suresinin 7, 11, 12 ve 176. ayetlerindeki açıklamalarında göreceğiz.

“Ana, baba ve akrabaların miras olarak bıraktıklarında erkeklerin hissesi vardır. Kadınların da ana, baba ve akrabaların bıraktıklarında hisseleri vardır. Bunlar az olsun, çok olsun, farz kılınmış bir hissedir.”⁶³

⁶² Yazır, a.g.e., II, 262.

⁶³ Nisa 4/7.

“Allah size evlatlarınızın miras taksimini şöyle emrediyor: Çocuklarınızda, erkeğe iki kadın payı kadar, eğer hepsi kadın olmak üzere ikiden de fazla iseler, bunlara mirasın üçte ikisi ve eğer bir tek kadın ise o zaman ona malın yarısı vardır. Eğer ölen, ana ve baba ile birlikte çocuklar da bırakmışsa ana babanın her birine ölenin terekesinden altıda bir; şâyet ölenin çocuğu yok da, mirasçı olarak ana ve babası kalmışsa, ananın payı üçte birdir. Eğer ölenin kardeşleri varsa terekenin altıda biri ananınıdır. Bu paylar, ölenin borçları ödenip, vasiyeti de yerine getirildikten sonra hak sahiplerine verilir. Baba ve çocuklardan, hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu, siz bilmezsiniz. Bütün bunlar Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah Âlîmdir, Hakîmdir.”⁶⁴

“Eğer hanımlarınızın çocukları yoksa bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Şayet bir çocukları varsa o zaman mirasın dörtte biri sizindir. Bu paylar, ölenin vasiyeti yerine getirildikten ve varsa, borcu ödendikten sonra verilir. Eğer siz çocuk bırakmadan ölürseniz, geriye bıraktığınız mirasın dörtte biri hanımlarınızındır. Şayet çocuklarınız varsa o zaman bıraktığınız mirasın sekizde biri hanımlarınızındır. Bu paylar, yaptığınız vasiyetler yerine getirilip ve varsa borcunuz ödendikten sonra verilir. Eğer ölen bir erkek veya kadının çocuğu ve babası bulunmadığı halde kelâle olarak (yan koldan) mirasına konuluyor ve kendisinin bir erkek veya kız kardeşi bulunuyorsa, bunlardan her birinin miras payı terekenin altıda biridir. Eğer mevcut olan kardeşler bundan daha çok iseler, bu takdirde kardeşler mirasın üçte birini zarara uğratılmaksızın aralarında eşit olarak taksim ederler. Bu paylar ölenin vasiyeti yerine getirilip ve varsa borcu ödendikten sonra verilir. Bunlar, Allah tarafından bir emirdir. Allah her şeyi bilen ve yarattıklarına çok yumuşak davranandır.”⁶⁵

“Senden fetva istiyorlar. Deki: "Allah size kelâle (babasız ve çocuksuz kimse) nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan, fakat kız

⁶⁴ Nisa 4/ 11.

⁶⁵ Nisa 4/ 12.

kardeşi bulunan bir kişi ölürse, bıraktığı malın yarısı o (kız kardeşi)nundur. Çocuğu olmayan kız kardeş ölürse, erkek kardeş ona varis olur. Eğer (ölenin) iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kardeşler erkek ve kız olurlarsa, erkeğin hissesi, iki kızın hissesi kadardır. Şaşkırmamanız için Allah size (hükümlerini) açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”⁶⁶

Görüldüğü üzere miras ile ilgili hükümler bir anda inmemiş, öncesinde kısaca kadınlar da dahil olmak üzere mirastan kimlerin hak sahibi olabilecekleri açıklanmış, sonrasında da bu edep ve hak duygusunu gönüllere yerleştirdikten sonra kimin ne kadar hisseye sahip olacağı açıklanmıştır.

Elmalılı, Nisa suresi 7. ayette geçen, kadınların da erkekler gibi mirastan paylarının olduklarını Peygamber Efendimiz döneminde yaşanmış bir rivayeti vererek açıklamıştır. Zaten ayetin nüzul sebebi de bu rivayet olmuştur.

“Rivayet ediliyor ki, cahiliye devrinde Araplar, "Mızrakları ile çarpışmayan ve yurdunu savunmayan mirasçı olamaz." derler ve bundan dolayı kadınları ve ister erkek ister kız olsun, çocukları mirasçı olarak tanımazlarmış. Ensar'dan Evs b. Sabit (r.a.) vefat ettiğinde, hanımı Ümmü Kahle ile üç kızı kalmıştı. Vasileri olan amcazadeleri Süveyd ve Urfuta yahut Katude ve Arfece adında iki adam gelmişlerdi. Cahiliyye âdeti üzere vefat eden şahsın mirasını kendilerine almışlar, hanımına ve kızlarına hiçbir şey vermemişlerdi. Bunun üzerine kadın Ümmü Kahle Resulullah (s.a.v.)'a onları şikâyet etmiş, Peygamberimiz (s.a.v.), "Haydi evine git! Bakayım Allah ne ortaya koyacak." buyurmuştur ki, işte bu ayet bunun üzerine indi.⁶⁷ Bu ayet, mirasın yalnız erkeklerle ait olmayıp ana ve babanın ve bütün akrabaların mirasından, bütün erkekler ve kadınların yakınlıklarına göre bir miras

⁶⁶ Nisa 4/ 176.

⁶⁷ Şehabuddin es Seyyid Mahmud el-Âlusi, **Ruhu'l Meâni fi Tefsiri'l Kur'an'il Azim ve's Seb'il Mesani**, II.cilt, Bulak, Matbaatü'l Kübra el-Emirriye, H.1301, s.27.

hakkının sabit bulunduğuna genel bir şekilde işaret etmiş ve bundan dolayı gerek asabeler* ve gerek zevi'l-erham** hepsinin mirasçı olabileceği anlaşılmış olmakla beraber bunda henüz farz olan payın miktarı açıklanmamış, bu yönü kapalı kalmıştır. Bunun üzerine Resulullah'ın (s.a.v.) vasilere haber gönderip: "Evs'in malından hiç bir şeye yaklaşmayınız."⁶⁸ buyruğundan sonra ayet inmiştir. Koca ve karının farzları (payları) ile ilgili ayet de inmişti. O zaman Hz. Peygamber (s.a.v.) vasilere hanımın sekizde bir payını vermelerini ve kızların paylarını da ayırmalarını emretmiştir. Sonradan kızların paylarını da vermeleri için haber gönderdi, onlar da verdiler. Bu yönüyle bu olay, miras hükümlerinin ilk olarak inmesinin sebebi olmuştur."⁶⁹

Kadına miras hakkının verilişini anlatan bu açıklamalardan sonra, paylaşırma usullerinin açıklamalarına dönebiliriz. Nisa 11. ayet, erkeğe iki kadın payının verilmesi gerektiği ile başlar. Her zaman tartışma konusu haline gelmiş olan bu konu hakkında Elmalılı sorular sorup cevaplarını maddeler halinde vererek açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca ayette bu kural anlatılırken erkek ve kadın ifadelerinin yerine (zeker) erkek ve (ünsa) dişi kelimelerinin kullanılmasını, miras konusunda küçük büyük herkesin eşit olduğunu ve bu konuda erginlik ve büyüklüğün hiç etkisinin olmayarak ve çocuklara da mirastan pay verileceğini göstermek için olduğunu açıklar.⁷⁰

"Dişi, erkekten daha zayıf ve daha yufka yürekli daha muhtaç bir yaratılıştadır olduğuna göre mirastan hissesinin erkekten daha fazla olması, hiç olmazsa eşit gözetilmesi gerekmez mi? Bundan dolayı erkeğin payının iki kat olmasında hikmet nedir? Zamanımızdaki insanların kafalarını meşgul eden bu soruyu müfessirler ve fakihler söz konusu ederek hikmetini açıklamışlardır. Şöyle ki:

⁶⁸ Celalüddin Abdurrahman b. Ebu Bekr es-Suyuti, **el-Durerü'l Mensur fi't Tefsir bi'l Me'sur**, II.cilt, Beyrut, Muhammed Emin Demc ve Şurekehu, Tarihsiz, s. 123.

⁶⁹ Yazır, **a.g.e.**, II. cilt, s.514–515.

(*) asabe: Baba tarafından olan yakındır. Asabenin büyük çoğunluğu erkekler oluşturur.

(**) zevi'l-erham: Mirasda üçte bir, dörtte bir gibi belli bir sehmi olmayan, mirası da asabeden olmak sıfatıyla da elde edemeyen kan hısımlarıdır.

⁷⁰ Yazır, **a.g.e.**, II, 520.

“İlk önce: Surenin başından beri de anlaşıldığı üzere genel olarak erkek ile dişinin aile hayatına girmeleri istenmektedir. Miras da buna göre düzenlenmiştir. Hâlbuki aile hayatında harcama sorumluluğu erkeğe yüklenmiştir. Erkek bir kendisi, bir de eşi olmak üzere en az iki kişiyi besleyecektir. Bundan dolayı erkeğin masrafı çok, kadının ki ondan az olacaktır, masrafın ise gelir ile orantılı olması gerekir. Masraf, erkeğe yüklenirken gelir dağıtımında kadına fazla veya eşit verilmesi hem iktisat kanununa, hem de adalet ve hakka aykırı bir zulüm olur. Ve aslında o zaman, hukuki eşitlik esası bozulmuş olur.”⁷¹

Elmalılı ayeti yorumlarken kadın olsun erkek olsun, sosyal hayattaki ve aile içindeki konumlarını göz önünde bulundurarak neden erkeğe iki kadın payının düştüğünü açıklamıştır. Bu konuya gerekçe olarak sunduğu birinci madde de erkeğin aile içindeki konumunu göz önünde bulundurmaktadır. Şöyle ki, erkek evine bakmakla sorumludur ve kendiyle birlikte eşi olmak üzere en az iki kişiyi besleyecektir. Kadının ise böyle bir durumu söz konusu değildir; yani o İslam’a göre evine bakmakla mükellef değildir. Hal böyle olunca masrafı çok olan erkeğe kadınla eşit veya ondan daha az pay vermek, hem iktisat kanununa hem de adalet ve hakka aykırı bir durum olacaktır.

“İkinci olarak: Kadın, erkekte bulunmayan veya noksan olan bazı özelliklere sahip olduğu gibi, erkek de kadında bulunmayan veya noksan olan bazı özelliklere sahiptir. Bunun içindir ki dişi, erkeğin aynı veya benzeri değil, karşıtı, dengi ve eşidir. Öyle bir eş ki, yaratılış ve doğuştan olan vazifelerini yapmasında erkekten sonra gelir. Erkeğin verdiği sermaye (anapara) üzerinde çalışır, onu çoğaltır. İşte erkek ile dişi arasındaki doğuştan var olan bu farkın sonuçlarından biri de aralarında ki mali değer ve iktisadi güç farkı olmuştur. Özel şekilde kişiyi kişiye değil, genel bir şekilde dişi dişi, erkek erkek fıtratı üzere düşünülerek dişi türü erkek türü ile mukayese edildikleri

⁷¹ Yazır, a.g.e., II, 520-521.

zaman, dışının kazanç ve malları idare etme hususundaki kuvvetinin, başka bir ifade ile mali yönden kuvvetinin, erkekten noksan olduğu kesin bir gerçek olarak görülür. Bu fark, İslâm hukukunda en azından üçte iki veya ikide bir olmak üzere tespit edilmiştir. Denebilir ki, genel bir şekilde bir kadının gündeliği elli kuruş varsayılırsa erkeğin gündeliği en az yetmiş beş veya yüz kuruş olarak belirlenmesi gerekir. Bir erkeğin diyetinin (kan bedelinin) iki kadın diyetine eşit tutulması da bu hikmete dayanır. Çünkü can ödenmez, yok olan mali değer ödenebilir. Ve ne zaman mali bir itibar ve hak söz konusu olursa bu esas düşünülmelidir.”⁷²

İkinci maddede de tarafsız bir yaklaşımla kadının erkekte bulunmayan veya noksan olan bazı özelliklerinin olduğu gibi erkeğin de kadında bulunmayan veya noksan olan bazı özelliklerin olabileceği durumundan hareketle dışının, erkeğin aynı veya benzeri değil onun karşıtı, dengi ve eşi olduğunu düşünür. Bunun neticesinde de, kadının mali ve iktisadi güç açısından malları idare edebilme kuvvetinin erkekten daha noksan olduğu sonucuna varır. Böyleyken de miras paylaşımında kadın ve erkeğe eşit pay verilmesi adaletsizlik ve dengesizlik olacaktır. İslam hukukunda bu denge üçte iki veya ikide bir olmak üzere belirlenmiştir.

“Üçüncü olarak: Rivayet ediliyor ki Cafer-i Sadık hazretlerinden bu konu sorulduğu zaman, "Havva yasaklanmış ağaçtan bir avuç buğday aldı yedi, bir avuç daha aldı sakladı, sonra bir avuç daha aldı Âdem'e verdi. O kendi payını erkeğin iki katı yapmaya kalkıştığı için Allah Teâlâ bunu değiştirdi, kadının payını erkeğin yarısı kadar yaptı.”⁷³ diye bir cevap vermiştir ki, anlayabilenler için işaret ve örnek şeklinde pek derin gerçekleri içermektedir. Bu açıklama tefsirlerin ve bunlardan biri olan Fahr-i Razî'nin açıklamasından alınmıştır.”⁷⁴

⁷² Yazır, a.g.e., II, 521-522.

⁷³ Âlûsi, a.g.e., II, 217.

⁷⁴ Yazır, a.g.e., II, 522.

Üçüncü olarak da Elmalılı, Âlûsi'nin tefsirinden alıntı yaptığı bir rivayet ile erkeğe neden iki payının miras olarak verilmesi gerektiğini açıklamaya çalışmıştır. Fakat bu bahsedilen rivayet tartışmaya açık ve üzerinde araştırma yapılması gereken bir rivayettir.

Kısacası Elmalılı'ya göre “erkeğe iki kadının payı kadar miras düşer” ayeti, “ortada yaratılış hikmetine aykırı olarak bulunan bir hukuki ve sosyal ihtilafı ortadan kaldırmakla adalet ve hak dengesini tespit eden ve anlatan ezeli bir hak kanununun ifadesi olmak üzere indirilmiştir.”⁷⁵

Bundan sonra da miras dağılımındaki diğer kaideleri açıklar:

Ayette geçtiği üzere ikiden fazla kız iseler mirasın üçte ikisi ve eğer bir kız ise mirasın yarısı düşmektedir. Elmalılı'nın da dediği gibi acaba iki kız iseler miras nasıl dağıtılacaktır? Bunu da ayet içindeki cümle kuruluşundan hareketle üçte iki şeklinde verilmesi gerektiğini belirtir.⁷⁶

Çocuk erkek olursa anne ve babasının her birine altıda bir miras düşer. Geriye kalan mirasın tamamını erkek çocuk alır. Geride kalanlar erkek ve dişi karışık ise “erkekler iki dişinin payı kadar alırlar” ayeti gereğince dağıtılır. İki veya daha fazla kız iseler kalan miras onlarındır. Bir kız ise, mirasın yarısını alır ve artan altıda bir pay yine babaya ait olacaktır.⁷⁷

Eğer miras bırakan kişinin çocuğu yok ise ve anne ve babası kalmış ise, annenin hakkı üçte birdir. Kalan üçte ikilik pay da babanıdır. Sadece babası var ise, mirasın tümünü alabilmektedir. Paylardan artan olursa onu da babanın alma hakkı vardır. Burada annenin babaya karşı üçte birlik bir pay alabilmesinin nedeni de “erkekler iki dişinin payı kadar alırlar” kuralının bir

⁷⁵ YAZIR, a.g.e., II, 523.

⁷⁶ YAZIR, a.g.e., II, 523.

⁷⁷ YAZIR, a.g.e., II, 523.

gereğidir. İşte çocuklar olmayınca anne ve baba, kız ve erkek çocuk konumunda oluyorlar.⁷⁸

Çocuklar bulunduğunda da anne baba altıda bir pay almaktadırlar. İki altıda bir pay, üçte bir pay yapar. Buna göre çocuklar karşısında anne baba, baba karşısındaki anne gibi kabul edilmiş ve üçte bire eşit olarak birer altıda bir pay verilmiştir. Ve babanın anneye karşı erkekliği nazar-ı itibara alınmıştır. Eğer ölen kimsenin çocukları yoksa ikiden fazla kardeşleri var ise kardeşlik bağları nasıl olursa olsun annenin payı altıda birdir. Yani kardeşler annenin payını üçte birden altıda bire düşürürler.⁷⁹

Ayrıca ayetin sonunda, yapılan vasiyetin yerine getirilmesinin gerekli olduğu, vasiyet ederken bir tarafın üstün tutularak, diğer bir tarafın da mahrum bırakılmasının yanlış olduğu açıklanır.

Elmalılı, ayetin devamında da miras bırakılan atalar ve çocuklardan kimin kendisi için daha hayırlı olduğunun bilinemeyeceği, bu nedenle de Allah'ın tavsiye ettiği şekilde mirasın bırakılması gerektiği şu cümleleriyle açıklar:

“Bu bölüm, bir taraftan yapılan vasiyetin yerine getirilmesinin gerekli olduğunu, bir taraftan da varislerin bir kısmını üstün tutma ve tercih etme ve bir kısmını, kısmen veya tamamen mahrum edecek bir vasiyet yapılmamasını hatırlatır ve aynı zamanda çocuklara göre anne ve babaya az pay verilmesinin, şanlarının noksanlığından meydana gelmediği ve bundan dolayı onlara saygıda kusur edilmemesini tavsiye etmekle anne ve babayı ödüllendirmektedir. Ölüme aday olup miras bırakacak olanlar! Size varis olacak atalar ve çocuklarınızın hangisinin dünya ve ahrette size daha faydalı olacağını bilemezsiniz. Onun için varislerinizin bazısını tercih bazısını

⁷⁸ Yazır, a.g.e., II, 523.

⁷⁹ Yazır, a.g.e., II, 524.

mahrum etmek için varise vasiyet fikrinde bulunmayınız da Allah'ın tavsiye ettiği şekil üzere bırakınız.”⁸⁰

Nisa suresinin 12. ayetinin bir bölümünde ve 176. ayetinde de kelâlenin mirasından bahsedilmiştir. Buna göre kelâle: “Baba, anne ve çocuk yönlerinden başka olan, yani ata ve çocuk zincirini oluşturan soy direğinin dışında bulunan akrabalık demektir.”⁸¹

“...kelale de kelale sahibi mânâsına olarak ne çocuk ne de baba ve anne bırakmamış olan mûrise (kendisine varis olunan kimseye); bir de ne çocuk, ne baba ve ne de anne olmayarak kalan mirasçıya da (kelale) denilir...”⁸²

Ayete göre, vefat eden bir kimsenin çocuğu yok, ama kız kardeşi varsa, bıraktığı malın yarısı kız kardeşinindir. Çocuğu olmayan kız kardeş ölürse, erkek kardeş ona varis olur. Eğer ölenin iki kız kardeşi varsa malın üçte ikisi onlarındır. Kardeşler kız ve erkek olursa, erkeğin hissesi iki kızın hissesi kadardır.

III. NİKÂH

Nikâh konusu, içerisinde nikâhı helal ve haram olanlar, mehir, ehli kitap ve müşrik kadınlarla evlenme, mut'a nikâhı ve cariyelerle evlenme gibi konuları da barındıran geniş bir konudur. Bahsedilen bu konular Kur'an-ı Kerim'de Nisa suresi 4. ve 19. – 25. ayetleri arasında, Bakara suresi 221. , Maide suresi 5. , Müminun suresi 5. , Nur suresi 32. ve Mümtahine suresi 10. ve 11. ayet-i kerimelerinde geçmektedir.

⁸⁰ Yazır, a.g.e., II, 525.

⁸¹ Yazır, a.g.e., II, 526.

⁸² Yazır, a.g.e., II, 527.

Elmalılı'nın görüşlerine geçmeden önce konuyu daha kolay kavrayabilmemiz için nikâh, mehir, mut'a nikâhı gibi kelimelerin anlamlarını açıklayalım:

“Nikâh; cinsel ilişki, evlenmek, kasten mülk-i mutayı ifade eden bir akittir ve bu akitle eşler arasında bir takım haklar ve vazifeler doğar; birbirlerinden meşru surette yararlanmaları caiz olur.”⁸³

“Mehir; erkeğin evlenirken eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya başka bir mala mehir denir. Hanefilere göre, mehir nikâhın sonuçlarından biridir. Bu nedenle nikâh esnasında belirlenmemiş olsa, hatta nikâh esnasında verilmeyeceği şart koşulsa bile evlenen kadın mehre hak kazanır.

Mehir, nikâh anında belirlenip belirlenmemesine göre ikiye ayrılır. Mehir nikâh anında belirlenmişse buna mehr-i müsemma, nikâh esnasında belirlenmemişse buna mehr-i misil denir. Evlilik esnasında mehrin belirlenmemesi veya belirlenen mehrin bir sebeple geçersiz sayılması halinde, evlenen kadın mehr-i misile hak kazanır.

Mehir, ödenme zamanına göre, mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel olarak ikiye ayrılır. Mehr-i muaccel, peşin olarak ödenen mehirdir. Mehr-i müeccel ise ödenmesi sonraya bırakılan mehirdir.”⁸⁴

“Mut'a nikâhı; mut'a, istimta, temettü gibi bir ile geçici bir müddet için yapılan nikâh. Nikâh belirlenen sürenin bitmesiyle kendiliğinden sona erer. Kadının iddet beklemesi gerekmez.”⁸⁵

⁸³ Erdoğan, **a.g.e.**, s.456.

⁸⁴ Paçacı, **a.g.e.**, s.419.

⁸⁵ Erdoğan, **a.g.e.**, s.456,

A. Mehir

Nikâhın şartlarından biri olan mehirle ilgili gelen ayetler:

“Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla verin. Eğer onlar gönül rızasıyla size bir şey bağışarlarsa onu afiyetle yiyin.”⁸⁶

Ayet mehirin kadına mutlaka verilmesi gerektiğini ve bunu verirken de cimri davranarak ya da istemeye istemeye değil de cömertçe ve isteyerek verilmesini öğütler. Ayrıca Elmalılı, “eğer kadınların mehirlerini velileri, hepsini veya bir kısmını teslim almış olurlarsa, ondan faydalanma hakları yoktur. Kadınların ellerine teslim etmeleri gerekir”⁸⁷ cümlesiyle de önemli bir ayrıntıya değinmiştir.

“Ey iman edenler! Kadınlara zorla varis olmanız size helal değildir. Verdiğiniz mehrin bir kısmını kurtaracaksınız diye, onları sıkıştırmanız da helal değildir. Ancak açık bir hayâsızlık yapmış olurlarsa başka. Onlarla iyi geçinin. Eğer kendilerinden hoşlanmadınızsa, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmasanız da Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur.”⁸⁸

“Eğer bir eşi bırakıp da yerine diğer bir eş almak isterseniz, öncekine yüklerle mehir vermiş de bulunsanız, ondan bir şey geri almayın. O malı bir iftira ve açık bir günah isnadı yaparak geri alır mısınız?”⁸⁹

“Birbirinizle kaynaşıp baş başa kalmışken ve onlar sizden kuvvetli bir teminat almışken verdiğinizizi nasıl geri alabilirsiniz?”⁹⁰

⁸⁶ Nisa 4/4.

⁸⁷ Yazır, **a.g.e.**, II, 513.

⁸⁸ Nisa 4/19.

⁸⁹ Nisa 4/ 20.

⁹⁰ Nisa 4/ 21.

Elmalılı, mehirin zorunlu olduğu ve kadına mutlaka verilmesiyle ilgili olan açıklamalarına cahiliye dönemi geleneklerinden, bu konuyla ilgili olan bir geleneği anlatmakla başlamıştır. Buna göre: “Bir adam yakınlarından biri vefat ettiği zaman, kalan karısının veya çadırının üstüne elbisesini atıp, "kendisine varis olduğum gibi karısına da varis olacağım" dermiş ve böyle dedi mi, o kadına herkesten daha fazla hak sahibi olurmuş; dilerse onu eski mehirden başka bir mehir olmaksızın evlenirmiş, dilerse başkası ile evlendirir, mehrini alır ve kadına ondan bir şey vermezmiş. Ve isterse ölen kocasından alacağı olan mehirden vazgeçirmek için adıl yapar, yani kendisi onunla evlenmez, başkası ile evlenmesine de engel olurmuş. Eğer kimse onun üzerine abayı (elbiseyi) atmadan kadın kendi akrabalarının yanına gidebilirse kendine sahip olabilirmiş. Bazıları da hanımından hoşlanmaz ve bununla beraber kadının malı bulunduğundan dolayı, mirasına konmak için zorla onu yanında tutar, ölümünü gözler, iyi geçinmezlermiş.”⁹¹

İşte kadın, nikâh akdi gibi bir teminat altında korunarak, evlilik hayatında güzel bir arkadaşlık ve iyi geçinme, bu olmadığı takdirde de güzellikle boşanma sözü alarak evlenmiştir. Bunun sonucunda da mehir hakkını kazanmıştır ve kendisine bu hak mutlaka verilmelidir. Çünkü mehir, zor zamanlarında kadının işine yarayacak mali desteğidir ve ayrıca toplumsal bir gerçek olarak boşanma olayından en çok kadınlar ruhsal olarak etkilenmektedir ve bazen boşanmış bir kadın olmak ona negatif bir özellik getirmektedir. İşte mehir bu zor zamanlarında bir nebze olsun destektir. Fakat ayrılma yoluna gitmeden önce, geçimlerine sabretmek gerekmektedir. Çünkü Elmalılı'ya göre: “Hâlbuki Allah'ın koyduğu sınırlara tecavüz edenler zalimler, söz verdikten sonra anlaşmalarını bozanlar ise zarar edenlerdir.”⁹² “Kim sünnetimi terk ederse o benim ümmetimden değildir.”⁹³ buyuran Hz. Peygamber de “Siz onları Allah'ın emanetiyle aldınız ve Allah'ın kelimesi ile

⁹¹ Yazır, a.g.e., II, 533-534.

⁹² Yazır, a.g.e., II, 535.

⁹³ Buhari, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 4; Dârimi, Nikâh, 3; Ahmed b. Hanbel, **el-Musned**, III.cilt, Mısır, Ahmed Şakir – Muhammed Şakir Neşriyat, 1953, s. 241, 259, 285, V.cilt s., 409.

helallandınız"⁹⁴ yüksek açıklaması ile bu anlaşmanın ağırlığına işaret etmiştir."⁹⁵

B. Nikâhı Haram Olan Kadınlar

“Cahiliye devrinde geçenler müstesna, babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyiniz. Şüphe yok ki o, pek çirkindi, iğrenç idi, o ne fena bir âdetti.”⁹⁶

Bu ayet ışığında Elmalılı'ya göre, “cahiliye devrinde yaşayanlar, kadınlara varis olma meselesinden de anlaşıldığı üzere ölümünden sonra babalarının hanımları ile evlenirlermiş. Bu ayet ile bu kötü gelenek kayıtsız şartsız yasaklanmıştır. Ve yaygın cahiliye geleneği olduğundan dolayı haram kılınan diğer şeylerden önce özel bir şekilde yasaklanmıştır.”⁹⁷ Bundan böyle baba ve dedelerin nikâh akdini yapsın veya yapmasın, el sürsün veya sürmesin evlenmiş oldukları kadınlarla oğulları ve torunları asla evlenemezler.

Ayrıca Elmalılı, ayette geçen “ölmüş gitmiş olanları müstesna”⁹⁸ istisnasını da daha iyi bir anlatım için şöyle açıklar: “Birincisi ölmüş gitmiş olan kadınların nikah edilmelerine imkan olmadığından dolayı imkansız bir şeye bağlı tutmak ile mübah kapısını tamamen kapamaktadır. İkincisi de her nasılsa geçmişte olan olmuş, geçen geçmiş, bundan sonra sakın yapmayınız; bir kere olmuş oldu, artık vazgeçilmez tevbe edilmez sanıp da ısrar etmeyiniz, hemen ayrılınız.”⁹⁹

⁹⁴ Müslim, Hac, 147; Ebu Dâvud, Menâsik, 56; İbn Mâce, Menâsik 54; Dârimi, Menâsik, 34; Ahmed b. Hanbel, V, 73

⁹⁵ Yazır, a.g.e., II, 535.

⁹⁶ Nisa 4/22.

⁹⁷ Yazır, a.g.e., II, 535.

⁹⁸ Nisa 4/22.

⁹⁹ Yazır, a.g.e., II, 535.

Bundan sonra nikâhı haram olan kadınlar detaylı bir şekilde anlatılmaktadır:

“Size şunları nikâhlamak haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek ve kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz ve karılarınızın anneleri, ve kendileri ile zifafa girdiğiniz kadınlarınızdan olan ve evlerinizde bulunan üvey kızlarınız. Eğer üvey kızlarınızın anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Sulbünüzden gelen (öz) oğullarınızın hanımları ile evlenmeniz ve iki kız kardeşi birlikte nikâhlamanız da haramdır. Ancak cahiliyet devrinde geçen geçmiştir. Şüphesiz ki Allah gafur (çok bağışlayıcı) ve çok merhamet edicidir.”¹⁰⁰

Elmalılı bu ayette sayılan kadınları 19 madde olarak sıralar ve ayrıntılarıyla birlikte açıklar:

“1- Anneleriniz, kendi anneleriniz, babanızın ve annenizin anneleri ve onların anneleri, nineleriniz. Ataların hanımlarını nikâh etmek kayıtsız şartsız haram olunca, annelerin ve ninelerin haram olduğu da öncelikle anlaşılmış ise de önemine binaen özellikle açıkça belirtilmiştir.

2- Kızlarınız ki, gerek bizzat kendi çocuklarınız olan kızlar, gerek oğullarınız veya kızlarınızın kızları olan torunlarınız, gerekse torunların torunları kızlar...

3- Kız kardeşleriniz ki, gerek anne-baba bir, gerek baba bir, gerek anne bir bütün kız kardeşleriniz.

4- Halalarınız yani babalarınızın, dedelerinizin kız kardeşleri olan genel olarak bütün halalarınız, bibileriniz.

¹⁰⁰ Nisa 4/ 23.

5- Teyzeleriniz, yani annelerinizin ve ninelerinizin kız kardeşleri olan büyük küçük bütün teyzeleriniz.

6- Ve kardeşinizin kızları, gerek çocukları ve gerek torunu olsun yeğenleriniz.

7- Ve kız kardeşlerinizin kızları, aynı şekilde bütün yeğenleriniz.

Buraya kadar açıklanan yedi mahrem (nikâh düşmeyen yakın akraba) neseb yönünden yakın olan akrabalaradır.

8- Sizi emzirmiş olan anneleriniz, yani sütanneleriniz ve nineleriniz...

9- Sütten kız kardeşleriniz, yani süt kız kardeşleriniz.

Çünkü süt emzirenlere anne, emenlere kardeş denilmiş olması, bunlarda neseb vasıfları ve hükümlerinin geçerliliğini gerektirir. Sütanneler, süt kız kardeşleri bulununca süt babalar, süt kızlar, süt halalar, süt teyzeler, sütkardeş ve kızları hep var demektir. Bundan dolayı süt emmeden dolayı haram olanların da bu kıyas üzere yukarda olduğu gibi yediye ulaşacağı ve bu ikisinin söylenmesi ile yetinilmiş olup geri kalanların zikredilmediği anlaşılır. Gerçi bir şeyin bildirildiği yerde bazı şeyleri zikretmemek hasr (daraltma) ifade ederse de delalet-i iltizamiyye (Bir lafzın vazolunduğu mananın lazımına yani o mana ile beraber bulunması zaruri olan diğer bir manaya delaleti) ile işaret bulununca diğer manaların düşmesi söz konusu olamaz.

Gerçekten Hz. Peygamber (s.a.v.) bu işareti açıklamak veya bu kapalılığı açıklamak için "Nesebden haram olanların hepsi, süt emmeden de haram olur."¹⁰¹ buyurmuştur.

10 – 14- Bundan dolayı burada "o ikisine mukayese et" mealinde bir işaret ve icaz (kısaltma) bulunduğu ve bu şekilde buraya kadar neseb ile yedi, süt emmeden de yedi olmak üzere toplam olarak on dört nikâh düşmeyen kadın sayılmış olduğu unutulmamalıdır. Bundan sonra da evlenme ile meydana gelen akrabalıktan haram olanlara geliyoruz.

15- Kayıtsız şartsız kadınlarınızın, yani ister kendisiyle zifafa girmiş olduğunuz ve ister zifafa girmedığınız nikâhlı hanımlarınızın anneleri, kaynanalarınız.

16- Kendisiyle birleştığınız kadınlarınızdan doğmuş karılarınızdan olma umumiyetle himayenizdeki üvey kızlarınız. Eğer anneleri ile cinsi temasta bulunmamış iseniz üvey kızlarınızla evlenmenizde bir mahzur yoktur. Demek ki anneleriyle birleşmek kızları haram kılar. Kızları yalnız nikâh etmek de annelerini haram kılar.

17- Sulbünüzden bizzat ve dolaylı olarak gelen oğullarınızın eşleri olan gelinleriniz ki, bütün torunların eşlerini de kapsar. "sulbünüzden" kaydı ile, üvey oğullar ve oğulluklar (evlatlıklar) bu hükümden çıkarılmıştır.

18- İki kız kardeşle bir arada evlenmeniz, aynı şekilde biri erkek sayıldığı takdirde diğeri ile evlenmesi caiz olmayan iki kadının, mesela bir kızla halasının veya teyzesinin birlikte nikâh edilmesi de iki kız kardeşin bir arada nikâh edilmesi gibi haramdır. Bunun için Hz. Peygamber (s.a.v.) meşhur bir hadisinde buyurmuştur ki: "Bir kadın ne halasının, ne teyzesinin,

¹⁰¹ Buhârî, Şehâdât, 7, Nikâh 20, 27, 117, Humuslu; Müslim, Redâ, 1, 2, 9, 12, Ebu Dâvud, Nikâh 6; İbn Mâce, Nikâh 34.

ne kardeşinin kızının, ne kız kardeşinin kızının, üzerine nikâh olunmaz"¹⁰², ancak eski devirlerde geçmiş olanlar başka. Onlardan dolayı sorumluluk yoktur. Çünkü bu şekilde evlenme Yakub (a.s.) şeriatında vardı. Şüphesiz ki Allah gafur (çok bağışlayan), rahim (çok merhamet eden)dir. Fakat şimdi ve gelecekte bunlar yasak ve haramdırlar.

19- Evli hür kadınlar..."¹⁰³

Elmalılı'nın buradan çıkardığı anlama göre "gerek Müslümanların, gerek zimmîlerin ve gerek kendileri ile savaş halinde bulunan kimselerin nikâhı altında bulunan ve hür olan bütün kadınların da genel olarak nikâhları haramdır. Demek olur ki, hür olmayan kadınlar evlenmiş olsalar da hür kadınlar gibi genel şekilde haram değildirler."¹⁰⁴

C. Nikâhı Helal Olan Kadınlar

Nisa Suresi 24. ayette evlenilmesi helal olan kadınlardan bahsedilmektedir.

"Bir de harb esiri olarak sahibi bulunduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı. Bütün bunlar Allah'ın üzerinize farz kıldığı hükümlerdir. Bunların dışında kalanlar ise iffetli olarak zina etmeksizin mallarınızla mehir vermek suretiyle evlenmek istemeniz size helal kılındı. O halde onlardan nikâh ile faydalanmanıza karşılık mehirlerini kendilerine verin ki, bu farzdır. O mehri takdir edip kesinleştirdikten sonra

¹⁰² Buhârî, Nikâh, 27; Müslim, Nikâh, 37, 39; Ebu Dâvud, Nikâh, 12; Tirmizî, Nikâh, 30,; Nesâî, Nikâh, 47, 48; İbn Mâce, Nikâh, 31; Dârimî, Nikâh, 8.

¹⁰³ Yazır, a.g.e., II, 536 – 537.

¹⁰⁴ Yazır, a.g.e., II, 539.

birbirinizi razı etmenizde bir mahzur yoktur. Şüphesiz ki Allah her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁰⁵

Ayetten de anlaşılacağı üzere helal kılınan evlilik, zina yapmaksızın mehirlerinin verilmesi suretiyle yapılan evliliktir. Elmalılı ayette geçen “zina yapmaksızın” kaydından yola çıkarak ayeti yorumlamaya başlar. “Müsafaha, “sefh” kökünden türetilmiş müfaale babıdır. Sefh, aslında kan ve su kategorisi sıvıları döküp akıtmak demek olduğundan “müsafaha” veya “sifah”, sırf suyunu boşaltmak yani her iki tarafın (kadın ve erkeğin) üreme ve türeme maksadında bulunmayıp yalnız su akıtarak cinsel arzularını gidermek manasını ifade eder. Ve bunun için zinaya sifah denilir.”¹⁰⁶ Demek oluyor ki buna göre, nikâhın hikmeti nefsi sağlamlaştırmak ve üremedir. Yalnız nefsanî arzuları gidermek adına nikâh kıymak caiz olmayacaktır. Nikâhı kadın ve erkeğin birbirlerinden faydalanmak üzere, bir süreliğine yapmaları da mut’a nikâhı olacağından helal değildir, zina olur. Yani “hayatın akıcı suyunun, yalnız kısır bir zevk için yok edilmemesi gerekir.”¹⁰⁷

Ayetlerde de öncelikle haram kılınmış kadınlar anlatılmış, daha sonra da zina yapmaktan sakındırarak evlenme gayesi ve mallar karşılığında evlenmeye müsaade edilerek evlenmenin helal olduğu kadınlar anlatılmıştır. Böylece anlaşılır ki nikâh, zinanın zıddıdır. Nikâhın iyi niyetle ve geçici olmamak üzere yapılması ve kadına mehirin verilmesi şarttır. Bu kocanın boynunun borcudur.

D. Köle Kadınların Nikâhı

Bundan sonra Nisa Suresi 25. ayette köle kadınların nikâhından bahsedilir.

¹⁰⁵ Nisa 4/ 24.

¹⁰⁶ Yazır, a.g.e., II, 540.

¹⁰⁷ Yazır, a.g.e., II, 540.

“Sizden her kim hür mümin kadınları nikâh edecek bir zenginliğe gücü yetmiyorsa, ona da ellerinizin altındaki mümin cariyelerinizden efendilerinin rızası ile nikâhlamak var. Allah sizin imanınızı daha iyi bilir. Siz birbirinizdensiniz. O halde sahiplerinin izni ile ve mehirlerini örfе göre vermek suretiyle cariyelerden iffetli olan, zina etmeyen, dost da edinmeyenlerle evlenin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa, o vakit hür kadınlar hakkında gerekli bulunan cezanın yarısı kendilerine lazım gelir. Bu hükümler, içinizden günah işlemekten korkanlardır. Sabretmeniz ise, sizin için daha hayırlıdır. Allah Gafûrdur, Rahimdir (çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir).”¹⁰⁸

Elmalılı, hür mümin kadınları nikâhlayabilecek, mehir ve nafakalarını karşılayabilecek güçte olmayanların şehvetin coşması durumunda cariyе ile olsun evlenmelerinin gerektiğini ve bu cariyenin de mümin olanlarından tercih edilmesinin en doğru davranış olacağını açıklar. Yoksa erkek zina tehlikesiyle karşılaşacaktır. Zina gibi bir alçaklığa düşmektense, bir mümin cariyе ile nikâhlanmak asla alçaklık olmayacaktır. Ayrıca cariyelerin ve özellikle de mümin cariyelerin sefaletten kurtulmaları da istenen bir durumdur. Fakat herhangi bir sebep yokken, cariyeleri hür kadınlara tercih etmek de hür kadınların haklarına tecavüz etmektir. “Bunun için nikahı altında bir hür mümin kadın bulunan bir adamın, onun üzerine cariyе ile evlenmesi asla caiz olmayacağı gibi, bir mümin hür kadınla evlenebilme gücüne sahip hür bir erkeğin de cariyе ile evlenmesi mekruh veya haramdır. Ve o zaman cariyе nikâhı bir aşağılıktır. İmam eş-Şâfi hazretleri ayetin mefhum-i muhalifini göz önünde bulundurarak buna haram denmiş ise de İmam-ı Âzam mekruh olduğunu söylemiş, haram olanın bir kadın üzerine köle kadınla evlenmeye kalkışmak olduğunu açıklamıştır.”¹⁰⁹

“Bundan dolayı evlenmenin vacip olması da ancak zina korkusu bulunanlar hakkındadır. Bu korku olmadığı takdirde cariyе ile evlenmek, vacip olmak şöyle dursun mendub bile değildir. Çünkü bu evlilikte bir taraftan

¹⁰⁸ Nisa 4/ 25.

¹⁰⁹ Yazır, a.g.e., II, 542-543.

hür kadınların (itibardan) düşmelerine sebebiyet vermek, diğer taraftan nesep soyluluğunu ve çocukların seçimini bozmak gibi sakıncaları da vardır. Bunun için Hz. Ömer (r.a.) "Cariye ile evlenen her hangi bir hür, hürriyetinin yarısını kaybetmiş olur." demiştir. Fakat bütün bu sakıncalar zina tehlikesine karşı değildir. Çünkü zina doğrudan doğruya spermasını yok etmek ve genel bir şekilde gerek erkek ve gerek kadınlar için pis bir alçaklık ve insan türü için pek büyük aşağılıktır.”¹¹⁰ “Bu musibete düşmektense cariyeye ile olsun evlenmelidir. Bununla birlikte bu korku yoksa sabır daha hayırlıdır.”¹¹¹

İşte köle kadınlarla evlenebilme, bir erkeğin maddi yönden kadının ihtiyaçlarını karşılayamadığı ama bunun yanında da zina tehlikesinin ortaya çıktığı durumlarda vaciptir. Fakat cariyeleri, herhangi bir sebep yokken hür kadınlara tercih etmek, hür kadınların haklarına tecavüz etmektir.¹¹²

Bizim için dikkat çeken bir durum da Elmalılı'nın ayeti açıklarken cariyelikten, tefsirin yazıldığı dönemlerde de varmış gibi bahsetmiş olmasıdır. Ayette cariyeliğin geçmesi nazil olduğu dönem itibariyle çok doğaldır. Yalnız Elmalılı bunu açıkladıktan sonra cariyeliğin günümüzdeki geçerliliğinden ya da karşılığının artık ne olduğundan bahsetmesi konuyu anlama açısından daha uygun olacaktır.

E. Müşrik Kadınlarla Nikâhlanma

Bakara Suresi 221. ve Maide Suresi 5. ayetlerde de müşrik kadınların nikâhlanmasıyla ilgili olan açıklamalardan bahsedilir.

“Müşrik kadınları, iman etmedikçe nikâhlamayın. Bir müşrik kadın, sizin hoşunuza gitse bile, iman etmiş olan bir cariyeye herhalde ondan daha hayırlıdır. Müşrik erkeklere de mümin kadınları nikâh ettirmeyin. Bir müşrik,

¹¹⁰ Yazır, a.g.e., II, 544.

¹¹¹ Yazır, a.g.e., II, 544.

¹¹² Yazır, a.g.e., II, 544.

sizin hoşunuza gitse bile, mümin bir köle elbette ondan daha hayırlıdır. Onlar sizi ateşe davet ederler, Allah ise, kendi izniyle cennete ve mağfirete davet ediyor ve ayetlerini insanlara açıklıyor. Umulur ki onlar hatırdan tutup, öğüt alırlar.”¹¹³

“Bugün size iyi ve temiz şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Ve müminlerden iffetli hür kadınlar ve sizden önce kendilerine kitap verilenlerden namuslu hür kadınlar, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın, namuslu bir şekilde mehirlerini ödediğiniz takdirde, size helâldir. Her kim imanı inkâr ederse, ameli boşa gitmiş olur ve o, ahirette zarara uğrayanlardandır.”¹¹⁴

Elmalılı, Bakara suresinin 221. ayetinde geçen “müşrik” kelimesinin anlamını, kapsadığı alanları tahlil ederek açıklamalarına geçmektedir.

“Müşrik, Kur’ân dilinde iki anlama gelir ki biri zahirî, diğeri hakikîdir. Zahirî müşrik, açıktan açığa Allah’a ortak koşan, birden fazla ilâh olduğu kanaatinde olanlardır. Bu anlama göre, Kitap ehline müşrik denmez. Hakikî müşrik de gerçekten tevhidi ve İslâm dinini inkar edenler, yani mümin olmayan gayr-i müslimlerdir. Bu anlama göre, kitap ehli olan Yahudiler ve Hristiyanlar da müşriktirler. Çünkü bunlar, dıştan tevhide inandıklarını ileri sürmelerine rağmen, gerçekte Allah’ın çocuğu olduğu kanaatindedirler. Hristiyanlar, teslise (Allah’ın baba, oğul ve Rûhu’l-Kudüs olmak üzere üç olduğuna) inanırlar. Ve “Mesih, Allah’ın oğludur.” derler. Yahudiler de “Üzeyr Allah’ın oğludur.” demişlerdir. Böyle demekle birlikte onlar tevhide inandıklarını da iddia ederler. Demek ki her ikisi de dıştan dışa müşrik değillerse de, gerçekte müşriktirler. Bunun için mutlak olarak müşrik denildiği ve özellikle iman karşılığında söylendiği zaman, mutlak anlamı üzere kullanılmış demektir ve genel olarak kâfirleri kapsar. “Ne kitap ehlinin kâfirleri

¹¹³ Bakara 2/221.

¹¹⁴ Maide 5/5.

ve ne de müşrikler Rabbinizden size herhangi bir iyilik inmesini istemezler." (Bakara, 2/105) gibi, mutlak küfürle karşılıklı olarak söylendiği zaman da müşrik kâfirden daha özel olarak, Kitap ehlinde başkalarına ait olur. Bu ayette de, "Müşrikat" (müşrik kadınlar) ve "Müşrikin" (müşrik erkekler) mümin karşılığı olarak mutlak ve elif-lam'lı olarak içine aldığı fertleri daha çok kapsayan, genellik ifade eden bir sözcükle söylenmiş bulunduğundan zahiri ve gerçek, bütün müşrikleri yani bütün kâfirleri içine alır."¹¹⁵

İşte görüyoruz ki burada geçtiği şekliyle müşrik kelimesinin içine kâfirler ve ehli kitaptan olanlar da girmektedir. Böylece imanlı bir kadın, cariye bile olsa, mümin olması bakımından, hür ve çok güzel olan imansız bir kadından bile kendisiyle evlenilmeye daha çok layıktır. Bunun yanında imansız olsun veya ehli kitaptan olsun inanmayan erkeklerle de mümin kadınların evlenmesi haramdır. Böylece iman eden erkek köle, bir müşrik veya imansız kâfir erkekten daha hayırlıdır. İşte "İslam'ın geldiği ilk zamanlarda Müslümanlar gerek ehli kitaptan veya gerekse kâfirlerden evlilikler yapıp, kız alıp verebiliyorlardı. Daha sonra Bakara 221. ayet indi ve bu evlilikler haram kılındı. Bu haramın şiddetliğinin gösterilmesi için de genel olarak inanmayanlara "Müşrik" denmiştir."¹¹⁶ Fakat Maide Suresi 5. ayette geçtiği üzere "...sizden önce kitap verilen ümmetlerin hür ve iffetli kadınları da iffetlerinizi koruyarak, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın, kendilerine mehirlerini verip nikahladığınız taktirde size helaldir."¹¹⁷ yasaklaması kitap ehli kadınlar hakkında kaldırılmış ve kitap ehlinde kız almaya mekruh olarak ruhsat verilmiştir. Fakat kâfirlere veya ehli kitaptan olanlara kız vermeye hiçbir şekilde izin verilmemiştir. Çünkü " Erkekler kadınları yönetmeye yetkilidirler." Nisa 34. ayet gereğince, "...bir mümin kadını, bir kâfir ile evlendirmek onu, o kâfirin yönetimi altına bırakmak ve onun davasına mahkûm etmek olacağından, o mümin kadını kesinlikle ateşe atmaktır."¹¹⁸

¹¹⁵ Yazır, a.g.e., II, 94 – 95.

¹¹⁶ Yazır, a.g.e., II, 96.

¹¹⁷ Maide 5/5.

¹¹⁸ Yazır, a.g.e., II, 97.

F. Köle ve Cariyelerin Nikâhlandırılması

Nur suresi 32. ve 33. ayetlerde de köle ve cariyelerin evlendirilmesi ile ilgili olan açıklamalara yer verilir.

“Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi davranışta olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.”¹¹⁹

“Evlenme imkânını bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar. Ellerinizin altında bulunanlardan (köleler ve cariyelerden) mükatebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde (hürriyete kavuşmalarında kendileri için) bir iyilik görüyorsanız, hemen mükatebe yapın. Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki, zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) çok bağışlayıcı ve merhametlidir.”¹²⁰

Nikâh, insan cinsinin devamını sağlayan ve toplumda ahlaki koruyup nesli güvence altına alan bir hayır ve güzelliştir. Bu nedenle nikâhı kolaylaştırmak ve çoğaltarak teşvik etmek de müminlerin görevidir. Ayrıca müminler yanlarında bulunan bekârları, cariyeleri, köleleri nikâha teşvik ederek fuhuştan onları korumalıdır. “Yalnız köle ve cariyeler için nikâh kaydı olarak “salah” yani iyilik konulmuştur. Elinizin altındaki iyi huylu köle ve cariyelerin nikâhlanmalarını kolaylaştırın demek istenmiştir. “Salah” yani iyilik kaydı hürler bölümünde geçmemiştir. Çünkü Müslümanlara yakışan zaten iyiliktir.”¹²¹

¹¹⁹ Nur 24/32.

¹²⁰ Nur 24/33.

¹²¹ Yazır, a.g.e., VI, 19.

Ayette “mükâtebe” yaparak, yani kendini para karşılığında efendisinden satın alan kölelere de engel olunmaması öğütlenmiştir. Namuslu kalmak isteyen cariyelerin fuhşa zorlanması da yasaklanmıştır ki “bu ayet münafık Abdullah b. Übeyb b. Selul’ün altı cariyesini zorla zinaya sevk edip bunlardan iki tanesinin Peygamberimize (s.a.v) şikâyet gelmesi üzerine indirilmiştir.”¹²² Zorlanarak fuhuşa itilenler, özür sahibi kabul edilerek, Allah katında bağışlanmaya daha çok lâyıktırlar. Böyle insanlara acıyarak, kurtulmaları sağlanmalıdır.

Müminun Suresi 5,6 ve 7. ayetlerde de müminin vasıfları anlatılırken iffetlerini korudukları ve kendilerine helal olanlar belirtilir.

“Ve onlar ki, iffetlerini korurlar,”¹²³

“Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) hariç.(Bunlarla ilişkilerinden dolayı) kınanmış değillerdir.”¹²⁴

“Şu halde, kim bunun ötesine gitmeyi isterse, işte bunlar, haddi aşan kimselerdir.”¹²⁵

“Bu ayetlerin görünen manasında da mut’a nikâhının haram oluşu açıklanır.”¹²⁶

G. Hicret Eden Mümin Kadınların Nikâhları

Hicret eden mümin kadınların nikâh durumlarıyla ilgili olan açıklamalar da Mümtetine 10. ve 11. ayetlerde belirtilir.

¹²² Suyûti, **a.g.e.**, VI, 193.

¹²³ Müminun 23/5.

¹²⁴ Müminun 23/6.

¹²⁵ Müminun 23/7.

¹²⁶ Yazır, **a.g.e.**, V. cilt, s.509.

“Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduğunu öğrenirseniz onları kâfirlere geri döndürmeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar. Onların (kocalarının) sarf ettiklerini (mehirleri) geri verin. Mehirleri kendilerine verdiğiniz zaman onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarf ettiğinizi isteyin. Onlar da sarf ettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda O, hükmeder, Allah bilendir, hikmet sahibidir.”¹²⁷

“Eğer eşlerinizden biri, sizden kâfirlere kaçar da siz de savaşta galip durumda olursanız, eşleri gitmiş olanlara ganimetten, harcadıkları kadar verin. İnandığınız Allah'a karşı gelmekten sakının.”¹²⁸

Mümteherine suresi 10. ayete imtihan ayeti de denilmektedir ki Peygamberimiz (s.a.v) bu kadınların iman üzere olup olmadıklarını anlamak için imtihan ederdi.

“İbnü Abbas (r.a)'tan yaptıkları rivayete göre, Resulullah (s.a.v) bu çeşit kadınları kelime-i şهادeti üzere imtihan eder ve şöyle yemin ettirirdi. “Bir kocaya buğzetmekten dolayı çıkmadığına yemin eder misin? Bir yerden bir yeri arzularak çımadığına yemin eder misin? Allah ve Resulüne muhabetten başka bir maksatla çıkmadığına yemin eder misin?”¹²⁹

Aslında bu ayet, “özel olarak kadınlar hakkında ayrıca bir koruma ve itinaı ifade etmek üzere zikredilmiştir. Çünkü bu kadınların mümine olduklarına inandıktan sonra kâfir kocalarına tekrardan geri verilmemeleri gerekir. Artık onlar yani müminler kâfirlere, kâfirler de müminlere helal olmadıklarından, eğer iade edilirlse zorla zinaya teşvik edilmiş olurlar ki bu

¹²⁷ Mümteherine 60/10.

¹²⁸ Mümteherine 60/11.

¹²⁹ Yazır, a.g.e., VII, 553.

bir cinayettir. İşte bu imtihan ayeti, özellikle kadınları bu tarz bir haramdan korumaktadır.”¹³⁰ Ayrıca dâr-ı harpten yine hicret ederek gelenlerin, sırf müminiz demeleriyle bir deneme ve tecrübe yapmaksızın hür müminlerin haklarına kavuşturulmaları da müminlere zarar verebilecek yönden bir tedbirsizlik olacaktır. Bununla birlikte, mümin kadınların kaçtıkları kâfir kocalarına, kendilerine harcamış oldukları mehirleri ne ise tazminat olarak ödemeleri gerekir. Bu ayetin inişine sebep olan kadın ile ilgili gelen rivayetler de farklıdır.

“Bir rivayette, ilk defa Ukbe b. Ebi Muayt’ın kızı Ümmü Gülsüm gelmiş, arkasından da kardeşleri Ammar ile Velid gelerek iadesini talep etmişlerdi. İşte bu esnada ayet nazil olmuş ve bu yüzden Ümmü Gülsüm geri verilmeyip bilahare Zeyd b. Harise (r.a)’ye nikâh edilmişti. Diğer bir rivayette ilk gelen kadın Sübey’a binti Harise idi ki bu kadın, müşrik olan Sayfiyy b. Rahib’in, başka bir nakle göre de misafiri Mahzumi’nin karısıydı. Mekkeliler onu geri istemişler, fakat kocasının sarf ettiği mehri verip, Hz. Ömer onu nikâh altına almıştı. Bir başka rivayete göre de bu ayetin nüzulüne sebep olan kadın, Ebu Hasan b. Dahdaha’nın karısı Ümeyme binti Bişr idi ve iadesi talep edilmekle birlikte geri verilmeyip Süheyl b. Sayfiyy ile evlendirilmiştir. Bu rivayetler sebebin birden çok olmasıyla meselenin Hudeybiye antlaşmasıyla ilgili olduğunu gösterir.”¹³¹

Ayrıca bu kadınlarla da mümin erkeklerin nikâhlanmalarında bir mahzur yoktur. Çünkü zaten İslam’a girmeleriyle darb-ı harbdeki kâfir kocalarına haram olmuşlardır. Fakat kendilerine nikâh akdi olarak ayrıca bir mehir verilmesi gerekmektedir.

¹³⁰ Yazır, a.g.e., VII, 554.

¹³¹ Yazır, a.g.e., VII, 555.

IV. BOŞANMA İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Boşanma konusu, Kur'an-ı Kerim' de Bakara suresinin 226. – 237. ayetleriyle, Ahzab suresinin 49. ayetinde ve Talak suresinin 1. – 7. ayetlerinde açıklanmaktadır. Boşanma ayetlerde “talak” olarak geçmektedir. Konuya geçmeden önce talak kelimesinin anlamını açıklayalım:

“Talâk, nikâh akdinin belirli bir lafız ile derhal ya da gelecekte ortadan kaldırmak ve izale etmektir. Ric'i ve bâin olmak üzere ikiye ayrılır.

Talak-ı Bâin, karıyla cinsel temastan önce vuku bulan, serahaten veya işareten üç sayısı veya bir bedel içeren, beynünete (ayrılığa) delâlet eden bir vasıf ile nitelenen ve bir şeye teşbih edilmiş bulunan talaktır. Bâin talak evliliği derhal sona erdirir. Kadının rızasıyla yeni bir akitle ve mehirle evliliğin yeniden tesisi imkânı halen varsa, meydana gelen ayrılığa beynünet-i suğra, üç talak hakkı dolduğu için şeri tahlil olmaksızın yeniden evlilik imkânı tamamen ortadan kalkmışsa, ona da beynünet-i Kübra denilir. Bâin talak, belirlenen mehrin hemen ödenmesini gerektirir ve tevarüse mani olur.

Talak-ı Ric'i, Karıyla cinsel temastan sonra vuku bulan, sarahaten veya işareten üç sayısı ve bir bedel içermeyen, beynunete (bâin talaka) delâlet eder. Bir vasıf ile nitelenmeyen ve bir şeye tesbih edilmiş bulunmayan talaktır. Sarih lafızlarla olabileceği gibi kinâye lafızlarla da vuku bulabilir. Bu talakla yeni bir nikâh icra olunmadan zevciyetin iadesi mümkündür. Evliliği derhal sona erdirmez, iddet içinde koca her an geri dönebilir. Müeccel mehir, muacceliyet (peşinlik) kazanmaz. Miras cereyan eder.”¹³²

¹³² Erdoğan, a.g.e., s.572.

A. İlâ

“Kocanın karısına yanaşmamak üzere yemin etmesidir. Böyle bir yeminde bulunan kocaya “mûlî”, îlâ olunan kadına “mûlâ minhâ” denir. Üç kısma ayrılır: 1. İlâyı muvakkat: Dört ay, sekiz ay gibi bir müddetle kayıtlı olan îlâdır. 2. İlâ-yı müebbed: Ebediyen yaklaşmamak üzere yapılan îlâdır. 3. İlâ-yı mechûl: Belli bir müddetle ya da müebbed kaydı ile yapılmayan îlâdır. İlâ müddetinde koca sebat eder ve karısına yanaşmazsa bir bâin talâk meydana gelir. Rücû ederse kefarete gerekir.”¹³³

“Kadınlarından îlâ edenler (onlara yaklaşmamaya yemin edenler) için dört ay beklemek vardır. Eğer bu yeminlerinden dönerlerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”¹³⁴

“Yok eğer boşamaya karar vermişlerse, şüphesiz ki Allah söylediklerini işitir, kurduklarını bilir.”¹³⁵

Bakara suresinin 226. ayetinde geçtiği üzere “îlâ ile fey yapmayıp yani dönmeyip karısını boşamaya karar verme konusunda selef bilginleri görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Buna göre İbnü Abbas, İbnü Mesud, Zeyd b. Sabit ve Osman b. Affan hazretlerinin görüşlerine göre, ila yapanın eşine dönmeyip dört ayı geçirmesi boşanmaya karar vermektir ve bu dört ayın sonunda da bain bir talak (kesin bir boşanma) meydana gelir. Hz. Ali, İbnü Ömer ve Ebu’ d Derda’dan iki rivayet vardır ki biri öncekiler gibidir. İkincisi de o süre geçtikten sonra ya eşine dönmesi ya da boşanması seçeneklerinden birini tercih etmek üzere kocanın tevkif edilmesidir. Hz. Aişe’nin görüşü de budur. Zühri, Ata, Tavus, Said b. Müseyyeb, Salim b. Abdullah, Ebu Bekir b. Abdurrahman’ın görüşlerine göre de bir ric’i talak (boşanma) meydana gelir.”¹³⁶

¹³³ Erdoğan, a.g.e., s.244.

¹³⁴ Bakara 2/ 226.

¹³⁵ Bakara 2/ 227.

¹³⁶ Yazır, a.g.e., II, 105.

Burada Hanefiler birinci, Şafii ve Malikiler de ikinci görüşü benimsemişlerdir. Elmalılı da Hanefilerin benimsediği îlâ yapan kocanın karısına dönmeyip, dört ayı geçirmesi halinde bir bâin talağın meydana geldiği görüşünü destekler. Çünkü ayette ila için eşine dönmek veya onu boşamak arasında başka bir şık yoktur ve bu yemini bozmamakta boşanmaya karar vermektir. Bu nedenle bâin talak meydana gelir. Yoksa koca başkaca bir de boşama yapsın diye beklenmez.¹³⁷

B. Boşanmış Kadınların İddeti

“Boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç adet süresi beklerler ve Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri, kendilerine helâl olmaz. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa gizlemezler. Kocaları da, barışmak istedikleri takdirde o süre içerisinde onları geri almaya daha layıktırlar. O kadınların, üzerlerindeki meşru hak gibi, kendilerinin de hakları vardır. Yalnız erkekler için, onların üzerinde bir derece vardır. Allah çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹³⁸

“Boşamak (talak) iki defadır. Ondan sonrası ya iyilikle tutmak veya güzellikle salmaktır. Onlara verdiklerinizden bir şey almanız da size helâl olmaz. Ancak Allah'ın çizdiği hudutta duramayacaklarından korkmaları başka. Eğer siz de bunların, Allah'ın çizdiği hudutta duramayacaklarından korkarsanız, kadının, ayrılmak için hakkından vazgeçmesinde artık ikisine de günah yoktur. İşte bunlar, Allah'ın çizdiği hudududur. Sakın bunları aşmayın, Her kim Allah'ın hududunu aşarsa, işte onlar zalimlerdir.”¹³⁹

Bundan sonra da boşanmış kadınlarla ilgili olan açıklamalara devam edilir ve onların üç kur beklemleri istenir. Burada geçen boşanmış

¹³⁷ Yazır, a.g.e., II, 105.

¹³⁸ Bakara 2/228.

¹³⁹ Bakara 2/229.

kadınlardan kasıt, henüz ay hali görmeyenler, yaşlılıktan dolayı adetten kesilenler ve hamile olanların dışındaki evlenip eşi ile cinsel münasebette bulunduktan sonra boşanan kadınlardır. Diğerleri özel hükümlere tabidirler.

Ayette geçen “kur” kelimesi hayız ve temizlik anlamlarına gelen ortak bir sözcüktür ve mücmeldir¹⁴⁰. İmam Malik ve Şafi'ye göre temizlik anlamında, Hanefi imamlarına göre de hayız anlamındadır. Hz. Aişe'den gelen “cariyenin boşanması iki kez ve iddeti iki hayızdır”¹⁴¹ hadisine uygun olarak ve beklemenin amacının rahmin temizliğinin ortaya çıkması olup bunun da hayız ile anlaşılacağından Hanefilerin “kur” kelimesinden hayızı anlamış olmalarını Elmalılı da destekler ve o şekilde kabul eder. Buna göre hür ve baliğa olan boşanmış kadınlar üç hayız görünceye kadar bekleyeceklerdir. “Eğer kocaları bu süre içerisinde kadınlarına dönerlerse, onları nikâhları altına almaya herkesten daha çok hak sahibidirler. Hatta bu dönüşü kadın istemese bile erkeğin düşüncesi önceliklidir.”¹⁴²

Bakara 229. ayette boşanma sözcüğünün iki defa ric'i boşanmayı ifade ettiği belirtilir. Bundan sonra da karı kocanın evliliği ya devam eder ya da ayrılık olur. Boşanma esnasında da erkeklerin kadınların ellerinden nikâh esnasında verdikleri malları geri almamaları gerekir. “Aksi takdirde bu davranışları haramdır.”¹⁴³ Fakat eşlerin, karşılıklı olarak anlaşamadıklarına inanmaları durumlarında mal karşılığı nikâhtan caymada caizdir. Ve bu, bir bain talak olur. Elmalılı bu görüşünü bir rivayetle destekler.

“Rivayet olunur ki Abdullah b. Übeyy b. Selûl'un kızı Cemile, kocası Sabit b. Kays'i sevmezmiş. Resulullah'a gelmiş de, "Ya Resulallah! Ne ben, ne Sabit, başlarımızı hiç bir şey bir araya getiremeyecek. Vallahi dininde, ahlâkında bir ayıbını görmüyorum. Ancak İslâm'dan sonra küfre düşmeyi çirkin görüyorum; ona da buğzumdan, nefretimden (kinimden) tahammül edip

¹⁴⁰ Yazır, a.g.e., II, 105.

¹⁴¹ Ebu Dâvud, Talak, 6; Tirmisi, Talak, 7; İbn Mâce, Talak, 30; Dârimi, Talak, 17, 18.

¹⁴² Yazır, a.g.e., II, 105.

¹⁴³ Yazır, a.g.e., II, 107.

dayanamıyorum. Bir gün perdenin bir tarafını kaldırıp baktım, karşıdan bir kaç kişi içinde gördüm; ne göreyim içlerinde en siyahı, en kısası en çirkin yüzlüsü o." demiş, sonra bu ayetin inmesi ile Sabit'ten mehir olarak aldığı bahçeyi ona verip hul' olmuş (mal karşılığında boşanmış)tu."¹⁴⁴

Ayrıca Talak suresi 1. ve 2. ayetlerde kadınları boşama zamanı ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Önce ilgili ayetleri verelim:

"Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları iddetleri içinde boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun. Apaçık bir hayasızlık yapmaları hali bir yana, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilmezsin, olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir."¹⁴⁵

"Sürelerinin sonuna vardıklarında onları güzelce tutun, yahut güzellikle onlardan ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. Şahidliği Allah için yapın. İşte Allah'a ve son güne inanan kimseye öğütlenen budur. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu yaratır."¹⁴⁶

Bu ayetler neticesinde Elmalılı kadınları boşamanın en güzel, sünnet olan şeklini, onların hayız zamanlarından önce, temiz bulunduğu esnada cinsel ilişkide bulunmaksızın bir talak ile boşamak şeklinde olduğunu açıklar. Yoksa hayız zamanı ya da cinsel ilişkinin olduğu temizlik zamanında boşamak haramdır.¹⁴⁷

Elmalılı, karı – koca arasında geçimin sağlanamadığı, hoşgörünün olmadığı evliliklerde de boşamanın, şer'i bir ihtiyaç olduğunu yoksa kızgınlık ve şehvet düşkünlüğü gibi durumlarda meydana gelen boşamanın da, bir

¹⁴⁴ Nesâi, Talak, 53; İbn Mâce, Talak, 22.

¹⁴⁵ Talak 65/1.

¹⁴⁶ Talak 65/2.

¹⁴⁷ Yazır, a.g.e., VIII, 102-103.

yuvanın yıkımı olduğunu açıklar. O nedenle boşama yapılmadan önce, tüm ayrıntılarıyla birlikte düşünüp karar verilmelidir.

Bundan sonra Elmalılı, kadını boşamanın mekruh olduğu durumları açıklar.

“1. Kadına yaklaşmanın haram olduğu adet günlerinde boşamak haramdır. Kadının acılı olduğu bu nedenle duygularını geçici olarak olumsuz hissettiği halde bırakmak uygun düşmemektedir.

2. Temiz halde iken cinsel birleşmeden sonra boşanmak da mekruhtur.

3. Üç talakı birden vererek boşamakta şeriatın emrine kat kat muhalefet edip ailenin menfaati için şer’in bahşetmiş olduğu her fırsatı elden kaçırmak olacağından kat kat çirkin ve günahıdır.”¹⁴⁸

Vacip olan boşama ise, îlâ yemini yapıp da birleşme arzusu olmayan kişinin, karısını dört ay bekletmemek için yaptığı boşamadır. Mendub olan boşama da, kadın haklarını yerine getirme hususunda kocanın aciz olması, kadının geçinme konusunda huysuz olması gibi durumlarda gerçekleşir.¹⁴⁹

Elmalılı, Talak suresi 2. ayette geçtiği üzere, “onları evlerinden çıkarmayın” ifadesinin anlamını, boşanıp da iddet beklemekte olunan kadınların, iddetlerinin bitimlerine kadar kocaların evlerinde bulunma haklarının olduğu şeklinde yorumlar. Eğer bu evler herhangi bir sebep nedeniyle elden çıkacak olursa, kocaların onlara kiralama ya da satın alma yolları ile bir mesken tedarik etmeleri gerekmektedir.

¹⁴⁸ Yazır, a.g.e., VIII, 104.

¹⁴⁹ Yazır, a.g.e., VIII, 106.

C. Hayızdan Kesilmiş Olan Veya Hayız Görmemiş Olan Kadınlarla, Hamile Olan Kadınların İddeti

Bu konu ile ilgili olan ayetler, Talak suresinin 4. – 7. ayetleri arasında geçmektedir.

“Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdetini görmemiş bulunanlardan eğer şüphe ederseniz (iddetlerinin nasıl olacağına tereddüt ederseniz), onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları, doğum yapmalarıdır. Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir.”¹⁵⁰

“Bu, Allah'ın size indirdiği buyruğudur. Kim Allah'tan korkarsa Allah onun kötülüklerini örter ve onun mükâfatını büyütür.”¹⁵¹

“O kadınları, gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun ve onları sıkıştırmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Şayet gebe iseler, yüklerini bırakıncaya kadar onları besleyin. Sonra sizin için emzirirlerse ücretlerini verin ve aranızda güzellikle konuşup danışın. Güçlük çekerseniz çocuğu, başka bir kadın emzirecektir.”¹⁵²

“Eli geniş olan genişliğine göre nafaka versin. Rızkı kısılmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiğinden versin. Allah bir kişiye ne vermişse ancak onu teklif eder. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”¹⁵³

Talak suresi 4. ayette açıklandığı gibi hayızdan kesilen kadınlarla, henüz hayız âdeti görmeyenler üç ay iddet beklerler. Hamile olan kadınlar ise doğum gerçekleşinceye kadar iddet beklerler ve doğum ile birlikte iddetleri son bulmuş olur.

¹⁵⁰ Talak 65/4.

¹⁵¹ Talak 65/5.

¹⁵² Talak 65/6.

¹⁵³ Talak 65/7.

Gebelik, embriyonun gelişerek organlarının belirmeye başladığı safha veya embriyonun rahim duvarına asılma safhası halindeki bir düşük bile olsa, o anda iddet de bitmiş olur. İkiz bebeğe hamile ise ikinci doğumla iddet biter.

Buna göre, gebe kadınların boşamada da, kocalarının ölüm halinde de iddet müddetleri, doğumlarını yapmaları ile son bulur.

Çocuk doğduktan sonra, ona baktırmak, ihtiyaçlarını gidermek babaya aittir. Burada anne şefkati ile çocuğu emzirecek, baba ise onların yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Boşanmış olmaları, kadın ve kocayı birbirine küstürüp, zorluk çıkarmaya neden olmamalıdır.¹⁵⁴

D. Hulle

Hulle; “Evlenme haramlığını ortadan kaldırarak evvelki koca için nikâhı yenilemenin helal olmasına vesile olan muameledir.”¹⁵⁵

Bu konu Bakara suresi 230. ayette geçmektedir.

“Eğer kadını bir daha boşarsa, bundan sonra artık başka bir kocaya varıncaya kadar ona helâl olmaz. Eğer ikinci koca da onu boşarsa, Allah'ın hududunu sağlam tutacaklarını ümit ettikleri takdirde öncekilerin birbirlerine dönmelerinde her ikisine de günah yoktur. İşte bunlar, Allah'ın tayin ettiği hudududur. Bunları, bilen bir kavim için açıklıyor.”¹⁵⁶

Ayetten de anlaşıldığı üzere, aralarında iki boşama geçtikten sonra kocanın kadını tekrar boşamasıyla artık birbirlerine helal sayılmazlar ve

¹⁵⁴ Yazır, **a.g.e.**, VIII, 117-118.

¹⁵⁵ Erdoğan, **a.g.e.**, s.536.

¹⁵⁶ Bakara 2/230.

birbirlerine haram olurlar. Bu haramlık da kadının başka bir kocaya tam anlamı ile nikâhlanıp boşanmasından sonra bozulur.

Elmalılı açıklamalarına, Allah-ü Teâlâ'nın boşanmada üçe kadar müsâde etmesinin hikmetlerini anlatarak devam eder. "Karı – kocalık ilişkisi ve ruhsal durumların, çok ince ve derin bir şey olması bakımından hakkıyla değerlendirilemeyip bazı arızalar yüzünden öfkelenme ve köpürme ile kesilmesine yönelindiği halde, çok geçmeden ruhun derinliklerinden pişmanlık kaynayabileceği göz önüne alındığından dolayı, Cenab-ı Allah üçe kadar boşamaya müsâde etmiş ve bunların kadının temiz bulunduğu "tuhur" zamanlarında yapılması sünnet kılınmıştır. Dolayısıyla birinci ve ikinci boşama birer deneme dersidir. Bu denemeler yapıldıktan sonra üçüncü kez boşamaya gerek gören ve Hakk'ın bahsettiği bu tecrübe dersinden yararlanmayı hiç de takdir etmeyen bir erkekle o kadın arasında ciddi bir aile hayatı olacağına ihtimal verilemez. Fakat o kadının elden çıkıp başkasının yatağına girmesi gibi acı bir ayrılıktan sonra bile ruhlarının derinliklerinde önce hissedemedikleri bir evlenme ilgisi bulunduğunu takdir ederlerse, o zaman bunun ciddiyetine inanılabilir."¹⁵⁷

E. İddetini Bekleyen Kadına Kocasının Eziyet Etmemesi

"Kadınları boşadığınız zaman iddetlerini bitirdiklerinde, artık kendilerini ya iyilikle tutun veya güzellikle salın. Yoksa haklarına tecavüz için zararlarına olarak onları tutmayın. Her kim bunu yaparsa nefsine zulmetmiş olur. Sakın Allah'ın âyetlerini alay konusu edinmeyin, Allah'ın üzerinizdeki nimetini, size kendisiyle öğüt vermek üzere indirdiği kitap ve hikmeti hatırlayıp, düşünün. Hem Allah'tan korkun ve bilin ki Allah her şeyi bilir."¹⁵⁸

¹⁵⁷ Yazır, a.g.e., II, 109.

¹⁵⁸ Bakara 2/231.

“Kadınları boşadığınız zaman iddetlerini bitirdiklerinde, aralarında meşru bir şekilde rızalaştıkları takdirde, kendilerini kocalarıyla nikâhlanacaklar diye sıkıştırıp, engellemeyin. İşte bu, içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere verilen bir öğüttür. Bu, sizin hakkınızda daha hayırlı ve daha nezihtir. Allah bilir, siz bilemezsiniz.”¹⁵⁹

Ayetler ışığında Elmalılı'ya göre, kadınların iddetleri beklenirken, birleşme ümidi yoksa eğer bir iddetle onlardan boşanmak ve iddetlerinin sonlarına doğru onlara tekrar dönüp de tekrar boşamak suretiyle ikinci ve üçüncü iddetlerini beklemeye mecbur etmemek gerekir. Bu nedenle boşama ve nikâh konusunda çok ciddi olunmalıdır. Çünkü ayetleri hafife almak küfürdür. Efendimiz de bu konuda: “Üç şeyin ciddisi ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, boşanma ve köle âzâd etmek.” buyurmuştur.¹⁶⁰ Erkeklerin kadınlarını boşadıktan sonra yapmamaları gereken davranışlardan biri de şu olmalıdır ki; Bakara suresi 232. ayete göre, iddetini bitirmiş olan kadına, baskı yapıp da başka bir kocayla nikâhlanmalarına engel olmaktır. Çünkü iddeti bittikten sonra erkeğin kadına dönme hakkı yoktur ve ancak kadının hoşnutluğu olduğu sürece tekrar evlenebilirler ve bu konuda hiç kimsenin, hatta velilerin bile itiraz etmeye hakları yoktur.

F. Eşleri Vefat Eden Kadınların İddeti

Bundan sonra da ölüm iddeti bekleyen kadınların durumlarıyla ilgili olan hükümlerden bahsedilir.

“İçinizden vefat edip de geride eşler bırakan kimselerin hanımları, kendi başlarına dört ay on gün beklerler. İddet (bekleme) sürelerini bitirdikleri

¹⁵⁹ Bakara 2/232.

¹⁶⁰ Ebu Dâvud, Talak, 9; Tirmizi, Talak, 9, İbn Mace, Mukaddime, 7, Talak, 13.

zaman, artık kendileri hakkında meşru bir şekilde yapacakları hareketten size bir günah yoktur. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”¹⁶¹

“Böyle kadınlara evlenme isteğinizi üstü kapalı biçimde iletmeniz veya gönlünüzde tutmanızda size bir vebal yoktur. Allah biliyor ki siz onları mutlaka anacaksınız. Fakat meşru bir söz söylemekten başka bir şekilde kendileriyle gizlice sözleşmeyin. Farz olan iddet sona erinceye kadar da nikâh akdine azmetmeyin (kesin karar vermeyin). Bilin ki Allah gönlünüzdekini bilir. Öyle ise O'nun azabından sakının. Yine bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok yumuşaktır.”¹⁶²

Ayetten de anlaşıldığı üzere kocası ölmüş olan kadınlar dört ay on gün iddet beklerler ve bu süre içerisinde kimseye nikâh edilmezler, süslenmezler ve görücüye çıkmazlar. İddet sürelerinin bitiminden sonra da süslenmek, görücüye çıkmak gibi kendilerine yasak kabul edilen durumları serbestçe yapabilirler. Burada iddetin hikmeti de rahmin temizliğinin ortaya çıkarılmasıdır. Yani hamileliğin olup olmamasıdır. Bu durumda da asıl olan âdettir. Boşanmada, iddetin âdet ile belirlenmesi sırf hikmet gereğidir. Fakat ölüm, herkes için eşit bir sebeptir. Ölümden kaynaklanan ayrılıkta kadının âdet görüp görmemesinin bir anlamı yoktur. Bundan dolayı ölüm iddetinin herkes için eşit olması da sırf hikmet gereğidir. Yine ölüm iddetinin, boşanma iddetinden daha uzun olmasının nedeni de ölümün yas ifade etmiş olması ve kişiyi boşanmaya göre daha çok ruhsal çöküntüye uğratmasıdır.¹⁶³ “Bu hikmetlere dayanarak denilebilir ki ölüm iddetinin aylarla takdiri, âdet görenlerle görmeyenler hakkında eşitlik teminini ifade ettiği gibi, bunun dört ay on gün olması da çoğunlukla üç ayın, üç adete denk, geri kalan bir ay on günde en azından rahmin temizliğinin ortaya çıkması için bir ihtiyat ve

¹⁶¹ Bakara 2/234.

¹⁶² Bakara 2/235.

¹⁶³ Yazır, a.g.e., II, 119.

durumu ortaya olmakla beraber, ölüme ait yas manasını ifade etmiş olma hikmetiyle de ilgili görünmektedir.”¹⁶⁴

Bu hikmetlere dayanarak diyebiliriz ki, ölüm iddetinin aylarla takdir edilmesi, âdet gören ve görmeyen kadınlar arasında eşitlik sağlamak amacıyla. Dört ay on gün olmasının hikmeti de bunun üç ayın üç âdete denk, geri kalan bir ay on gününde rahmin temizlenmesine dair bir tedbir ve ölüme ait bir yas ifade etmiş olmasıdır. Fıkıh bakımından bu iddetin müddeti de “muallel” (bir sebebe bağlanmış) değil “müteabbed”dir (kulluk ve Allah’ın emri gereği yapılacaktır).

Ölüm iddeti bekleyen bir kadına karşı evlilik duygusu hissetmek ve bunu kinaye yoluyla söylemekte caiz kabul edilmiştir. Buna karşılık, kocalı veya ric’i talak (dönüş yapabilecek bir boşanma) ile boşanan kadına ne açıktan ne de üstü kapalı olarak hiçbir şekilde söz atmak caiz değildir. Bütün iddet bekleyen kadınların ve kocalı kadınların evlenme teklifi yapacak bir durumda bulunmaktan kaçınmaları da vaciptir.¹⁶⁵

G. Boşanan Kadınların Mehiri

Boşanmış kadınları ilgilendiren bir önemli konu da mehirdir. Mehir, bilindiği üzere nikâh karşılığında kadına verilen bir maldır ve bu mal artık kadının kendisine aittir. İşte boşanmış kadınların mehirlerinin ne şekilde verileceği de bu bölümde Elmalılı tarafından açıklanmıştır.

“Eğer kadınları, kendilerine dokunmadan veya onlara bir mehir takdir etmeden boşarsanız (bunda) size bir vebal yoktur. Şu kadar ki onlara (mal

¹⁶⁴ Yazır, a.g.e., II, 119.

¹⁶⁵ Yazır, a.g.e., II, 120.

verip) faydalandırın. Eli geniş olan hâline göre, eli dar olan da haline göre ve güzellekle faydalandırılmalıdır. Bu, iyilik yapanlar üzerine bir borçtur.”¹⁶⁶

“Eğer onları, kendilerine dokunmadan önce boşar ve mehri de kesmiş bulunursanız, o zaman borç, o kestiğiniz miktarın yarısıdır. Ancak kadınlar veya nikâh akdini elinde bulunduran kimse bağışlarsa başka. Ey erkekler! Sizin bağışlamanız ise takvaya daha yakındır. Aranızdaki fazileti unutmayın şüphesiz ki Allah, her ne yaparsanız hakkıyla görür.”¹⁶⁷

Burada Elmalılı, boşanmış kadınları dört sınıfa ayırır: Birincisi kendisiyle zifafa girilmiş ve mehir takdir edilmiş olanlar. Bu kadınlarla boşanma halinde, kadınların haksızlıkla ellerinden bir şey alınmaz, mehirleri tam olarak ödenir ve kadınlar üç kur (hayız) süresi kadar iddet beklerler. İkincisi kendisiyle zifafa girilmiş olup mehri takdir edilmemiş olanlar. Bu kadınlara da mehr-i misil (emsallerine ödenen mehir miktarı) gerekmektedir. Üçüncüsü, kendisiyle zifafa girilmemiş ve mehri de kesilmemiş olanlar dördüncüsü de kendisiyle zifafa girilmemiş fakat mehri kesilmiş bulunanlar. Bu iki sınıf kadın için de genel durum şudur:

“Mehri söylemeden nikâh sahih olabileceği gibi, zifaktan önce boşamak da caiz ve geçerli olur. Fakat buna da dînî bir vecibe gerekli olur: Bundan dolayı onlara meşru şekilde bir mal verip yararlandırınız; öyle ki bu mal, durumu geniş olana kudretince, dar olana da kudretince olsun. Bunu bahşetmek, iyilere gerçekten vacibdir. İsterse mehir söylenmemiş bulunsun, her nikâhın kadına mali bir menfaatle sonuçlanması gerekir. Mehri söylenmeden nikâhın sahih olması, mutlak olarak hiç bir şey lazım gelmez demek değildir. O zaman, "Erkeklerin kadınlar üzerindeki meşru hakları gibi kadınların da hakları vardır." (Bakara, 2/228) âyeti mânâsız kalmış olurdu. Buna göre mehir kararlaştırılmadığı halde zifafa girilmiş olsaydı mehr-i misil gerekecekti. Zifaktan önce boşanmış olunca bu mahrumiyete karşılık bir

¹⁶⁶ Bakara 2/236.

¹⁶⁷ Bakara 2/ 237.

bağış olsun verilmesi gerekir. Bu da fıkhıta açıklandığı üzere en az baştanbaşa bir kat elbisedir ki bunun da en az ölçüsü bir başörtüsü, bir entari, bir çarşaf veya bunların bedelidir.”¹⁶⁸

Eğer mehir takdir edilmişse ve zifafa girmeden önce boşanma olmuşsa, kadına vaat edilen mehirin yarısının verilmesi gerekir. Kadın isterse bunu kocaya bağışlayıp almayabilir. Fakat takvaya uygun olan kadının mehri düşürmesi değil erkeğin fazlasıyla mehirini kadına vermesidir.

Elmalılı'nın da savunduğu gibi her nikâhın kadına kazandırdığı bir mal olmalıdır. Çünkü bu mal, kadını düşmüş olduğu mahrumiyetten bir nebze olsun kurtaracak ve kadına güven verecektir. İşte bu hükümler İslam'ın kadına verdiği önemi ve kadını koruma yaklaşımını bize açık bir şekilde göstermektedir.

“Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâh edip de sonra onlara dokunmadan boşadığınız zaman, sizin için üzerlerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Derhal müt'alarını (mehirleri belirlenmediği takdirde yararlanacakları bir mal) verip onları güzel bir şekilde salıverin.”¹⁶⁹

Görüldüğü üzere Ahzab suresi 49. ayet, Bakara suresi 237. ayette anlatılan konunun bir diğer halini yani zifafa girilmemiş ama mehri de belirlenmemiş kadının durumunu anlatır.

Bu ayette cinsel birleşme ve halvet-i sahiha (engelden uzak olarak tenhaca beraber bulunmak) olmaksızın boşanılan kadınların iddet beklemeyecekleri öğütlenir. Buradan anlaşılan, kadınların iddet beklemelerinin hikmeti, erkeğin sperminin korunmasıdır, cinsel birleşme olmayınca da bu hak meydana gelmeyecektir. Eğer kadın için bir mehir

¹⁶⁸ Yazır, a.g.e., II, 121-122.

¹⁶⁹ Ahzab 33/49.

belirlenmemişse de onlara yararlanılacakları bir malın verilmesi gerekmektedir.¹⁷⁰

V. ZINA SUÇU İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

“Zina, şer’i bir akde dayalı olmaksızın ihtiyar ile yapılan haram bir cinsel ilişkidir. Bu fiili işleyen erkeğe “zâni”, kadına da “zâniye” denir. Bu haram ilişki, kendi ihtiyariyle olmayan erkeğe “mezniyyun bih”, kadına da “mezniyye” veya “mezniyyûn biha” denilir. Zina iki kısımdır:

1. Hadd cezası gerektirmeyen zinadır: Mükellef olmayan veya tehdit altında (mükreh) olan bir şahsın gayri meşru cinsel ilişkisi gibi. Milk ve nikâh şüphesine dayalı olan ilişkide bu hükümdedir. Bu ilişki bir masiyettir ve taziri gerektirir, ancak haddi gerektirmez.

2. Hadd cezası gerektiren zina: Bu mükellef bir şahsın şehvet duyulabilir olan bir kadınla milk ve nikâhtan ve milk ve nikâh şüphesinden uzak olarak ihtiyarı ile dâr-ı İslam da ilişkide bulunmasıdır. Akıllı ve ergen olan bu şekildeki bir ilişkiye rıza ile kendini teslim eden kadın hakkında da aynı hüküm geçerlidir. Kur’an’da zina suçunun cezası muhsan olup olmamasına bakılmaksızın yüz celde (değnek) olarak belirtilir. Ancak fukaha, sünnete dayalı olarak zina edenin muhsan* olması halinde recmedileceği hükmünü benimsemişlerdir.”¹⁷¹

Zina ile ilgili olan ayetler Nur suresinin 2. – 10. ve 33. ayetleriyle, Nisa suresinin 15. ve 16. ayetlerinde geçmektedir.

¹⁷⁰ Yazır, **a.g.e.**, VI, 326.

¹⁷¹ Erdoğan, **a.g.e.**, s.622.

(*) Muhsan: Akıl, baliğ, hür, Müslüman ve iffetli olan erkektir. Bu özelliklere sahip kadına da “muhsana denir.

“Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah dini(ni tatbik) hususunda sizi sakın acıma duygusu kaplamasın! Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.”¹⁷²

“Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenemez; zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenebilir. Bu, müminlere haram kılınmıştır.”¹⁷³

“Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar.”¹⁷⁴

“Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesnadır. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.”¹⁷⁵

“Ya Allah'ın size bol lütfu ve merhameti olmasaydı ve Allah tevbeleri kabul eden hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı (haliniz nice olurdu.)?”¹⁷⁶

“Evlenme imkânını bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar. Ellerinizin altında bulunanlardan (köleler ve cariyelerden) mükatebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde (hürriyete kavuşmalarında kendileri için) bir iyilik görüyorsanız, hemen mükatebe yapın. Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki, zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) çok bağışlayıcı ve merhametlidir.”¹⁷⁷

¹⁷² Nur 24/ 2.

¹⁷³ Nur 24/ 3.

¹⁷⁴ Nur 24/ 4.

¹⁷⁵ Nur 24/ 5.

¹⁷⁶ Nur 24/ 10.

¹⁷⁷ Nur 24/ 33.

“Kadınlarınızdan zina edenlere karşı, içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar, şahitlik yaparlarsa, bu kadınları, ölüm alıp götürünceye kadar veya Allah onlara bir çıkış yolu açıncaya kadar evlerde hapsedin.”¹⁷⁸

“Sizlerden zina edenlerin her ikisine de eziyet edin. Eğer onlar tevbe edip kendilerini ıslah ederlerse onlardan vazgeçin. Çünkü Allah tevbeleri kabul eden ve çok merhamet edendir.”¹⁷⁹

A. Zina Suçunu İşleyen Failere Uygulanacak Cezalar

Elmalılı Nur suresi 2. ayette geçen “zâniye” ve “zâni” kelimelerinin anlamlarını vererek açıklamalarına başlar. “Zâni” zina eden erkeğe, “zâniye” de zina eden kadına denmektedir. Bu kelimelerle ilgili olmak üzere bir de “mezniye” kelimesi vardır ki zorla zina edilen kadına denmektedir.

Bu nedenle her zaniye mezniye olabilir ama her mezniye zaniye değildir. Karşılıklı rıza ile işlendiğinden zina fiilinde, bu fiili işleyenler ortaktır. Mezniyede ise bu geçerli olmaz çünkü mezniye zorlanan kişidir. Ayette de zorlanana had cezası gerekmeyeceği için zaniye değil mezniye denilmiştir. Burada zaten maksat, zinalarının sabit olduğu zani ve zaniyedir. Zinalarının tesbiti de “Onlara içinizden dört şahit getirin” (Nisa 5/15) ayetinin ifadesine göre dört şahide veya dört kere ikrar etmeye bağlıdır. Zinaları da bu şekilde belli olduktan sonra zina eden kişilerin her birine yüz celde vurmak gerekir.¹⁸⁰

“Celde, cilde vurmaktır. Nasıl ki “zaherehû” sırtına vurdu, “batanehû” karnına vurdu, “reesehû” başına vurdu demek ise ayette geçen “celedehû” kelimesi de derisine vurdu demektir.”¹⁸¹ Bu nedenle kaba bir elbisenin üzerinden vurmaktır, derinin az hissedeceği için celd olmaz.

¹⁷⁸ Nisa 4/ 15.

¹⁷⁹ Nisa 4/ 16.

¹⁸⁰ Yazır, a.g.e., V, 544

¹⁸¹ Yazır, a.g.e., V, 544

Meselenin fıkhi yönünü düşündüğümüzde de amaç, bir eğlence olmadığı gibi bir eziyet, bir işkence de değildir. Bu nedenle maksat, şiddetli bir celd değil eti çürütmeyecek, tehlike doğurmayacak hafife yakın orta şiddette vurmaktır. Vurmanın nasıl olacağı fıkıh kitaplarında açıklanmıştır.

“1. Değnek iri olmayacak, çöp gibi çok basit de olmayacak, parmak kadar düz ve budaksız olacak.

2. Vuran kimse vururken en son omuzu hizasına kadar kaldıracak ve omzundan arkasına aşdırtmayacak,

3. Çıplak vücuda vurulmayacak, fakat kürk gibi kalın elbise varsa çıkarılacak. Rivayet edilir ki, Ebu Ubeyde b. Cerrah (r.a)'a had cezası için bir adam getirildi, adam gömleğini çıkarmaya başladı ve "Benim şu günahkâr vücudum dövülürken üzerinde gömlek bulunması uygun değildir" dedi, Ebu Ubeyde gömleğini çıkarmasına izin vermeyin, dedi ve o şekil de dövüldü.

4. Yüz, karın ve ot yeri gibi nazik ve tehlikeli organlara vurulmaz.

5. Hepsi bir yere de vurulmayıp diğer organlara gereği şekilde yaygınlaştırılır...”¹⁸²

Elmalılı'ya göre ayetin açık ifadesinden celdin evli olan ve olamayan zani ve zaniyeleri kapsadığı görülmektedir. Fakat Peygamberimiz' in uygulamaları neticesinde bu ayetin hükmü evlenmemiş olanlar hakkında geçerlidir. Zina suçunu işleyenlerin cezalarını verirken de onlara acımak, tevbelerine sebep olmamak ve bu şekilde toplumda zinayı nikâhın önüne geçirmek olacaktır.¹⁸³

¹⁸² Yazır, a.g.e., V, 544 – 545.

¹⁸³ Yazır, a.g.e., V, 545.

“Gerek sıhhî, gerek tabîî, gerek ahlâkî, gerek hukukî, gerek ictimâî hangi yönden düşünülürse düşünölsün zina çok zararlı, harab edici bir günahdır. Erkek ve kadının yaratılış ihtiyaçlarından olan cinsî münasebetlerinin, meşru ve güzel yolu zinada değil, nikâhtadır. Nikâhta hayatın bir bereketi, zina ve hayasızlıkta ise onun yok olması ve sonuçsuz kalması vardır. Nikâhın kolaylığı, doğruluk ve emniyeti, çoğalması bir toplum bünyesinin sıhhatinden olduğı gibi, tersi olan zinanın yayılması da aksine toplum bünyesini kemiren, çürüten, her türlü ahlâkî kötölöklere sürükleyen tahrib edici şeylerin başıdır. Tıbbî ifade ile ifade edecek olursak zina, toplum bünyesinin firengisidir.”¹⁸⁴

Zina yapanlara yüz sopa vurma ile zinadan sakındırma emri gayet basit, etkili ve her türlü sıkıntılardan uzak bir ceza şeklidir. Çünkü önceleri İslam’da zinanın cezası Nisa 4/15–16 da geçtiğı üzere, kadınlar için vefat edinceye ya da Allah bir yol açıncaya kadar evlerde hapis, erkekler içinde hâkimin takdirine göre bir ceza idi. Yani belli bir zina cezası yoktu. Bu ayetin yani Nur suresi 2.ayetin indirilmesi ile bekârlar arasında her ikisini de yüz sopa vurma suretiyle yol gösterilmiş oldu. Bunda her iki taraf içinde zinanın zevkine karşılık eziyet ve yıldırma vardır. Ayrıca hapis cezasının ahlaki bir şekilde yapılabilmesi zordur, devlet hazinesine bir takım masraflar yükler. Ama yüz sopa vurma cezasının tatbiki bile daha kolaylıktır.¹⁸⁵

Zina cezasının uygulandığı anda da müminlerden bir gurubun hazır bulunması gerekir yani gizli bir şekilde yapılmamalıdır. En azından dört mümin kişinin huzurunda herhangi bir suçlamaya meydan vermeyecek şekilde yapılmalıdır. Çünkü gizli dövmelerde, intikam gibi kötüye kullanma ile hiddetin arttırılarak işkenceye dönüştürölmesi ihtimali vardır. Yani şahitler huzurundaki dövme, kontrol altında olur ve haddi aşmaya müsait değildir. Yine şahitler huzurunda yapılması, iffet ve namusun kıymetinin sergilenmesi

¹⁸⁴ Yazır, a.g.e., V, 545 – 546.

¹⁸⁵ Yazır, a.g.e., V, 546

ve insanlara bir terbiye ve ibret olması açısından önemlidir. “Ayrıca şahitlik, bedeni olan “celd cezası”nın, ruhi bir tamamlayıcısıdır.”¹⁸⁶

B. Zina Eden Erkek Ve Kadınların Evlenebilecekleri Kişiler

Nur suresi 3. ayette de zina eden erkek ve kadınların sadece kendileri gibi zina yapmış ya da müşrik olan bir kadın veya bir erkekten başkasıyla evlenemeyecekleri açıklanmıştır. Çünkü zina eden bir erkeği, namuslu, salih kadınlar kabul etmezler hatta ondan iğrenirler. Böyle erkeklere de ancak kendisi gibi zina etmiş kadınlar veya Allah’a şirk koşan kadınlar rağbet ederler. Allah’a şirk koşan kadının da iffet ve namusu şüphelidir.

Aynı durum zina eden kadın için de geçerlidir. İffetli ve namuslu erkekler, zina eden kadınlara tenezzül etmezler ancak bu kadınları Allah’a şirk koşan ya da zinadan kaçınmak gibi bir adetleri olmayan müşrik erkekler nikâh edebilirler.

Ayrıca Elmalılı, 2. ve 3. ayetlerde geçen cümle kuruluşlarındaki inceliğe dikkat çekerek, birinci ayette neden kadınların önce zikredilip de Nur suresi 3. ayette önce erkeklerin zikredildiklerinin açıklamasını yapar:

“...erkeğin iffetsizliği, iffetsiz kadına düşmesine sebep olduğu gibi, netice olarak nikâhlayacağı kadının iffetsiz olmasına da sebep olur. Bu nükte ve incelik ile bu ayette erkek, dışiden önce zikredilmiştir. Hâlbuki önceki ayette dişi önce zikredilmişti. Çünkü dışinin görünmesi, açgözlülüğe düşürmesi, kendi isteği ve kabulü olmadıkça adı geçen zina fiili başlayamayacağından, orada suçun başı, zinanın maddesi, karı olduğuna işaret edilmişti. Fakat nikâh konusuna gelince, bunda erkeğin rağbet ve isteği

¹⁸⁶ Yazır, a.g.e., V, 547

asıl ve öncül olduğuna ve erkeğin ahlâkının iffet bakımından kadın üzerindeki nüfuz ve tesirine işaret inceliği ve nüktesi gösterilmiştir.”¹⁸⁷

Müminlerin, müşrik kadın ve müşrik erkeklerle evlenmeleri Bakara suresi 221. ayette yasaklanmıştır. Zina eden kadın ve zina eden erkekle evlenme hususu da ayetin zahirinden haram kabul edilse de bu konu hakkında ihtilaflar da yok değildir. Elmalılı da kendileriyle evlenmenin haram olduğu üç sınıf insan belirleyerek şöyle bir açıklama yapar:

“Müşrikler, zinayı helal kabul edip hafife alanlar, bir de böyle olmayanlar.

1. Herhangi bir mümin erkeğin veya mümin kadının, şirk koşan bir kadın veya şirk koşan bir erkekle nikâhı sahih olamaz, kesinlikle haramdır, O bir zina olur.

2. Zina eden erkek ve zina eden kadın, ayetin nüzul sebebi olan kerhaneciler ve sermaye olarak kullandıkları kadınlar gibi zinayı helal gören veya zinayı hafife alan takımdan ise, haramlığı nass ile belirlenmiş olanı helal kabul etme veya hafife alma küfür olduğu için, bunlar müşrik hükmünde olduklarından, nikâhları nikâh olmaz, kesinlikle haramdır, zira bu nikâh müşrik nikâhı gibidir. Onun için ayette zina eden erkek ve kadın, müşrik erkek ve kadına denk tutulmuş "Bu müminlere haram kılınmıştır" buyrulmuştur. Ayet bu iki kısmın nikâhının haram oluşuna delildir. Ancak gerçekten tevbe etmiş olanlar başka.

3. Helal sayma veya hafife alma gibi küfür delili olmayarak zinası tespit olunmuş, önceden de başından hiç nikâh geçmemiş ise, iffet sahibi müminlerin bunları nikâhlamaları tahrimen mekruhtur, fakat nikâhları sahih olur. Ayetin tahriminin bu kısmı içine aldığı hususunda bir çeşit şüphe vardır.

¹⁸⁷ Yazır, a.g.e., V, 548.

Onun için içtihadı yol açılmıştır. İşte zikredilen ihtilaf, ancak bu kısım hakkındadır. Yalnız Hz. Aişe ve İbnü Mesud ve Berâ b. Azib hiçbirisinde nikâhlanmayı uygun bulmamış, bu kısmın haramlığını da diğer iki kısım derecesinde tutmuşlardır.”¹⁸⁸

İşte zina, kendisi ve sonucu çok kötü olan, insanlık ilişkilerini bozan, nikâh emrine aykırı bir davranıştır. Mümin olanların zinadan sakınmaları ve zina suçunu uygulamaları farzdır. Bunun yanında da zâni ve zâniyeyi nikâhlamaktan da kaçınmaları ve iffetlerini koruma bahanesiyle, ona buna zina isnat etmemeleri gerekmektedir.

C. Kazif Cezası (İffet Üzerine İftira)

Bundan sonra da namuslu kadınlara zina isnadında bulunanlar hakkındaki açıklamalar gelmektedir. Nur suresi 4. ayette geçen “ve muhsanelere zina isnad eden” cümlesindeki “muhsane”, evlenmiş iffetli kadına denildiği gibi bir de evlenmemiş ve ırzı, iffeti sağlam olan genç kızlara da denmektedir. Zaten muhsan olmada fakihler İslam, akıl, buluğ, hür ve iffetli olmak üzere 5 şart saymışlardır. Burada erkeklere de zina isnad etmek hükme dâhildir. Fakat özellikle “muhsane” denilerek kadınlara yapılan zina isnadına dikkat çekilmesinin nedeni, kadınlara yönelik söz atmanın daha yaygın olduğu veya genellikle zina isnadının kadınlara yapıldığındandır.

Netice olarak namusu sağlam olanlara zina isnat eden kimsenin dört şahit getirmesi gerekir. Dört şahit birden istenmesinin nedeni de konunun önemine ve namuslu insana zina isnadının canını almaktan ağır olduğuna dikkat çekmek içindir. Eğer bu kişi dört şahitle zinayı ispat edemezse, ayette geçtiği üzere kendisine seksen sopa vurulur ve bir daha o kişinin şahitliği kabul edilmez. Burada celd ile cismi ceza verilmiş, şahitliği elinden alınarak da ruhi ceza verilmiştir olur. Bu da cezanın en vurucu yeridir. Ebediyen o

¹⁸⁸ Yazır, a.g.e., V, 551 – 552.

kişiyi ruhen verilmiş bir cezadır. Zina da cisme ait yön, kazifte (bir kimseye zina isnad etmek) de ruha ait yön ağır gelmektedir. Kazif cezasının celdi, zina cezasının celdinden daha hafif olabilir ama kazif cezasının da manevi ceza daha ağırdır.¹⁸⁹

Ayetin sonunda tevbe edip de, zina iftirasında bulundukları kimselerle helalleşenlerin fâsıklık hükmünden çıkabilecekleri açıklanmıştır. Tevbe ile de (Allah-ü Tealâ tarafından miktarı belirlenmiş cezalar) kazif cezasının düşmediğinde icma vardır. Şafi mezhebinde, tevbe ile fasıklıkların gittiği gibi şehadetlerinin de kabul olunabileceği söylenmiştir.

Fakat Elmalılı'nın da benimsediği gibi Hanefi mezhebinde, kazif haddi ile cezalı olanlar tevbe ile hadden kurtulamayacakları gibi şehadetleri de ebediyen kabul olunmayacaktır. Çünkü: "...kazifte had ve şehadet yalnız Allah hakkı değil, aynı zamanda kul hakkıdır. Kazfolunanın davası üzerine cerayan eder. Bu sebepten kul hakkını ilgilendirir ve şahitliğin reddi hükmü, tevbe ile düşmezse de yalnız Allah hakkı olan günah bağışlanabilir. Ve bu yönüyle bu suçlarda suçu gizleyip açığa çıkarmamak daha uygundur."¹⁹⁰

Burada şöyle bir soru akla gelmektedir; bir kişi bir yabancıнын zinasını gördüğü zaman, bu durum kendisine bir leke getirmeyeceği için onu gizlemesi daha uygun olacaktır. Fakat bu kişi kendi karısı olduğu takdirde leke gelir, nesebi bozulur ve başka bir şahit bulmakta mümkün olmayabilir. O halde bu kişi karısının zinasını nasıl ispat edecektir? Karısının zinasını ispat edemezse kendisine seksen değnek vurulacak, fasıklığına hükmolunacak, şehadeti reddedilecek; karısını vurup öldürse katil olacaktır; dört şahit bulmak için uğraşsa, şahitler bulunana kadar iş bitecektir. Peki bunun açıklaması ne olacaktır?¹⁹¹

¹⁸⁹ Yazır, **a.g.e.**, V, 553.

¹⁹⁰ Yazır, **a.g.e.**, V, 553.

¹⁹¹ Yazır, **a.g.e.**, V, 553

D. Li'ân

Bu konuyla ilgili olarak Nur suresi 6 – 9. ayetlerde li'ân'dan bahsedilir.

“Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesidir.”¹⁹²

“Beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.”¹⁹³

“Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi,”¹⁹⁴

“Beşinci defa da, eğer (kocas) doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır.”¹⁹⁵

Ayetlerin açıklamasına geçmeden önce li'an kelimesinin tanımını verelim:

“Li'an: Sözlükte “lanetleşme, birbirine lânet etme” gibi anlamlara gelen lian, bir fıkıh terimi olarak, karısının zina ettiğini veya çocuğun kendisine ait olmadığını iddia eden ve bu iddiasını gerektiği şekilde ispat edemeyen koca ile karısının, mahkeme huzurunda özel bir şekilde yemin ve lânetleşmeleri üzerine hâkim tarafından evliliklerine son verilmesini ifade eder.

Kur'an-ı Kerim'de, Nur suresinde düzenlenen li'anın yapılış şekli şöyledir (Nur 24/6-9): Eşinin zina ettiğini veya çocuğunun kendisine ait

¹⁹² Nur 24/ 6.

¹⁹³ Nur 24/ 7.

¹⁹⁴ Nur 24/ 8.

¹⁹⁵ Nur 24/ 9.

olmadığını iddia eden ve bu konuda şahitleri bulunmayan koca, hakim huzurunda dört defa Allah'ı şahit göstererek eşinin zina ettiğini veya çocuğun kendisine ait olmadığını söyler, beşincisinde de “yalan söylüyorsam Allah'ın lâneti üzerime olsun” der. Bundan sonra kadın da, dört defa Allah'ı şahit göstererek kocasının bu isnadında yalan söylediğini belirtir ve beşincisinde “kocam doğru söylüyorsa Allah'ın gazabı üzerime olsun” der. Bunun üzerine hakim tarafların ayrılımlarına hükmeder.

Bu boşanma imam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre bir bâin talaktır. Ebu Yusuf ve diğer mezhep imamlarına göre ise, taraflar birbirlerine ebediyen haram olurlar; bir daha asla evlenemezler. Bu yemin ve lanetleşme, erkeğe kazif cezası, kadına da zina cezası uygulamasını düşürür.”¹⁹⁶

Ayete göre, karısına zina isnad edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlar, kendisinin doğru olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik edecektir.

“Yani şehadet ederim, billahi hiç şüphesiz ona attığım sözde kesinlikle doğruyım, diye tekrar tekrar dört kere yemin etmesidir. Beşincisi de, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir. Yani beşinci defa da böyle şehadet edecek: Eğer o zina isnadında bulunmada ve şehadette yalan söyledi ise Allah'ın laneti muhakkak üzerine olsun, diyecek ki bu, bir yemin-i münakidedir*. Bu ayette îlâhî kelâmın üslubu dikkat olunursa, kocanın yalanı takdirinde Allah tarafından lanete uğratılmasını ifade eder bir şekildedir. Nitekim Resulullah da bu beşinci "mucib yani gerekçedir" buyurmuştur.”¹⁹⁷

Kocanın bu şekildeki liânıyla, kazif cezası üzerinden kalkar. Karısı da kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa yemin eder,

¹⁹⁶ Paçacı, a.g.e., s.397.

¹⁹⁷ Yazır, a.g.e., V, 554.

(*) Yemin-i mün'akide: Geleceğe ait bir fiil işlemek ya da terk etmek için yapılan yemin.

beşincisinde de eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın azabının kendi üzerine olmasını diler. Kadın da bu beş yemini yapabilirse, kendi üzerinden zina cezasını kaldırmış olur.

“Fakat zevce, bu beş şehadeti yapmaz da liân yapmaktan kaçınırsa azabı defedemez. O halde ne yapılır? Burası âyetin mefhûm-i muhâlifine aittir. Şâfiî hemen had cezasının yapılmasına hüküm vermiş, fakat Hanefiler kesinlik gerekli olan böyle yerlerde yalnız mefhûm-ı muhalif ile amel etmeyi caiz görmediklerinden dört şahit yok iken ikrar da bulunmayınca zinanın sabit olmasıyla had cezasının yerine getirilmesine hüküm verilemeyeceğini ve bundan dolayı ya liânı kabul veya had yerine getirilmek üzere ikrar edinceye kadar hapse hükmetmişlerdir. Netice olarak kazif, zina gibi çok çirkin, karı kocalık namusu da çok önemli olduğundan, bir taraf açısından kazif cezası, diğer taraf açısından da zina cezası yerine geçecek olacak liân da böyle önemli bir kurtuluş çaresidir...”¹⁹⁸

Burada geçen mefhumu muhalif kelimesinin anlamı da şudur: “Mefhumu muhalif: bir sözde sükut geçilen şeyin mantûk ve mezkûr olan şeye varlık ya da yokluk bakımından hükmen muhalif olmasıdır.” Bugün bana falan geldi” dendiğinde, başkalarının gelmediğinin anlaşılması mefhum-ı muhalefet olmaktadır.”¹⁹⁹

Nisa suresi 15. ayette, Müslüman kadınlardan zina yapanlar hakkında zina yaptıklarına dair dört tane erkek şahidin getirilmesi istenir. Yalnız bu şahitlerin, zaman aşımı olmadan ki bunda zaman aşımı şehirlerde bir ay, biraz uzak köylerde dört ve en fazla altı ay olmak üzere belirlenmiştir, derhal şahitlik edilmesi gerekir. Bu şahitlikten sonra kadının suçu sabitlenmişse ceza olarak, “ölünceye kadar hapis” cezası verilirdi. Fakat bu uygulama Nur suresi 2. ayetinde “zina eden kadın ve erkeğin her birine yüzer değnek vurun” ifadesinin gelişiyile, hükümsüz kalmıştır ki ayette geçen “Allah onlara bir çıkış

¹⁹⁸ Yazır, a.g.e., V, 555.

¹⁹⁹ Erdoğan, a.g.e., s.354.

yolu açıncaya kadar” ifadesinin hikmeti de budur. İşte Allah’ın açtığı, çıkış yolu, bu suçu işleyenlere yüzer değnek sopa vurulmasıdır.²⁰⁰

Nisa suresi 16. ayette de zina yapan kadın ve erkeğe sözlü veya fiili azarlamaya izin verilerek, böyle bir terbiye yapılması istenir.

VI. HZ. AİŞE’NİN İFTİRAYA MARUZ KALMASI (İFK) İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

“İfk, iftira etme, bir suçu birine yükleme” demektir.²⁰¹

İfk hadisesiyle ilgili olan ayetler Nur suresi 11. ve 20. ayetleri arasında gelmiştir. “Haberiniz olsun ki (Muhammed'in eşine) bu ağır ifki (iftirayı) uyduranlar sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük saymayın; aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. (Elebaşlılık yapan, bu yüzden de) bu günahın büyüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır.”²⁰²

“Erkek ve kadın müminlerin, bu iftirayı işittiklerinde kendi vicdanları ile hüsnü zanda bulunup da, "bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?”²⁰³

“Bu iddiayı ortaya atanların) da bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahitler getirip ispat edemediler, öyle ise onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler.”²⁰⁴

“Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, size mutlaka büyük bir azab isabet ederdi.”²⁰⁵

²⁰⁰ Yazır, **a.g.e.**, II, 530.

²⁰¹ Erdoğan, **a.g.e.**, s.231.

²⁰² Nur 24/11.

²⁰³ Nur 24/ 12.

²⁰⁴ Nur 24/ 13.

“Çünkü siz bu iftirayı, gelişi güzel birbirinizin ağzından alıyor ve hakkında bilgi sahibi olmadığınız (bu uydurma haberi) ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Halbuki bu, Allah katında çok büyük bir suçtur.”²⁰⁶

“Onu duyduğunuzda "Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Haşâ! Bu, çok büyük bir iftiradır..." demeli değil miydiniz?”²⁰⁷

“Eğer inanmış insanlarsanız, Allah, bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarıyor.”²⁰⁸

“Ve Allah ayetlerini size açıklıyor. Allah, (işin iç yüzünü) çok iyi bilir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir.”²⁰⁹

“İnananlar arasında kötü söz ve davranışın yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da, ahirette de acı veren bir azab vardır. (Her şeyi) Allah bilir; siz bilmezsiniz.”²¹⁰

“Ya sizin üstünüze Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı; Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı (haliniz nice olurdu)?”²¹¹

Ayet meallerini verdikten sonra ifk hadisesini kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Peygamber Efendimiz (s.a.v), sefere çıktıkları vakit, hanımları arasında kura çeker ve hangisinin ismi çıkar ise sefere onunla giderlerdi.

²⁰⁵ Nur 24/ 14.

²⁰⁶ Nur 24/ 15.

²⁰⁷ Nur 24/ 16.

²⁰⁸ Nur 24/ 17.

²⁰⁹ Nur 24/ 18.

²¹⁰ Nur 24/ 19.

²¹¹ Nur 24/ 20.

Beni Mustalik gazasından önce de kura çekilmiş ve Hz. Aişe'nin ismi çıkmıştı. Peygamber Efendimiz (s.a.v) Medine'ye yaklaştıklarında bir yerde konaklamış, sonra da yola çıkmak için nida ettirmişti. Hz. Aişe de ihtiyacını gidermiş fakat dönüşte kolyesinin düşmüş olduğunu fark eder ki, bunun üzerine kolyesini aramaya çıkmış ve döndüğünde de ordunun kalkıp gittiğini görmüştür. Kendisini devede taşıyanlar onu hevdece zannederek ilerlemişler, Hz. Aişe de Safvan b. Muattal denilen ve ordunun arkasından giderek kalan eşyaları toplayan kişi ile karşılaşmış ve onunla Medine'ye girmiştir. Hz. Aişe'nin bir erkekle yalnız olarak gelmesi üzerine bazı münafıklar O'na iftira atarak insanların kalbine fitne koymuşlardı. Bu duruma Peygamberimiz (s.a.v) de inanarak ve Hz. Aişe'ye soğuk davranmıştır. Fakat daha sonra da bu on ayetin inmesiyle Hz. Aişe'nin temiz olduğu anlaşılmıştır.²¹²

Ayette ifkin şer değil de bir hayır olarak görülmesi öğütlenir. İfkin şerri, onu uyduranlara ve söyleyenlere aittir. Hayrı ise iftira atılan kimseyedir ki o kişinin Allah katındaki değerini göstererek derece ve kıymetini artırır. Burada Hz. Aişe'nin Allah katındaki değeri ve temizliği gösterilmiştir.

İftirayı atan, münafıkların başı Abdullah b. Ubeyy'dir. O iftirayı halk arasında yaymaya çalışmış, Hz. Aişe nezdinde tüm Müslümanları lekelemeye kalkışmıştır.

Bu olayda müminlere düşen, iftiraya hemen inanmamaları ve hüsnü zan beslemiş olmalarıydı. Kötü bir söz işittiklerinde kendilerinden bir şüpheleri olmadığı gibi karşı tarafı da kendileri gibi düşünmeleri gerekmekteydi. İşte bu iftirayı atanlar kazif cezasına vurulmuşlardır.

²¹² Yazır, a.g.e., V, 557-559.

VII. ZIHAR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

“Zihar, kocanın karısını neseb, süt emme veya sıhriyyet sebebiyle ebediyen kendisine evlenmesi haram olan bir kadının kendisince bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir. Bu benzetmeye “zihar” denilmesi, bunun çoğu kez Zühre yani arkaya (sırta) nisbetle yapılır olması sebebiyledir. Cahiliye döneminde zihar bir tür talak sayılmaktaydı. İslam bu tür talakı menetmiş ve zecr için zihar yapanların keffaret vererek rücû etmelerini istemiştir.”²¹³

“Allah bir adam için içinde iki kalb yapmamıştır. Kendilerinden zihar yaptığınız eşlerinizi analarınız kılmamıştır. Evlatlıklarınızı da oğullarınız kılmamıştır. O sizin ağzınızdaki lafınızdır. Allah ise hakkı söylüyor ve doğru yolu gösteriyor.”²¹⁴

Ayette de geçtiği üzere zihar, bir kimsenin karısına “sen benim anamın sırtı gibisin” demesidir ki yani annesi nasıl ona evlilik hususunda haramsa, karısının da kendisine öyle haram kabul etmesidir. Böylelikle Araplar bu kadınlardan hemen ayrılırlardı ve ana gibi sayıldığına göre de, onlarla tekrar nikâh edilemezlerdi. Fakat bu ayetle “anam gibisin” demekle gerçekten ana olunamayacağı anlatılarak, bu âdetin değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Mücâdele suresi 1 – 4. ayetlerde de ziharın ayrıntılarından ve kefareten bahsedilmektedir:

“Evet işitti Allah işitti o kadının dediğini ki kocası hakkında sana mücadele ediyor ve Allaha şikâyet eyliyordu, Allah da muhaverenizi dinliyordu, çünkü Allah işidir görür.”²¹⁵

²¹³ Erdoğan, a.g.e., s.620.

²¹⁴ Ahzab 33/4.

²¹⁵ Mücâdele 58/1.

“İçinizden «zihar» ile kadınlarından ayrılmağa kalkışan kimseler bilmelidirler ki: O kadınlar onların anaları değildir, anaları ancak onları doğurmuş olanlardır. Bununla beraber onlar her halde çirkin ve asılsız bir lâkırdı söylüyorlardır. Maamafih Allahın afvı, mağfireti çok olduğunda da şübhe yoktur.”²¹⁶

“Ve öyle kadınlarından zihar ile ayrılmağa kalkıp da sonra dediklerini geri alacak olanlar onun için ikisi temas etmezden evvel bir kul âzad etmek lâzımdır, bunu duydunuz'a işte siz bununla öğütlenirsiniz ve Allah her ne yaparsanız haberdardır.”²¹⁷

“Ona gücü yetmiyen de ikisi temas etmezden evvel sırasıyla iki ay oruc tutsun, ona da güç yetiremiyen altmış yoksul doyursun, bunlar Allah ve Resulüne iman edesiniz diyedir ve bunlar Allahın çizdiği hududdur, kâfirler için ise elîm bir azâb vardır.”²¹⁸

Bu ayetlerin inmesine neden olan olay şu şekildedir: Ensardan Havbinti sâlebe adındaki bir kadına kocası zihar yapmış, “sen bana anamın sırtı gibisin” ²¹⁹demiştir. Cahiliye adetlerine göre de, karısı bu durumda adama haram olmuştu. Bunun üzerine Havle binti Sâlebe Resulullah’a gidip bu durumda ne olacağını, eğer kocasından ayrılırsa zor duruma düşüp, çocuklarına bakamayacağını belirtmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) de bu konuyla ilgili hiçbir hüküm gelmediğini ve adet olduğu üzere karısının kocasına haram olduğunu hükmetmiştir. Havle binti Sâlebe ise bu durumdan memnun olmayıp durumu Allah’a şikâyet etmiş Peygamber’e bu konuda vahiy indirmesini istemişti, bunun üzerine bu ayetler nazil olmuştur.²²⁰

²¹⁶ Mücâdele 58/2.

²¹⁷ Mücâdele 58/3.

²¹⁸ Mücâdele 58/4.

²¹⁹ Ebu Dâvud, Talak, 17; Ahmed b. Hanbel, VI, 411.

²²⁰ Yazır, a.g.e., VII, 450.

Zıharda bir çeşit yalan olduğundan yani olmayan bir şeyin olmuş gibi gösterilmesinden dolayı ki, erkek için karısı anası olamaz, insanları özellikle de kadınları bu kötü adetten kurtarmak adına Allah-ü Teâlâ çözüm yolları da göstererek, zıharın kefaretlarını de insanlara öğretmiştir. Buna göre “kocanın karısına dokunmadan önce bir köle azâd etmesi gerekir. Bu şart yani kocanın karısına dokunmadan önceki şartı, zıharın, kocanın karısına el sürmesini engelleyen bir günah olduğunun göstergesidir. Eğer köle azadından önce bu münasebet gerçekleşir ise hayız halinde yaklaşmak gibi bir günah, yani haram işlenmiş olacaktır. Azad edilen kölenin mümin ya da gayrimüslim olmasının erkek ya da dişi, büyük ya da küçük olmasının da bir önemi yoktur. Ancak köle kör, elleri veya ayakları eksik ise kefarete için yeterli değildir. Önemli olan bir kulun hürriyetine kavuşmasıdır. İmam Şafii, azad edilen kölenin mümin olmasının şart olduğunu kabul etmiş ise de, Hanefi imamlarına göre bu şart değildir. Gayrimüslim bir köle de azad edilebilir. İkinci olarak, köle azad edemeyen kimsenin, karısına dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutması gerekir. Üçüncü olarak buna da güç yetiremezse yine karısına dokunmadan önce altmış fakiri doyurmalıdır.”²²¹

İşte Allah-ü Teâlâ, bu üç derece kefarete ile zıhar çirkinliğinin telafisi için insanlara böyle yol göstermektedir. Böylece kadınların haklarına tecavüz eden bir cahiliye âdeti de İslam’ın gelmesiyle birlikte kadınların lehine olacak şekilde çözüme kavuşturulmuştur. “Bu çözüm yolunda, hem aile hayatı için bir kolaylık, hem de ahlaki bir temizlik vardır.”²²²

VIII. HZ. ÂDEM VE HZ. HAVANIN YARATILIŞI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Dünya üzerindeki tüm kadınların ilk temsilcisi olan Hz. Havva’nın yaratılış şekli, bunun nasıl olduğu merakları uyandıran ve tartışılan bir konu haline gelmiştir. Kadının yaratılışını tartışma konusu haline getiren de

²²¹ Yazır, a.g.e., VII, 454.

²²² Yazır, a.g.e., VII, 455.

Peygamber Efendimizin (s.a.v) Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in bir kaburga kemiğinden yaratıldığını belirttiği hadis-i şerifidir.²²³

Şimdi bu konunun yer aldığı Nisa suresi 1. ayetin ışığında Elmalılı'nın kadının yaratılışı hakkında görüşlerini belirtelim.

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden korkun; kendi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağlarını kırmak)tan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözeticidir.”²²⁴

Elmalılı'ya göre, Allah-ü Teâlâ bir can yaratmış ve bu candan da Nisa suresi 1. ayette geçtiği üzere eşini de yaratmıştır. Ve bu yaratma işi asla tabiata isnat edilmemelidir. Yaratma, Allah'ın kuvvetinin bir eseridir. Tabiatı incelersek eğer, onda bir düzen gözlemleriz. Yani kıştan sonra yazın gelişi, her çiçeğin belli mevsimlerde açması, meyvelerin belli mevsimlerde olgunlaşması örnek olarak verilebilir. Fakat yaratma olayı tabiata ait olsaydı ne topraktan insan meydana çıkardı, ne de bir erkekten kız çocuk olabilirdi. Yani bunlar tabiata aykırı olaylar olurdu. Bu bile yaratma işinin Allah'a ait olduğu gerçeğini bizlere göstermektedir.

Allah, topraktan ilk insanı yaratmış, o insandan eşini ve bu iki insandan da çocuklar, torunlar, ırklar, milletler yaratmıştır. “Yani bugün var olan insanların hepsinin yaratılışı, önce bir babadan başlıyor. Anneler, aşılamaı babadan alıyorlar ve hayret uyandıran bir şey ki, bu babadan gelen çocuklar hep erkek olmuyor, kız çocuk da meydana gelebiliyor. İşte burada tabiattaki uyum kuralı gerçekleşmiyor. Aksine erkek cinsinin eşi olan dişi cinsi de tabiata aykırı olarak erkekten yaratılıyor. Bu nedenle erkek önce, kadın sonra geliyor ve kadının erkekten ayrılmış olduğu ortaya çıkıyor.”²²⁵

²²³ İbn Mâce, Tâhâret, 77.

²²⁴ Nisa 4/1.

²²⁵ Yazır, a.g.e., II, 459-500.

En fazla hayret uyandıran şeylerden biri de Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın anne babalarının olmadığı halde meydana gelmeleridir. Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'den ayrılışı da bir evlat ayrılması gibi değildir. İki cinsi taşıyan bir kök dalından farklı yaprakçıkların ayrılması gibidir.²²⁶

Elmalılı ayette geçen “minhâ (o nefisten)” kaydı ile erkeğin kadından önce bulunduğunu, “eşini” ifadesiyle de, kadının erkeği yalnızlıktan kurtaran, ona destek olan büyük bir nimet olarak yaratıldığını anlar. Yani kadının erkekten sonra ve erkeğin nefsinden ayrılarak yaratılması, erkeği yalnızlıktan kurtaran bir neden olarak kadının düşünülmesi, kadına şeref katan, Allah katındaki değerini gösteren açık bir durumdur.²²⁷

IX. BİRDEN FAZLA KADINLA EVLİLİK (POLİGAMİ) İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Dış çevreler tarafından İslam'ın yanlış anlaşıldığı ve onun eksik bir yönü olarak kabul edilen, çok eşlilik yani birden fazla kadınla evlenebilme konusu ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de Nisa suresi 2., 3. ve 129. ayetleri geçmektedir. Bu ayetlerin meallerini verdikten sonra Elmalılı'nın konu hakkındaki görüşlerini belirteceğiz.

“Öksüzlere mallarını verin ve kötüsünü (onlara vererek) iyisiyle değiştirmeyin. Onların mallarını, kendi mallarınıza karıştırıp yemeyin. Zira bu, büyük bir günahtır.”²²⁸

“Eğer öksüz kızlarla evlendiğinizde onlara karşı adaletli davranmamaktan korkarsanız, hoşunuza giden diğer kadınlardan iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Eğer adaleti gözetmemekten korkarsanız, o

²²⁶ Yazır, a.g.e., II, 500.

²²⁷ Yazır, a.g.e., II, 500-501.

²²⁸ Nisa 4/2.

zaman bir tane ile veya elinizin altındakiyle (sahip olduğunuz câriye ile) yetinin. Doğruluktan ayrılmamak için bu daha elverişlidir.”²²⁹

“Kadınlarınız arasında her yönden adaletli davranmaya ne kadar uğraşsanız buna güç yetiremezsiniz. Bari birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve haksızlıktan korunursanız, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”²³⁰

Elmalılı, Nisa suresi 2. ayette geçen “yetâmâ” kelimesinin ne anlama geldiğini açıklayarak konuya giriş yapar. “Yetâmâ”, yetim kelimesinin çoğuludur. “Sözlük örfü bakımından yetimler denilince babaları vefat etmiş oğlan veya kız, küçükler ve çocuklar anlaşılabileceği gibi, kocasız kalmış kadınlar da anlaşılabilecektir. Ve bunların hepsi acımaya değer ve haklarında Allah’tan korkulmalıdır.”²³¹ Bunun için bu konuda kendine güvenmeyenlerin yetim kadınları fazla fazla elleri altına almamaları gerekir. Fakat onların korunması konusunda kendilerine güvenenlerin, onlardan dörde kadarını nikâhlarına almaları, hem bu kadınların zor duruma düşmekten kurtulmaları hem de erkelerin zina ve diğer günahlara düşmekten sakınmaları açısından mümkün olabilmektedir. Yalnız bu kadar fazla kadın arasında adaleti sağlama zor olacağından ve yalnız bir kadının hakkını gözetebilmek daha kolay olduğundan bir kadınla evlilik daha kolay ve sağlıklı olacaktır.²³²

Burada ayette bulunan “yetimler hakkında adalet yapamayacağınızdan korkarsanız” şartı nikâh emrine bağlanmıştır. Bu şartın neden geldiğinin anlaşılabilmesi için konuyla ilgili birçok rivayet gelmiştir, Elmalılı da içlerinden Hz. Âişe’ den gelen bu rivayeti kabul etmiştir. Şöyle ki:

“Buhari ve Müslimde de rivayet olunduğu üzere Urve b. Zübeyr (r.a.) demiştir ki: “Ben, Hz. Âişe (r.a.)den îlâhî kelâmının manasını sordum. Hz.

²²⁹ Nisa 4/ 3.

²³⁰ Nisa 4/ 129.

²³¹ Yazır, a.g.e., II, 504.

²³² Yazır, a.g.e., II, 505.

Âişe dedi ki: “Kız kardeşimin oğlu! Bu o yetimdir ki velisinin gözetimi altında bulunur ve mal hususunda ortak da bulunurlar. Malı ve güzelliği velisinin hoşuna gider, mehrinde adalet yapmayarak onunla evlenmek ister. Başkalarının vereceği mehir kadar mehir vermez. İşte bu ayette bu gibi velilerin hakk ve adaletle riayet edip, mehirlerini özellikle en yüksek miktarına erişirmedikçe gözetimleri altında bulunan yetim kızlarla evlenmeleri yasaklanmış ve hoşlarına giden diğer kadınlarla evlenmeleri emredilmiştir.”²³³

Buna göre, yetimlerin mal veya güzelliklerine tamah edilerek başkaları ile evlenmelerine engel olunup, uygun olmayan bir mehir ile kendilerine zorla nikâh kıyarak, elde tutmalarının yanlış olduğu ayetin iniş sebebidir. Yetim kızlar nezdinde bütün kadınlara adaletle davranmaya teşvikte ayetin iniş hikmeti olmuştur. Bu nedenle birden fazla kadınla evlenmeyi sınırlandırma, kadınlara karşı gösterilmesi gereken adaleti sağlamak adınadır ama birden fazla kadınla evlenmeye müsaade etmek de kadınların sefaletine engel olmak ve çocuk doğuran anaların sayısına artırmak içindir.²³⁴

Elmalılı'ya göre, ayetin iniş sebebinin özel oluşu, içerdiği mânâ ve hükmün de özel olmasını gerektirmemiştir. Bu nedenle âyetin hikmeti, yetimler yanında dul kadınları da kapsayan çok geniş bir kamusal alanı içine almaktadır. Allah-ü Teâla, “...erkekleri teşvik ile kadınları korumaya sevk etmiş ve cefa ve haksızlıktan, ahlâksızlıktan, fuhuştan men etmiş ve öğretilmiştir. Yetimlerin ve kadınların haklarının ve bu hakları korumanın genel vazifeler arasında bulunduğunu ve bu konuda evlenmenin önemli bir esas meydana getirdiğini ve akla uygun olan birden fazla kadınla evlenmenin, kadınların hakları ve kadın cinsinin şerefine gereklerinden olduğunu ve fakat bunun kadınlara adaletle davranma gayesini bozmayacak bir adalet ve nöbet taksimi ile tatbik edilmesinin gerektiğini ve bu şekilde birden fazla kadınla evlenmenin erkeklere ağır yük ve vazifeler yüklediğinden

²³³ Yazır, a.g.e., II, 505.

²³⁴ Yazır, a.g.e., II, 509.

dolayı hakka riayet edemeyip adaletsizlikten korkanların bir kadınla veya cariyelerle yetinmeleri lazım geleceğini anlatmış ve siz Allah'ın sakındırma emirlerine karşı yetimlerin ve kadınların haklarını gözetmemekten korkan insanlarsınız, durumunuza göre bu etraflı açıklama çerçevesinde hareket etmeniz gerekir, buyurmuştur ki, işte "Yetimler hakkında adalet yapmamaktan korkarsanız." şartının manası bu oluyor.²³⁵

Elmalılı daha sonra ayette geçen “evleniniz” emrinin anlamını irdeler ve Hanefilerin görüşü olan, kişisel olarak şehvetin coşması durumunda evlenmenin vacib, normal durumlarda müekked sünnet, kadına haksızlık etme korkusunun olması halinde de mekruh olacağı görüşünü benimsemiştir. Ayrıca bütün ümmetin, ibadet ile meşgul olmak adına evlenmeyi terk etmesi durumunda da bütün ümmetin yok olacağı tehlikesinden dolayı evlenmeyenler günahkârdırlar. Evlilik böyle önemli bir müessese olduğundan evlenenlere her yönden yardım edilmesi ve evliliğin kolaylaştırılması da bir vazifedir. Çünkü evlenmeyi güçleştirmek, zinayı kolaylaştırmaktır. Yine Elmalılı'nın da desteklediği gibi Hanefilere göre; evlenme, nafil ibadetle meşgul olmaktan daha iyidir.²³⁶

Elmalılı'nın birden fazla kadınla evlenme konusunda da görüşleri şu şekildedir; birden fazla kadınla evlilik, bazı durumlarda mendub, hatta erkek için veya kadın için şehvetin coştığı, zina tehlikesinin bulunduğu durumlarda da vacib olmaktadır ve en fazla dörde kadar müsaade edilmektedir. Ama haksızlık etme endişesi bulunduğu zaman da mekruh kabul edilmiştir. Dolayısıyla, birden fazla kadınla evlenmeye izin verme ya da bunu sınırlandırma yine kadının menfaatini düşünerek yapılmıştır. İzinle birlikte kadınları sefaletten kurtarma amaçlanmıştır, sınırlandırma ile de kadınlara adaletin sağlanması amaçlanmıştır.

²³⁵ Yazır, a.g.e., II, 510.

²³⁶ Yazır, a.g.e., II, 511.

X. EVLATLIK EDİNME VE EVLATLIĞIN EŞİ İLE EVLİLİK HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Cahiliye Arapları evlatlık aldıkları çocukları kendi evlatları gibi, kendilerini de onların öz babaları gibi kabul ederlerdi. Bunun neticesinde de evlenmiş ve boşanmış oldukları eşleriyle evlenmezlerdi. İşte Allah-u Teâla, yaygın olan bu Arap âdetini yıkmak ve darlığı gidermek adına Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in evlatlığı olan Zeyd b. Harise'nin boşanmış olan eşi Zeyneb binti Cahş ile evlenmesini emretmiş, olayı Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in bizzat kendisinde tatbikini gerçekleştirerek göstermiştir.

Bu olay Ahzab suresi 37. ayette geçmektedir.

“Hem hatırla o vakti ki, o kendisine Allah'ın nimet verdiği ve senin de ikramda bulunduğun kimseye: "Hanımını kendine sıkı tut ve Allah'tan kork" diyordun da nefsinde Allah'ın açacağı şeyi gizliyordun. İnsanlardan çekiniyordun. Hâlbuki Allah kendisini saymana daha lâyıktı. Sonra Zeyd o kadından ilişkisini kestiği zaman, biz onu sana eş yaptık ki, oğulluklarının ilişkilerini kestikleri hanımlarını nikâhlamada müminlere bir darlık olmasın. Allah'ın emri de yerine getirilmiştir.”²³⁷

Zeyd b. Harise, küçük yaşta iken süvariler tarafından kaçırılıp panayırdaki köle olarak satılmıştı. Onu Hz. Hatice (r.a) satın almış, Peygamberimizle (s.a.v) evlendikten sonra da Zeyd'i Peygamberimize (s.a.v) hibe etmişti. Zeyd b. Harise'ye Peygamberimiz çok iyi davranıp, hürmet etmiş ve onu oğlu olarak ilan etmişti. Öyle ki “İslam gelene kadar Zeyd b. Muhammed”²³⁸ olarak çağırılmıştır. Ahzab suresi 5. ayet olan “Onları öz babalarına nispet ederek çağırın” ayeti geldikten sonra da bu şekilde çağırılmamıştır.

²³⁷ Ahzab 33/ 37.

²³⁸ Yazır, a.g.e., VI, 316.

Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hz. Zeyneb ve Hz. Zeyd b. Hârise'nin evlenme süreçlerini tefsirinde gayet ayrıntılı bir biçimde ortaya koymuş ve ayetteki her cümleyi teker teker açıklamıştır. Buna göre, Resullah (s.a.v) halası Ümeyye binti Abdulmuttalib'in kızı Hz. Zeyneb binti Cahş'ı, Hz. Zeyd b. Harise ile evlendirmek üzere aday olarak belirlediğinde, Zeynep ve kardeşi bunu kabul etmemişler ama aracı Peygamber Efendimiz (s.a.v) olduğu için kabul etmişlerdir. Fakat yine de Hz. Zeyneb ve Hz. Zeyd birbirlerine ısınamamışlardır Çünkü Zeyneb zengin ve hür bir insanken, Zeyd kölelikten azade edilmiş bir insandı. Bu nedenle evlilik yürümemiş ve Hz. Zeyd (r.a) ayrılmak isteğini Peygamber Efendimiz (s.a.v)'e bildirmiştir. Peygamberimiz (s.a.v) de ayette geçtiği üzere Zeyd'e "eşini yanında tut" yani boşama demiştir. Elmalılı burada bu konuyla ilgili tefsirlerde bir rivayetten bahseder. Şöyle ki; güya Peygamberimiz (s.a.v) Zeyneb'i Zeyd'e nikâhladıktan sonra bir ara gözü Zeyneb'e ilişmiş ve onun güzelliğinden etkilenmiş. Bunu duyan Zeyneb, Zeyd'e söylemiş, Zeyd de Peygamberimize (s.a.v) giderek boşanma isteğinde bulunmuş. Peygamberimiz boşanma nedenini sorduğunda, Zeyneb'in şerefli bir aileden gelmesi dolayısıyla kendini ondan üstün gördüğü cevabını vermiştir.²³⁹

Peygamberimizin (s.a.v) Zeyneb'in güzelliğinden etkilendiği şeklinde gelen rivayet Elmalılı'ya göre doğru değildir. Çünkü; "Zeyneb'in güzelliğini Rasulullah (s.a.v)'ın henüz yeni görüp anlamış olması aklen kabul edilemez. Zira Hz. Zeynep Rasulullah (s.a.v)'ın yakın akrabasından olmakla, tâ çocukluğundan beri görüp bildiği ve özellikle tesettür edilmemiş bulunduğu için vücut güzelliğini yakından tanıya geldiği bir kadın iken, bunu ilk olarak bu defa görülmüş, beğenilivermiş diye anlatmak kendi kendini yalanlayan bir hikâyedir. Fakat Hz. Zeyneb onurlu bir kadındı. Hz. Zeyd'i kölelikten âzâd edilmiş olduğundan dolayı kendine denk saymamış, ona varmak istememişti.

²³⁹ Yazır, a.g.e., VI, 318.

Sırf Rasulullah (s.a.v)'ın emrine itaatle ona varmış, fakat gereği gibi ıslanamamıştı.”²⁴⁰

Elmalılı'ya göre, Peygamberimiz (s.a.v), boşamanın helallerin en çirkin olması nedeniyle Zeyd ile Zeyneb'in boşanmasını istemezken, ikisinin boşanacağını ve kendisinin Zeyneb ile evleneceğini biliyordu. Fakat halktan da çekindiği, dedikodulardan sakındığı için ona hanımını tut demiştir. Fakat Allah-u Teâla, Ahzab suresi 37. ayette de geçtiği üzere Peygamberimize (s.a.v) halkı değil, Allah'ı sayması gerektiğini bildirmiştir. Zeyd ile Zeyneb boşandıktan ve Zeyneb'in iddeti bittikten sonra da Allah'ın emriyle Peygamberimiz (s.a.v) Zeyneb ile evlenmiştir. Bu evlilik, Peygamberimizin (s.a.v) açıklamaya çekildiği, kendisinin imtihan olduğu bir evliliktir.²⁴¹

Elmalılı daha sonra gerçekleştirilen bu tür bir evliliğin, ümmet adına ne gibi bir hikmet ve hayır taşıdığını açıklamaya çalışır. Buna göre, evlatlık edinilenler gerçekten oğul sayılamayacağından Nisa suresi 23.ayette geçen “Öz oğullarınızın hanımları ile evlenmeniz haram edildi” buyruğunca haram olan sadece öz oğulların hanımlarıyla olan nikâhtır, yani evlatlıkların boşandıkları hanımlarıyla olan nikâh helaldir. Böylelikle cahiliye devrinde kökleşmiş olan ve darlığa sebep olan bir âdet kaldırılmış olunuyor ve bunun tatbiki de bizzat Peygamberimizin (s.a.v) kendisinde gerçekleştiriliyordu. İslam'da evlatlık müessesesi kabul edilmemiş, herkes öz babalarına nispet edilmiştir.

²⁴⁰ Yazır, **a.g.e.**, VI, 318.

²⁴¹ Yazır, **a.g.e.**, VI, 318.

SONUÇ

Elmalılı M. Hamdi Yazır, “Hak Dini Kur’an Dili” tefsiriyle, fıkhi yönden insanlara ışık tutarak, konuları okuyanların anlayacakları bir anlatım tarzıyla kaleme almıştır.

Hak Dini Kur’an Dili tefsirinde fıkhi konuları, Hanefi mezhebine göre yorumlayan Elmalılı M. Hamdi Yazır, kadınlarla ilgili olan gerek ibadet ve gerekse muamelat konularında Hanefi mezhebi imamlarının tercihlerine çokça yer vererek kendi tercihlerini de bu mezhepten yana kullanmıştır. Ayrıca konu ile ilgili gelmiş bulunan çeşitli rivayetleri de sıralayarak ve tercih ettiği rivayetin neden tercih sebebi olduğunu belirterek konuyu açıklığa kavuşturmuştur.

Fıkhi hükümleri açıklarken İslam’ın kadına verdiği değerden ve onu ne kadar önemseyip koruduğundan bahsederek, kendi tercihlerini de hep kadının menfaati yönünde kullanmıştır. Günümüzde, İslam’ın kadını ezdiği ve küçümsediği iddia edilen birçok konuyu da açıklığa kavuşturarak, ilgili hükmün aslında kadını koruduğunu ya da ayet-i kerimelerde neden böyle demek istendiğini çok ikna edici bir üslupla açıklığa kavuşmuştur. Mesela, çok eşlilik konusunu, miras konusunda erkeğe iki kadın payının verilmesini, kadının şahitliği vb. konuların buna örnek verebiliriz.

Tezimizi hazırlarken, zorlandığımız ve konuyu ayrıntıya dökemediğimiz bölüm, kadınların ibadet hayatlarıyla ilgili olan hükümleri içeren, ikinci bölüm olmuştur. Çünkü Elmalılı, bu bölümü oluşturacak olan konuları ayrıntıya girmeden, bir cümle halinde belirtmiştir. Normalde kullandığı ayrıntılı üslûbu burada göstermemiştir. Bunun nedeni, kanaatimizce Elmalılı’nın yeni tartışma konularını oluşturmamak, belki de olumsuz mânâda eleştiriler almamak isteğinden kaynaklanabilir. Çünkü kadınların özel hallerindeyken Kur’an-ı Kerim okuyabilmeleri, ona dokunabilmeleri, camiye girip giremeyecekleri, namaz kılıp kılamayacakları vb. konular, bugün bile tartışmalı olan ve herkesin bunlar hakkında birbirine ters düşecek şekilde yorum yapabildikleri konulardır.

Elmalılı da belki tartışma ortamına girmek istemediğinden, bu konular hakkındaki görüşlerinde klasik düşünceden yana olmuştur.

KAYNAKÇA

AHMED b HANBEL; **el-Musned**, Ahmed Şakir – Muhammed Şakir Neşriyat, Mısır 1953.

AKSEKİ, A.Hamdi; **İslam Dini (İtikat-İbadet-Ahlak)**, Örnek Matbaası, Ankara 1955.

ÂLÛSÎ, Şehabuddin es Seyyid Mahmud; **Rûhu'l Meâni fî Tefsiri'l Kur'ân'il Azîm ve's Seb'il Mesânî**, (I-IX), Matbaatü'l Kübra el-Emirriye, Bulak H.1301.

BİLGİN, Mustafa; **“Hak Dini Kur'an Dili”**, TDV İslam Ansiklopedisi, XV.cilt, s.153 – 163.

BİLMEN, Ömer Nasuhi; **Büyük İslam İlmihali**, Bilmen Yayınları, İstanbul 1985.

BOLAY, Süleyman Hayri; “Bir Filozof-Müfessir-M. Hamdi Yazır”, **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T. D. V. Yayınları, Ankara 1993.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, **el-Câmiu's-Sahîh**, (I-VIII), Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

CEYLAN, Abdullah;, “Türk Yayın Hayatında Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r Reşad Mecmualarının Yeri”, **Türk Kültürü**, Yıl XXIX, sayı 335, 1991, s.161-165.

DALGIN, Nihat; “Özel Günlerinde Bayanın Namaz İbadeti”, **Yeni Ümit**, sayı 85, Temmuz – Ağustos – Eylül, 2009.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman; **Sunenu'd-Dârimî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

DÖNDÜREN, Hamdi; **Delilleriyle Aile İlmihali**, Altınoluk, İstanbul 2004.

EBÛ DÂVUD, Süleyman b.el Eş'as, **Sünen'i-Ebu Dâvud**, (I-VII), Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

ERASLAN, Sadık; "Şeyhülislamlık Kurumu ve Ceride-i İlmiye", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1989.

ERDOĞAN, Mehmet; **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin; "İki Eser-i Münasebetiyle", **Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1923(1339), sene 3, sayı 2-3 içinde, s.162 – 166 (Sadeleştiren Recep Kılıç, **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara 1993).

ERSÖZ, İsmet; "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ve Tefsirinin Özellikleri", **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T. D. V. Yayınları, Ankara 1993.

FAHRUDDİN, Muhammed b. Ömer Ziyaeddin er-Râzi, **Tefsirul Kebir Mefatihü'l Gayb**, İlmiye Kitabevi, Tahran.

İBN MÂCE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî; **Sünen-i ibn Mâce**, (I-II) Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

MÜSLİM, Ebu'l Hüseyin b. Haccac el-Kuseyrî, **el-Câmius-Sahîh**, (I-II), Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

NESÂÎ, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb; **Sünen-i Nesâî**, (I-VIII), Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

ÖZTÜRK, Nazif; “Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Metrukâtı Hakkında Ön Rapor”, **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara 1993.

ÖZTÜRK, Nazif; “Muhammed Hamdi Yazır’ın Vakıfçılık Anlayışı”, **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara 1993.

PAÇACI, İbrahim; **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006

PAKSÜT, Fatma; “Merhum Dayım Hamdi Yazır”, **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara 1993.

SUYUTİ, Celalüddin Abdurrahman b. Ebu Bekr; **el-Durerü’l Mensur fi’t Tefsir bi’l Me’sur**, (I-V), Muhammed Emin Demc ve Şurekehu, Beyrut.

TİRMÎZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ; **Sünenü’t-Tirmîzî**, (I-V), Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

VAKKASAOĞLU, Vehbi; **Osmanlı’dan Cumhuriyete İslam Âlimleri**, Cihan Yayınları, İstanbul 1987.

YAVUZ, A.Fikri; **İslam Fıkhi ve Hukuku**, Çile Yayınları, 1979

YAVUZ, Yusuf Şevki; “Elmalılı Muhammed Hamdi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, XI.cilt , s.57 – 62.

YAZICI, Nesimi; “Muhammed Hamdi Yazır’ın Basın Hayatı ve Yazarlığı”, **Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu**, T.D.V. Yayınları, Ankara 1993.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi; **Hak Dini Kur’an Dili**, Azim Dağıtım, İstanbul 1992

ZUHAYLİ, Vehbe; **İslam Fıkı Ansiklopedisi**, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H.Fehmi Ulus, Abdürrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, (I-X), Risale, İstanbul 1994.

ÖZET

DEMİRCİ, Elif Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Kadınlarla İlgili Hukuki Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri yazılması esnasındaki yararlanılan ilimlerin çeşitliliği, konuları ele alış şekli, yazarının hükümler hakkındaki görüşlerini ortaya koyuş şekli gibi özellikleri bakımından incelenmeye ve üzerinde çalışmalar yapılmaya değer bir eserdir.

Hak Dini Kur'an Dili Tefsirini İslam Hukuku alanında, kadınlarla ilgili olan hükümleri Elmalılı'nın ele alış biçimiyle incelemeye tâbi tuttuk.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Elmalılı'nın hayatı ve eserlerinden bahsederek, Hak Dini Kur'an Dili tefsirinin analizi yapılmıştır. İkinci bölümde, kadınlarla ilgili olan ibadet hükümleri ve üçüncü bölümde de kadınlarla ilgili olan muamelat hükümleri açıklanmıştır.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, kadınlarla ilgili olan hükümlerin açıklamalarını, ayette geçen konu ile ilgili olan kelimelerin tanımlamalarını yaparak, hükmün gelmesine sebep olan bir olay varsa o olay hakkında bilgi vererek, mezhepler arasındaki varsa ihtilaflardan da bahsederek, görüşlerini Hanefi fıkından yana kullanarak yapmıştır.

Anahtar Kelimeler:

1. Hak Dini Kur'an Dili
2. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır
3. Fıkhi Hüküm
4. Tefsir
5. Kadınlar

ABSTRACT

DEMİRCİ, Elif Elmalili Muhammed Hamdi Yazirs' Legal Preferences About Women, Master Thesis, Ankara, 2010

In this thesis we worked on the religious rules about women which are mentioned in the “The Religion of God, the Language of Koran and New Turkish Interpretation” (Hak Dini Kur'an Dili – Yeni Mealli Türkçe Tefsir) which is written by one of the elitist Islamic scholars of the last periods of the Ottomans and the early periods of the Turkish Republic, Elmalili M. Hamdi Yazir, and his choices.

The religious rules are divided into two sections; rules of worship and social duties. Each section has detailed information about the subjects of the rules and the choices of Elmalili M. Hamdi Yazir.

The comments about the religious rules are based on the Hanafi school of Law.

While writing about the Islamic rules Elmalili detailed the rules with the events and talents. And then wrote about these talents. If there is a conflict between Islamic Sects about the subject he also mentioned this. After these he put forward his choice about the subject.

Key Words:

1. The Religion of God, the Language of the Koran
2. Elmalili Muhammed Hamdi Yazir
3. Islamic Rule
4. Interpretation
5. Women

